

Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt

Satu Hintsa
Sallamaari Kuosmanen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2019
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosionomi (AMK), sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Hintsu, Satu Kuosmanen, Sallamaari	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Toukokuu 2019
	Sivumäärä 90	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Tuija Ketola, Leila Nisula		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän kaupunki Kotoutumispalvelut, Kotoisa-hanke		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän opinnäytetyön aiheena on pakolaistaustaisille maahanmuuttajille suunnatun sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Jyväskylän kaupungin kotouttamispalveluiden Kotoisa-hanke. Opinnäytetyön tarkoituksena oli lisätä tietoa siitä, mistä osallisuutta tukevat sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt muodostuvat, ja tämän tiedon avulla kehittää sosiaalista kuntoutusta pakolaistaustaisille maahanmuuttajille. Tavoitteena oli kuvata asiakasryhmän kokemuksia osallisuutta tukevista sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytännöistä.</p> <p>Tutkimus toteutui kvalitatiivisena tutkimuksena. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla ja haastateltavia oli yhteensä yhdeksän. Aineisto koostui yhdestä ryhmähaastattelusta ja neljästä yksilöhaastattelusta. Aineisto analysoitiin teorialähtöisellä sisällönanalyysillä, jonka keskeiset käsitteet olivat sosiaalinen kuntoutus ja osallisuus.</p> <p>Tutkimuksen perusteella sosiaalisen kuntoutuksen hyväksi käytännöiksi osallisuuden näkökulmasta nousi oppiminen, ohjaus ja vuorovaikutus. Kuntoutuksen sisällön yksilöllisyys ja prosessiin vaikuttaminen nähtiin tärkeinä. Kotoutumista tukevat kielelliset ja kulttuuriset seikat koettiin merkityksellisinä osallisuudelle. Tutkimuksessa huomattiin, että asiakasryhmän kohdalla sosiaalisessa kuntoutuksessa tulee ottaa huomioon monipuolisesti kotoutumista tukevat tekijät.</p> <p>Merkittävimpinä kehittämiskohteina tutkimuksessa esiin nousivat ryhmien sisällön ja rakenteiden muokkaaminen yksilöllisesti huomioiden osallistujien tietotaitotasoa ja tavoitteita. Opinnäytetyön tulosten mukaan asiakkaan vaikuttamismahdollisuuksia tulisi lisätä sosiaalisen kuntoutuksen kaikissa eri vaiheissa.</p>		
Avainsanat (asiasanat) sosiaalinen kuntoutus, osallisuus, pakolainen, hyvät käytännöt, kotoutuminen		
Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Hintsu, Satu Kuosmanen, Sallamaari	Type of publication Bachelor's thesis	Date May 2019 Language of publication: Finnish
	Number of pages 90	Permission for web publication: x
Title of publication Good practices of social rehabilitation with refugee-based immigrants		
Degree programme Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Tuija Ketola, Leila Nisula		
Assigned by City of Jyväskylä Integration Services, the Kotoisa-project		
Abstract <p>The topic of the thesis is Good practices of social rehabilitation with refugee-based immigrants. The assignor of the thesis was the Kotoisa project from the City of Jyväskylä Integration Services. The purpose of the thesis was to raise awareness of the benefits of good social rehabilitation practices that support participation and with this knowledge develop social rehabilitation practices for refugee-based immigrants. The aim was to describe the client group's experiences of good practices in social rehabilitation which support participation.</p> <p>The study had a qualitative research approach. The data collection method was theme interview, and there were nine interviewees. The data consisted of one group interview and four individual interviews. The data was analysed by using theoretical content analysis, and the key concepts were social rehabilitation and participation.</p> <p>Based on the results, the good practices of social rehabilitation that were highlighted from the point of view of participation were learning, guidance and interaction. Individuality of the content of rehabilitation and the client's own influence on rehabilitation in its different stages were seen important. Linguistic and cultural aspects that support integration were felt to be relevant for participation. The study showed that from the point of view of the client group, it is important to consider the various factors supporting integration in social rehabilitation.</p> <p>The most significant development targets highlighted by the study were the customization of the content and structures of the groups by considering the participants' level of knowledge and goals. In addition, the clients' opportunities of influence should be increased at all stages of social rehabilitation.</p>		
Keywords/tags Social rehabilitation, participation, refugee, good practices, integration		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Osallisuutta sosiaalisella kuntoutuksella	5
2.1	Osallisuus.....	5
2.2	Vertaistuki osallisuutena	8
2.3	Sosiaalinen kuntoutus	10
2.4	Maahanmuuttajat sosiaalisessa kuntoutuksessa.....	14
2.5	Maahanmuuttajat sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaina	18
2.5.1	Maahanmuuttajien osallisuuden vahvistaminen	20
2.5.2	Maahanmuuttajien kotoutuminen.....	21
3	Hyvät käytännöt.....	29
4	Kotoisa-hanke	32
5	Opinnäytetyön toteutus	34
5.1	Tarkoitus ja tavoite.....	34
5.2	Aineiston kerääminen	35
5.3	Aineiston analysointi	39
6	Tutkimuksen tulokset	42
6.1	Osallisuus.....	42
6.1.1	Oppimalla osallisuuteen	42
6.1.2	Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ohjauksella.....	46
6.1.3	Suunnittelu ja tiedon jakaminen osallisuutta vahvistamassa	50
6.2	Sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt.....	54
6.2.1	Yhteisöllisyyden vahvistuminen sosiaalisessa kuntoutuksessa.....	55
6.2.2	Sosiaalisen kuntoutuksen avulla oppimaan ja kotoutumaan.....	62

7 Pohdinta.....	69
7.1 Luotettavuus ja eettisyys.....	69
7.2 Johtopäätökset ja kehittämissuositukset.....	73
Lähteet	79
Liitteet	87
Liite 1. Tulkkaukspuhelu	87
Liite 2. Suostumus tutkimushaastatteluun.....	88
Liite 3. Haastattelukysymykset	89
Kuviot	
Kuvio 1. Tutkimuksen sijoittuminen hankkeeseen	33
Kuvio 2. Haastattelujen toteutuminen havainnollistettuna.....	37
Kuvio 3. Esimerkki värikoodauksesta.....	40
Kuvio 4. Esimerkki aineistoanalyysistä	41

1 Johdanto

Tutkimuksen aihe, sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt pakolaistaustaisille maahanmuuttajille, voidaan nähdä hyvin ajankohtaisena ja yhteiskunnallisesti merkittävänä asiana. Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt viime vuosina Suomessa. Maahanmuutto ja kotoutuminen ovat ajankohtaisia myös vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden suuren maahantulomäärän vuoksi. Vuonna 2015 Suomeen saapui yhteensä 32 476 turvapaikanhakijaa, mikä johtui maailmalla käynnissä olleesta pakolaiskriisistä. (Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan n.d.). Yhteiskunnallinen keskustelu kansainvälistä suojelua saavien maahanmuutosta, heidän osallisuudestaan suomalaisessa yhteiskunnassa sekä kotoutumisen onnistumisesta on ollut viime aikoina vilkasta ja herättänyt paljon tunteita. Tämä on näkynyt esimerkiksi aihetta käsittelevien lehtiartikkeleiden sekä julkisen keskustelun määrässä. Esimerkiksi Sosiaalipolitiikan lehti Januksessa ja Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä on maahanmuuttoa ja kotoutumista tarkasteltu vuosina 2015–2017 useammassa artikkelissa eri näkökulmista. (Ks. Esim. Vuori 2015; Tervola 2015; Pirkkalainen, Wass & Weide 2016; Rask 2016 ym.; Buchert 2016; Lappalainen 2017). Maahanmuuton lisääntymisen myötä asiakasryhmän eri kuntouksen muotojen kuten sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisen tarve on noussut.

Sosiaalinen kuntoutus on tehostettua tukea, jota toteutetaan sosiaalityön erilaisin keinoin ja sen tavoitteena on esimerkiksi osallisuuden vahvistaminen. Sosiaalinen kuntoutus on Suomessa sosiaalialan kentällä melko uusi asia sen tultua sosiaalihuoltolain osaksi vuonna 2014, joten myös sen vuoksi näemme aihealueen tutkimisen ja siihen liittyvän tiedon tuottamisen tärkeänä. (Ks. L 1301/2014, 17 §.) Erityisesti asiakasryhmän kielellisten ja kulttuuristen erityispiirteiden vuoksi onkin merkityksellistä lähteä kehittämään sosiaalista kuntoutusta juuri tälle ryhmälle. Aiheen tutkimisen ja kehittämisen nähdään osaltaan edistävän asiakasryhmän mahdollisuuksia osallisuuden ja kotoutumiseen.

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, mistä muodostuvat osallisuutta tukevat sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt pakolaistaustaisille maahanmuuttajille. Tämän tiedon avulla sosiaalista kuntoutusta voidaan kehittää huomioiden asiakasryhmän erityistarpeet. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia osallisuutta tukevista sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytännöistä.

Näemme, että on tärkeää nostaa esiin sosiaalisen kuntouksen mahdollisuuksia ja merkitystä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien osallisuuden kokemukselle, joka omalta osaltaan vaikuttaa myös onnistuneeseen kotoutumiseen. Maahanmuuttajien osallisuudesta ja kotoutumisesta sekä sosiaalisesta kuntoutuksesta muille asiakasryhmille on tehty melko paljon tutkimusta, ja on mielenkiintoista lähteä tutkimaan pakolaistaustaisten maahanmuuttajien osallisuutta sosiaalisen kuntoutuksen kautta. Haluamme tuottaa työllämme aiheesta lisätietoa työelämän tueksi.

Opinnäytetyön aineistonkeruu toteutettiin teemahaastatteluilla, joissa oli mukana sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintoihin osallistuneita asiakkaita. Saatu aineisto analysoitiin kvalitatiivisen sisällönanalyysin avulla. Tutkimusaineistoa tarkastellaan tutkimuksessa erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen, osallisuuden, vertaisuuden sekä hyvien käytäntöjen käsitteiden kautta. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Jyväskylän kaupungin kotoutumispalveluiden Kotoisa-hanke.

2 Osallisuutta sosiaalisella kuntoutuksella

2.1 Osallisuus

Osallisuutta määritellään monin eri tavoin. Se voidaan määritellä esimerkiksi yhteenkuulumisen ja mukana olemisen tunteeksi (Särkelä-Kukko 2014, 35). Se voidaan nähdä myös syrjäytymisen vastakohtana (Raivio & Karjalainen 2013, 15). Raivio (2018, 101) määrittelee, että osallisuutta voidaan tarkastella yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Yksilötasolla osallisuus koostuu kokemuksesta kuulumisesta itselle merkityksellisiin yhteisöihin tai ryhmiin. Yhteisöllisellä tasolla osallisuus tulee esiin jäsenten välisenä arvostuksena, mahdollisuutena vaikuttaa yhteisön toimintaan sekä keskinäisenä luottamuksena. Yhteiskunnallisella osallisuudella taas viitataan mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumiseen. Toimintana osallisuus voidaan jakaa tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuuteen (Särkelä-Kukko 2014, 35). Toimintaosallisuuden muodossa korostuu asiakkaan toiminnan mahdollistaminen omassa elinympäristössään. Tunne osallisuudesta mahdollistuu toiminnassa muiden kanssa. Olisikin tärkeää, että toimintaa luotaisiin ja se olisi mahdollisimman esteettöntä. (Pikassos 2012, 9.) Suunnitteluosallisuus taas tarkoittaa toimijan pääsemistä mukaan itseä koskevan toiminnan suunnitteluun. Tieto-osallisuus on tiedon saantia itseä koskevasta toiminnasta ja päätösosallisuus toimijan osallisuutta päätöksentekoon. (ks. Kohola & Tiala 2002, 5.)

Osallisuuden edistäminen nähdään yhtenä keskeisenä syrjäytymistä ja köyhyyttä torjuvana keinona, jota tukemalla myös eriarvoisuuden lisääntymistä ehkäistään. Osallisuuden kokemukseen on suora yhteys osallistumisella. Esimerkiksi omaan elämään liittyviin asioihin vaikuttamisen mahdollisuus nähdään keskeisenä seikkana yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja sen myötä kiinnittymisestä yhteisöön. Osallisuuden vahvistaminen on osana Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteita. (Osallisuus 2018.) Asiakasryhmän kannalta tulee muistaa kulttuurisidonnaisuus osallistumisen tavoissa. Merkityksellisyyden kokemukset sekä johdonmukaisuus, kuten rytmi, rutiinit, ajan organisointi, roolit ja päivien sisältö nähdään merkityksellisinä asioina elämässä. (Castaneda, Mäki-Opas, Jokela, Kivi, Lähteenmäki, Miettinen, Nieminen &

Santalahti 2018, 79.) Osallistumisella on sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa kaksi merkitystä. Toinen niistä on asiakkaan osallistuminen kuntoutuksensa suunnitteluun sekä päätöksentekoon eli asiakaslähtöisyys. Kuntoutuksen tavoitteet ovat toinen näkemys osallistumisen käsitteelle kuntoutuksessa. (Härkäpää & Järvikoski 2018, 197–198.)

Mikko Oranen (2008, 9) määrittelee osallisuuden yhteisöön liittymisenä, siinä vaikuttamisena ja eriasteisena osallistumisena. Osallisuutta rakennettaessa tulee muistaa vastavuoroisuus, ja sen edellytyksenä toimivat yhteisössä jäsenten huomioonotto ja heidän aktiivinen mukanaolonsa. Leemanin ja Hämäläisen (2016,587) mukaan Julkusten ja Heikkilän (2007) mukaan osallisuudessa korostuu etenkin se, että asiakas pystyy osallistumaan ja vaikuttamaan ainakin jollain tasolla päätöksentekoon ja omaan palveluprosessiinsa. Osallistumista voidaan pitää yhtenä osallisuuden muotona (Särkelä-Kukko 2014, 35). Asiakkaiden oikeudesta osallisuuteen säädetään myös eri laeissa, kuten sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevassa laissa (L 812/2000). Myös sosiaalihuoltolaissa asiakasosallisuus tulee korostetusti ilmi (L 1302/2014; ks. Leeman & Hämäläinen 2016). Myös kotoutumislain yleisenä paikallistason tavoitteena on maahanmuuttajaryhmien kuten pakolaisasemassa olevien osallisuuden edistäminen (L 1386/2010, 29 §).

Raivio ja Karjalainen (2013, 14–16) tuovat esiin osallisuuden yksilön kokemuksen ja tunteen kautta, mutta myös toimintamahdollisuuksina ja -kykyinä. Osallisuus koetaan usein hyvin yksilöllisesti, ja juuri sen kokemuksellinen luonne voi olla myös ongelmallisesti määriteltävä, koska emme voi sanoittaa toisen kokemuksia esimerkiksi hänen osallisuuden tunteestaan. Olisi siis tärkeää, että asiakas tulisi kuulluksi ja nähdyksi oman kokemuksensa kautta. Osallisuuteen vaikuttaa vahvasti myös yksilön elämänvaihe ja -tilanne, ja sen nähdään olevan prosessi. Joissakin elämänvaiheissa yksilö on osallisempi ja yhteiskunnallisesti aktiivisempi kuin toisissa.

Osallisuus voidaan määritellä myös sosiaalisesti osallisuudeksi. Sosiaalisessa osallisuudessa korostuu erityisesti yksilön kokemus. Sen määrittäminen ulkopuolelta on haastavaa, mutta sen edistäminen on mahdollista. (Leeman & Hämäläinen 2016,

590.) Pajula (2014, 11) määrittää sosiaalisen osallisuuden liittyvän tunteeseen yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Tämä tunne voi syntyä esimerkiksi työn, kansalaistoiminnan tai harrastusten kautta. Osallisuus tässä kontekstissa nähdään syrjäytymisen vastakohtana ja -voimana. Leemanin, Kuusion ja Hämäläisen (2015, 3) mukaan sosiaalista osallisuutta määritellään myös yhdenvertaisiksi mahdollisuuksiksi, resursseiksi sekä oikeuksiksi osallistua yhteiskunnan toimintaan. Tämä omalta osaltaan takaa, että yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevat, kuten pakolaistaustaiset maahanmuuttajat, tuodaan lähemmäksi yhteiskunnan toimintoja.

Osallistuminen on reitti sosiaaliseen osallisuuteen ja osallisuuden kokemukseen, ja toisaalta sosiaalinen osallisuus mahdollistaa osallistumisen elämän eri osa-alueille (Härkäpää & Järvikoski 2018, 199). Sosiaalisen osallisuuden kohdalla on hyvä muistaa sosiaalista elämää ja samalla osallisuutta määrittävien osarakenteiden kompleksisuus ja esteet kuten palveluiden saatavuus ja talous, jotka voivat rajoittaa niihin pääsemistä. Samalla tulee ottaa myös huomioon osallisuuden vastakohtana eli syrjäytymisen merkitys ja monikerroksellisuus yksilö-, ryhmä- ja yhteisötasoilla. (Walker & Wigfield 2004, 4.) Härkäpään ja Järvikosken (2018, 198) mukaan Hayesin ja muiden (2008) mukaan kansalaisoikeuksien toteutuminen, tasa-arvoiset mahdollisuudet ja pääsy palveluihin, resursseihin, työmarkkinoille sekä sosiaalisiin suhteisiin määrittävät sosiaalisen osallisuuden makrotason merkityksiksi.

Leemanin ja Hämäläisen (2016, 587) mukaan Pieviläinen ja Al (2014) nostavat sosiaalisen osallisuuden yhdeksi osaksi asiakasosallisuuden. Sillä toteutetaan, varmistetaan ja lisätään palvelujärjestelmän ja asiakastyön osallisuutta ja asiakaslähtöisyyttä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiakas on aktiivisesti mukana palvelun eri vaiheissa, esimerkiksi palvelun suunnittelussa ja kehittämisessä. Asiakkaan osallisuus palveluiden suunnittelussa vahvistaa hänen kokemustaan osallisuudesta. Asiakkaan osallisuuteen liittyvät tämän lisäksi esimerkiksi voimaantuminen ja yhteistoiminta. (Leeman & Hämäläinen 2016, 587.) Leemanin ja Hämäläisen (2016, 587) mukaan Julkunen ja Heikkilä (2007) näkevät päätöksentekoon osallistumisen ja palveluprosessiin vaikuttamisen toimivan asiakasosallisuuden lähtökohtana. Asiakasosallisuus jaetaan suunnittelu-, toiminta- ja arviointiosallisuuteen. Yleisellä tasolla palveluita kehitettä-

essä voidaan asiakasosallisuus nähdä yhtenä kehittämiskeinona. (Leeman & Hämäläinen 2016, 587.) Sosiaalista kuntoutusta järjestettäessä tulisi ottaa huomioon nämä osallisuutta määrittävät tekijät.

2.2 Vertaistuki osallisuutena

Vertaistuki ja vertaisuus ovat yksi sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettävä väline (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57). Rissanen ja Puumalainen (2016) määrittelevät vertaisuutta toimintana, jossa samantyyppisiä haasteita ja samanlaisessa elämäntilanteessa olevat tai samoja elämäkokemuksia omaavat yksilöt jakavat kokemuksiaan. Vertaisuus liittyy kokemuksellisuuteen ymmärtää ja tulla ymmärretyksi samankaltaisten kokemusten kautta, mikä meidän näkemysemme mukaan liittyy myös osallisuuteen. Yksilöiden on mahdollista kokemusten jakamisen kautta saavuttaa tunne siitä, etteivät he ole kokemustensa kanssa yksin. (Rissanen & Puumalainen 2016, 54.)

Usein vertaistoiminta toteutuu ryhmämuotoisena toimintana, jonka ominaisuuksiin lukeutuvat muun muassa toiminnan vapaaehtoisuus, tasavertaisuus, vastavuoroisuus ja oma-aloitteisuus. Vertaistoiminta luo mahdollisuuden kasvattaa yksilöiden sosiaalista pääomaa ja lisätä osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuden kokemusta. (Rissanen & Puumalainen 2016, 54.) Kippola-Pääkkönen (2018, 176) nostaa esille vertaistuen mahdollisuudet kuntoutuksessa osallisuuden, asiakaslähtöisyyden ja sosiaalisuuden lähtökohdista. Hän tuo esille vaikuttamismahdollisuuksien merkityksellisyyden ja valinnan mahdollisuuksien tarjoamisen tärkeyden niin kuntoutuksen suunnittelu- kuin toteuttamisvaiheissakin osana asiakaslähtöisiä ja osallistavia, parhain mahdollisin tavoin tarpeisiin vastaavia kuntoutuspalveluita.

Olennaista vertaistuessa on yksilöiden vertaisilta saama tuki, jota yksilöille eivät kokemuksen puutteen vuoksi pysty tarjoamaan heidän perheensä, lähipiirinsä, julkiset palvelut tai muut ammattiauttajat. Rissanen ja Puumalainen (2016, 54)

tuovatkin esille kuntoutujien välittämän kokemuksen erityisestä yhteydestä vertaisten kesken. Yhteys muodostuu samankaltaisten kokemusten jakamisesta ja tilanteiden omakohtaisesta peilaamisesta. Myös Kippola-Pääkkönen (2018, 184) tuo esille vertaistuen hyödyt yksilöiden erilaisissa elämän kriisi-, stressi- tai siirtymätilanteissa ja niihin liittyvässä kuntoutuksessa. Vertaistuen mukanaan tuomat hyödyt voidaan luokitella esimerkiksi tiedolliseen, emotionaaliseen ja sosiaaliseen tukeen. Sen voidaan katsoa kasvattavan ja auttavan identiteetin rakentumisessa. Myös hyvinvointia tukevat elintavat voivat vahvistua vertaistuen avulla.

Vertaistoimijuudessa korostuu kokemuksellinen asiantuntijuus. Toimintaa voidaan organisoida osaksi sosiaali- ja terveystalvueluita täydentämään ammattilaisten tarjoamaa tukea. (Vertaistoiminta 2018.) Laajemmassa mittakaavassa vertaistuki ja sen myötä kokemuksellisen tiedon hyödyntäminen ovat saaneet yhteiskunnallista huomiota ja ne on nostettu esille myös valtakunnallisissa strategioissa. Vertaistuki nähdään merkittävänä osana ammatillisen asiantuntijuuden lomassa tarjotessaan kokemuksellista asiantuntemusta ja tietoa. Vertaistuen nähdään vahvistavan yksilöiden elämänlaatua, lisäävän hyvinvointia ja kasvattavan yksilöiden sosiaalista pääomaa, mihin yksistään viranomaistoiminnan ei katsota vastaavalla tavalla kykenevän. Osaltaan vertaistuen lisääntyneet hyödyntäminen ammatillisella kentällä haastaakin kehittämään ja uudistamaan toimintamalleja laajemminkin sosiaali- ja terveysalalla. (Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt sosiaali- ja terveysministeriön kumppaneina. Sosiaali- ja terveysministeriön järjestöpoliittiset linjaukset 2011, 13.)

Vertaisuuteen liittyy myös haasteita. Sosiaalisen tuen kohdalla tulee muistaa sen tilanne- ja kontekstisidonnaisuus. Tuen tuomat myönteiset ja kielteiset vaikutukset hyvinvoinnille ovat riippuvaisia olosuhteista ja tuen annon tavasta (Järvikoski & Härkäpää 2014, 122–123). Tuen vastaanottaminen voi myös kasvattaa riippuvuuden tunnetta ja liiallisena heikentää yksilön omaa toimijuutta (Romakkaniemi 2011, 208). Valtasuhteen epätasapaino tai ajoittamisen ongelma voivat olla tuen antamisen vaarana. Tällöin tuen vastaanottaminen saattaa olla haastavaa. (Järvikoski & Härkäpää 2014, 122–123.) Kippola-Pääkkösen (2018, 184) mukaan Embuldeniya ja muut (2013) ovat todenneet, että vertaistuki voi myös lisätä eristäytymisen tunnetta, jos vertaisten elämäntilanteet ja henkilökohtaiset ominaisuudet ovat hyvin erilaiset.

2.3 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolaki määrittää sosiaalisen kuntoutuksen tehostetuksi tueksi, jota annetaan sosiaalihojauksen sekä sosiaalityön moninaisin keinoin. Tuki tähtää sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseen, syrjäytymisen torjumiseen sekä osallisuuden edistämiseen. Sosiaalinen kuntoutus rakentuu viidestä eri osa-alueesta. Nämä ovat sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvitys, kuntoutusneuvonta, ohjaus ja niiden yhteensovittaminen, elämänhallinnan ja arjen toimintojen valmennus, ryhmätoiminta sekä sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tuki. Tämän lisäksi niihin kuuluvat sosiaalista kuntoutusta edistävät toimenpiteet. Nuorien työllistyminen ja opiskelu ovat myös yksi laissa määritelty tavoite. (L 1301/2014, 17 §.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa yhdistyvät toiminnallisuus ja yksilöllinen tuki. Osallistumisen tulisi olla osa suunnitelmaa, ja sen tulisi olla tavoitteellista. Kunkin asiakkaan tavoite määrittelee sen, missä ja kuinka toiminnallista osuutta toteutetaan. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57.) Tutkimuksen asiakasryhmän kannalta toiminnallisuuden nähdään ylittävän kulttuurirajat ja tarjoavan esimerkiksi toisenlaisen kielen oppimiseen. Tällaisten menetelmien hyöty on myös se, että niiden kautta oppiminen monipuolistuu ja erilaiset oppimistavat tulevat huomioiduksi. (Castaneda ym. 2018, 80.) Myös Raivio (2018, 108) huomauttaa, että kun käytäntö ja teoria yhdistyvät toisiinsa ja kytkeytyvät arjen realistisiin tilanteisiin, oppiminen luo perustaa itseensä ja olosuhteisiin kohdistuvalle muutokselle.

Sosiaalinen kuntoutus voidaan jakaa sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvitykseen, kuntoutusneuvontaan ja ohjaukseen. Sosiaalinen kuntoutus määritellään myös sosiaalipalveluksi, jossa sosiaalihuollon asiakas saa tehostettua tukea syrjäytymisen ehkäisyyn, sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseen ja osallisuuden edistämiseen. Arjen- ja elämänhallinnan valmennus, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tuki sekä ryhmätoiminta liitetään tarvittaessa osaksi sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuutta. Lisäksi tarpeen mukaan huomioidaan eri kuntoutuspalveluiden yhteensovittaminen. (Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2017.) Usein sosiaalinen kuntoutus

jäsennetään eri kuntoutuksen muotojen rinnalle (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 11).

Sosiaalisen kuntoutuksen perustana toimii asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä tulisi aina ymmärtää kokonaisvaltaisen työn tärkeys, kun asiakkaan sosiaaliset ongelmat ovat kasautuneet. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56–57.) Sosiaalinen kuntoutus on määritelty prosessiksi, joka on sekä tavoitteellinen että kokonaisvaltainen. Prosessi rakentuu asiakkaan ja työntekijän suhteissa ja kohtaamisissa, mutta myös laajemmassa kontekstissa vuorovaikutuksessa yhteiskunnan eri osa-alueisiin. (Ketola, Era & Moilanen 2018, 296.) Raivion (2018, 102) mukaan Niemisen (2017) ilmaisu sosiaalisesti esteettömästä yhteiskunnasta voidaan luonnehtia yhteisötason tavoitteeksi sosiaalisessa kuntoutuksessa.

Ketolan ja muiden (2018, 297) mukaan Bourdieun ja Wacquantin (1992) mukaan kuntoutuksen rakentumista voidaan pitää sosiaalisissa suhteissa tapahtuvana toimintana. Ketolan ja muiden (2018, 298) mukaan Pohjola (2015, 25) ja Hurtig (2013, 114) näkevät yhteisön merkityksellisyyden siinä, miten ne mahdollistavat yksilön mahdollisuudet toimintaan. Ketolan ja muiden (2018, 297) mukaan Rauhala (1991) nostaa esiin työntekijän vastuuksi asiakastyössä sosiaalisen tilan tuottamisen, jonka kautta osallisuutta voidaan vahvistaa. Yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena voidaan myös pitää kaikkien yhdenvertaista mahdollisuutta vuorovaikutussuhteisiin, rakenteisiin ja toimintoihin, jotka muodostavat elämän perustan. Tavoitteena on myös integroida asiakas yhteiskuntaan. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56–57.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa integraatiota ja osallisuuden lisääntymistä tuetaan sosiaalisen toimintakyvyn ja vuorovaikutuksen vahvistamisella (Lindh 2013, 26). Kotoutumislainsäädännön määritellyt lain tarkoitukset ovat samankaltaisia, joten sosiaalisen kuntoutuksen voidaan nähdä olevan merkityksellinen tuen muoto pakolaistaustaisille maahanmuuttajille (ks. L 1386/2010, 1 §).

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus sisältöineen tulisi määritellä asiakaslähtöisesti, yksilöllisyys huomioiden. Toteutus tulisikin suunnitella yhteisessä dialogissa asiakkaan

ja ammattilaisen välillä, jolloin voidaan rakentaa yhteinen näkemys vahvuuksien hyödyntämisestä ja rajoitusten kompensoinnista. Asiakkaan kanssa tulisi kartoittaa hänen elämäntilannettaan ja kuntoutumisen suuntaa, vaikkei yksityiskohtaisia tavoitteita voisikaan alkuvaiheessa välttämättä määritellä. (Kanaoja 2012, 38–39.) Välineinä sosiaalisessa kuntoutuksessa voivat olla esimerkiksi yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö, vertaistuki, toiminnalliset ryhmät, vapaaehtoistoiminta, työtoiminta sekä kaikki palvelut ja tukitoimet, joita asiakkaalle suunnitelman mukaan tarjotaan. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57.)

Kanaojan (2012, 36) mukaan sosiaalinen kuntoutus voi olla yhteiskunnan sääntöjen noudattamisen ja riippuvuuksien hallinnan tukemista. Se voi olla myös vuorovaikutustaitojen oppimista ja arjen taitojen sekä yhteiskunnan palvelujen käytön ohjausta. Raivio (2018, 113–114) nostaa esiin sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisen sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena, joka voidaan nähdä yksilön elämäntaidoista koostuvana toimintavalmiutena. Vuorovaikutukseen ja itseilmaisuuksiin liittyvä osaamisen ja taitojen edistäminen on keskeistä sosiaalisten taitojen tasolla. Lisäksi itsestä ja perheestä huolehtiminen ja arjessa selviytyminen ovat keskiössä arkitaitojen tasolla, jolloin jokapäiväisessä elämässä välttämättömän osaamisen vahvistaminen nähdään yhtenä tavoitteena. Yhteisötaitojen tasolla tavoitteena on lisätä omaehtoisuutta, vahvistaa sopeutumiskykyä ja tulevaisuusorientaatiota sekä madaltaa osallistumiskykyä.

Gävertin ja Thitzhin (2018, 221–222) mukaan sosiaalista kuntoutusta toteutettaessa on hyvä pyrkiä luomaan mahdollisimman tasa-arvoinen kohtaaminen, jossa työntekijä ei ole valta-asemassa kuntoutujaan nähden. Tämä mahdollistaa luottamuksellisen ilmapiirin syntymisen, joka toimii rakentavana alustana vastavuoroiselle vuoropuhelulle ja työskentelylle. Kun työntekijä pystyy luomaan kiireettömän ja läsnäolevan ilmapiirin tilanteeseen, hän voi samalla mahdollistaa tilaa haastavienkin tunteiden ja asioiden käsittelylle. Samanaikaisesti hän antaa mahdollisuuden kuntoutujan omaan tulkintaan elämäntilanteestaan ja voi luoda uskoa tulevaan ja sen eri mahdollisuuksiin. Ilmapiiri onkin yksi kokonaisvaltaisen kohtaamisen elementeistä, jotka vaikuttavat asiakkaan kokemukseen sosiaalisesta kuntoutuksesta. Toinen merkittävä

osa-alue on vuorovaikutus. Elämäntarinoiden yhdessä jakaminen ja kumppanuus rakentavat pohjaa kokonaisvaltaiselle kohtaamiselle, jossa asiakkaan omaa toimijuutta voidaan tukea ja auttaa häntä havainnoimaan omia voimavarojaan.

Asiakkaan kohtaaminen ja syntynyt vuorovaikutussuhde vaikuttavat kuntoutumista edistäen tai vaikeuttaen (Kanaoja 2012, 38). Järvikosken (2013, 22) mukaan sosiaalista kuntoutusta ei voida ajatella prosessina, joka tehdään kuntoutujalle. Paremminkin se tulisi nähdä kuntoutujan, ammattilaisten ja lähipiirin yhdessä toteuttamana prosessina. Ammattilaisten tuki tulee nähdä erityisesti kuntoutujaa tukevana kumppanuutena, ei määräävänä. Juhilan (2011, 92, 98–99) mukaan vastavuoroinen suhde on asiakaslähtöisen sosiaalityön yksi periaate. Tässä työntekijän ja asiakkaan välillä oleva raja joustaa ja asiantuntijuutta nähdään olevan molemmilla puolilla. Myötäeläminen ja tunteet kuuluvat tällöin työn osaksi. Tällöin asiakas ja työntekijä voidaan nähdä kanssakulkijoina.

Sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi on määritelty henkilö, joka on äkillisen tuen tarpeessa eri syistä. Näitä syitä voivat olla tarve torjua sosiaalista syrjäytymistä, parantaa toimintakykyä tai tukea lähisuhde- ja perhesuhdeväkivallan uhria tai äkilliseen kriisitilanteen joutunutta ihmistä. Sosiaalista kuntoutusta saadakseen taustalla ei siis tarvitse aina olla vamma tai sairaus. (Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012, 141.) Erityisenä kohteena ovat sosiaalisista syistä avun tarpeessa olevat tai syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt (Järvikoski 2013, 47). Kohderyhmällä voidaan ajatella olevan tai olleen erilaisia haasteellisia elämänolosuhteita (Raivio 2018, 106). Työelämän ulkopuolella olemisen saattaa altistaa sosiaaliselle syrjäytymiselle vähentäessään mahdollisuuksia luoda siteitä yhteisöön ja yhteiskuntaan. Sosiaalisella syrjäytymisellä on vaikutuksia terveyteen ja koettuun hyvinvointiin. Erityisesti ennakkoluuloja ja syrjintää elämässään kohtaavat väestöryhmät ovat kaikkein haavoittuvimpia. Esimerkiksi kulttuuri- tai kielitausta voivat näyttäytyä syrjinnän taustalla. (Osallisuus 2018.) Usein syrjäytymisen yksilöityy henkilöön tai hänen elämäntilanteeseensa. Jos sosiaalisen kuntoutuksen aloituksen perusteena on syrjäytymisen riski, on huomioitava samalla, että syrjäytymisen syyt nousevat usein yhteiskunnan käytännöistä, eikä kysymyksessä ole ainoastaan yksilön ongelma. (Raivio 2018, 100.)

2.4 Maahanmuuttajat sosiaalisessa kuntoutuksessa

Sosiaalibarometri 2012 määrittelee maahanmuuttajat yhdeksi sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi (Hakkarainen, Londén, Luhtanen, Peltosalmi, Siltaniemi & Särkelä 2012, 105). Maahanmuuttajat tulee nähdä yksilöinä erilaisine tarpeineen. Oman osaamisen hyödyntäminen myös muutoin kuin työelämässä on tärkeää. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien pakolaisten, ikääntyneiden, vammaisten tai koulustaustaltaan alhaisen tason omaavien kotoutumispolku tavoitteineen voi olla hyvin erilainen, ja työelämään mukaan pääseminen voi olla aikaa vievää. Kuten sosiaalisessa kuntoutuksessa, myös maahanmuuttajien kotoutumisen kohdalla voi työllistymisen sijaan tavoitteena olla oman paikan löytyminen yhteiskunnasta ja mahdollisuus sen toimintaan osallistumiseen. (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 20.)

Asiakasryhmän erityispiirteenä myös sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa voidaan pitää kielitaidon merkitystä. Kielen merkitys on tärkeä yksilöille kahdelta eri kannalta tarkasteltuna: suhteessa itseen ja yhteisöön. (Martin 1999, 2). Martinin (1999, 2) mukaan kielen avulla voi ilmaista erilaisia tarpeita ja ollaan vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Kielen merkitys ei ole kuitenkaan vain viestinnällinen, vaan se nähdään osana ihmisen identiteettiä ja mahdollisuutena sitoutua perheeseen ja saman kieliin yhteisöihin. Kieleen liittyy näin ollen paljon arvoja ja tunteita.

Riippumatta kulttuurista kommunikaation perustana toimivat kielitaito ja sanaton viestintä. Ihminen tulee ymmärretyksi kielen kautta, ja kielitaidolla on merkittävä vaikutus koettuun hyvinvointiin. Lisäksi kielitaidolla on vaikutusta arjesta selviytymiseen. Sosiaalisten suhteiden ja kulttuurisen identiteetin rakentumisessa kielellä on keskeinen rooli, koska kieli on läsnä kaikkialla elämässä. Useat yksilölliset tekijät vaikuttavat osaltaan uuden kielen oppimiseen, ja koska kielen oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, on ympäristön ja yhteiskunnan merkitys tämän mahdollistamiseksi tärkeää. Koska kieli on yksilön, hänen ajatuksiensa, tunteidensa ja tietämyksensä osa, liittyy turvallisuuden ja kuulluksi tulemisen tunteeeseen oleellisena osana ymmärretyksi tuleminen. Pakolaisten kohdalla uuden kielen

oppimisella on merkittävä vaikutus hyvinvoinnille ja kotoutumiselle. Mahdollisuudet sen opetteluun tulisi järjestää mahdollisimman nopeasti. Polut yhteisöihin, koulutukseen ja työelämään mahdollistuvat uuden kielen oppimisen myötä. (Castaneda ym. 2018, 71–73.)

Asiakasryhmän erityispiirteenä voidaan pitää lisäksi heikkoa luottamusta auktoriteetteihin, koska taustalla voi olla vain huonoja kokemuksia viranomaiskontakteista. Kotimaa ei voi tarjota pakolaisstatuksen omaavalle suojelua, minkä lisäksi viranomaisten vainoa on voinut kohdistua sekä maahantulijaan itseensä että perheeseen. (Turtiainen 2013, 197.) Tämä piirre tulisikin ottaa huomioon sosiaalisessa kuntoutuksessa. Vuoren (2015, 397) mukaan Turtiainen (2012) näkee, että maahanmuuttajan näkökulmasta toimintakykyä tukevat huolenpidon kokemukset, sosiaalinen arvostus sekä oikeuksien kunnioittaminen. Niiden avulla ehkäistään pitkäaikaista avun tarvetta, lisätään kokemusta syrjimättömyydestä ja luodaan luottamusta viranomaisiin. Huolenpidon maahanmuuton kontekstissa Turtiainen määrittelee turvan antamisena ja jatkuvuuden takaamisena uudessa tilanteessa. Turtiainen jaottelee kolmella tavalla maahanmuuttajien luottamuksen rakentumista viranomaisiin huolenpidon kokemuksen kautta. Ensimmäisenä tapaus ovat maahanmuuttajat, jotka pystyvät muodostamaan luottamuksen viranomaisiin heti. Tässä tapauksessa työntekijän tulee kiinnittää huomiota tarvittavan ja oikeanlaisen tuen tarjoamiseen. Toisessa tapauksessa maahanmuuttaja odottaa viranomaisten pitävän heistä huolta, eivätkä automaattisesti muodosta luottamussuhdetta heihin. He voivat kokea itsensä haavoittuviksi ja epäpäteviksi. Tällöin työntekijän tulisi rakentaa mahdollisuuksia itsenäiseen selviytymiseen esimerkiksi antaen tietoa ja tukien rutiineja. Kolmannessa tapauksessa viranomaisten tulee luoda luottamussuhde, ennen kuin maahanmuuttaja pystyy tunnistamaan omia tarpeitaan tai näkemään viranomaiset avun tarjoajina. Työntekijän täytyy tunnistaa maahanmuuttajan tarpeet yhdessä hänen kanssaan, jotta heidän hyvinvointiaan voidaan lisätä ja tukea. Työntekijän tulee myös todistaa oma luotettavuutensa huolenpidon ja oikeanlaisen tuen kautta, jotta luottamussuhde voi syntyä. Luottamuksen rakentumisen haasteellisuus on merkityksellinen seikka erityisesti pakolaistaustaisille asiakkaille. (Turtiainen 2012, 78–79.)

Sosiaalista kuntoutusta tutkittaessa Ketola ja muut (2018, 298–311) ovat havainneet työvalmennuksena toteutunutta sosiaalista kuntoutusta, jossa yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkitys korostui. Osallisuus korostui etenkin yhteenkuuluvuutena, tiettyyn yhteisöön kuulumisena ja ”ihmisten ilmoille pääsemisenä”. Tärkeäksi muodostui myös syrjimättömyys. Sosiaalisen kuntoutuksen tärkeimpinä piirteinä tässä kontekstissa nähtiin esimerkiksi sosiaaliset suhteet ja yhdessä tekeminen. Myös valmennuksen tuoma säännöllisyys elämään koettiin merkitykselliseksi. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota myös ohjaajien työotteisiin, ja niistä luotiin kaksi eri tyyppiä, osallistava ja työjohdollinen työote. Osallistavassa otteessa kuntoutus nähtiin kahdensuuntaisena suhteena osallistujan ja ohjaajan välillä, ei vain kuntoutujan sopeutumisena työelämään. Tätä toteutettiin esimerkiksi asiakkaiden osaamisen hyödyntämisenä ja heidän näkemiseensä pystyvinä yksilöinä. Myös vertaisuus, yhteistoiminnallisuus, yksilöllisyyden huomiointi ja tasavertaisuus nähtiin työotteessa merkityksellisinä. Työnjohdollinen ote taas nähtiin hierarkkisena, jossa ohjaajan rooli on työnjohtajamainen ja opettajamainen.

Kelloniemi (2016, 48–70) on laadullisessa pro gradu -tutkimuksessaan tarkastellut sosiaalista kuntoutusta sosiaalityön käytäntönä ja sen osallisuuden tavoitteita haastatteleamalla sosiaaliseen kuntoutukseen osallistuneita aikuissosiaalityön asiakkaita. Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus osallisuuden näkökulmasta näyttäytyi hyvinvoinnin ja taloudellisen tilanteen, toiminnallisen osallistumisen sekä yhteisöön kuulumisen kautta. Yhteys toisiin ihmisiin, hyväksyntä ja arvostuksen kokemus ihmisenä sekä erilaiset resurssit, kuten sosiaaliset resurssit, nousivat esiin hyvinvointia tukevinä tekijöinä. Itsessään osallistuminen sosiaaliseen kuntoutukseen ja sen toimintaan lisäsi myös osallistujien osallisuuden kokemusta, toimintakyvyn vahvistumista ja hyvinvointia. Tärkeäksi koettiin myös vaikutusmahdollisuus omaan tilanteeseen ja kuuluksi tulemisen tunne kuntoutuksessa.

Osallisuuden näkökulmasta sosiaalisesta kuntoutuksesta muodostunut yhteisö ja siihen kuulumisen osoittautuivat Kelloniemen tutkimuksessa merkitykselliseksi niiden lisätessä osallistujien sosiaalista pääomaa ja yhteiskuntaan sijoittumista. Myös yhteisön tarjoama vertaisuus nousi esiin osallisuutta tukevana tekijänä. Toisaalta vertai-

suudessa nähtiin myös haittapuolia, jos on osallisena yhteisössä, jonka jäsenet vaikuttavat haitallisesti toisiinsa. Sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta tarkastellessaan Kelloniemi huomasi tavoitevaikutuksia, joissa tutkittavien oman tilanteen selkiytyminen ja voimaantuminen tukivat tulevaisuuden suunnitelmien tekoa. Vaikuttavuutta kuvasivat myös aiemmin mainitut osallisuuteen vaikuttavat tekijät, kuten taloudellisen tilanteen tasapaino, hyvinvoinnin lisääntyminen esimerkiksi mielenterveyden näkökulmasta, toimintaan osallistuminen palveluun kiinnittymisen ja kuulluksi tulemisen näkökulmasta sekä yhteisöön kuuluminen. Osallisuutta tukevana ja vaikuttavana toimintatapana pidettiin suunnitelmallisuutta, vuorovaikutuksellisuutta ja osallistavuutta. Onnistunutta sosiaalista kuntoutusta Kelloniemi tuo esiin oikea-aikaisena palveluna sekä asiakkaan ottamisena huomioon kokonaisvaltaisesti. (Kelloniemi 2016, 48–70.) Voidaan ajatella, että Kelloniemen tutkimuksessa esiin nousseet seikat tukevat myös maahanmuuttajien osallisuutta ja kotoutumista.

Härkäpää (2014, 9–18) on laadullisessa tutkimuksessaan tarkastellut haastattelujen kautta maahanmuuttajien kanssa työskentelevien näkökulmasta sitä, miten maahanmuuttajien suomen kielen taito ja kulttuurilliset tekijät on otettu huomioon kuntouttavissa palveluissa. Suomen kieleen liittyviä asioita otettiin erityisesti huomioon kielenopetuksen ja -valmennuksen, tulkkipalveluiden käytön ja suomenkielisen ohjauksen näkökulmista. Kielenopetus liitettiin usein esimerkiksi työhönvalmennukseen ja kuntoutusorganisaatioihin, jotka järjestettiin monesti työpajatyypillisesti. Kielen opettaminen järjestyi yleensä konkreettisenä opetuksena, mutta myös keskustelukerhoina. Erityisesti kuntoutuksen yhteydessä kielen ja toiminnan yhdistäminen oli koettu hyväksi. Tulkkausapua käytettiin myös asiointitulkin tai esimerkiksi ystävän antaman tulkkausavun myötä. Tulkkauksessa nähtiin ongelmallisena se, että asiakas ei päässyt voimaantumaan omissa asioissaan tai vastaamaan itsenäisesti. Suomen kielen käyttö nähtiin merkityksellisenä asiana. Tärkeänä koettiin, että palveluissa asioitiin suomen kielellä ja toiminta oli suomenkielistä, jota monesti tuettiin ohjausmäärän lisäämisellä ja yksilöimisellä. Selkokieltä ja -materiaalia sekä erilaisia apuvälineitä käytettiin paljon yhteisen ymmärryksen muodostamiseksi. Myös työparityöskentely ja pienryhmät tukivat suomen kielen oppimista.

Kun selvitettiin hyviä käytäntöjä suomen kielen taidon vahvistamiseksi, nousi vahvasti esiin kielenopetuksen yhdistäminen työhön ja toimintaan käytännön tasolla. Tähän kuitenkin nähtiin vaikuttavan maahanmuuttajan suomen kielen taso. Toiminnallisten ja monipuolisten opetusmetodien käyttö koettiin myös hyödyllisinä. Ryhmämuotoista opetusta tarkasteltaessa huomattiin siihen vaikuttavan oppijoiden moninaisuus ja erilaiset tavat oppimiselle. Työntekijän riittävää tietämystä asiakkaan taustoista pidettiin tärkeänä edellytyksenä yksilöllisen toimintatavan mahdollistamiseksi. Esimerkiksi maahanmuuttajan mahdollinen traumatausta vaikuttaa siihen, millaisia metodeja opiskelussa kannattaa käyttää, mutta myös kielenopiskelun motivaatioon. Motivaatiota tulisikin tukea kielenopetuksessa. Kielenoppimista edistävinä seikkoina ryhmässä nähtiin toiminnallisten menetelmien käyttö, sopiva ryhmäkoko ja myönteisen ilmapiirin vaikutus. Kielellisiä sekaryhmiä pidettiin positiivisena asiana niiden edistäessä kahdensuuntaista integroitumista kielitaidon vahvistumisen lisäksi. Toisaalta vähäinen kielitaito voi sekaryhmässä aiheuttaa osallistujille turhautumista, jos ryhmän keskustelua ei ymmärrä. Samankielisyys taas koettiin pääsääntöisesti negatiivisena sen vähentäessä suomen kielen oppimista. (Härkäpää 2014, 18–34.)

2.5 Maahanmuuttajat sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaina

Maahanmuutto on laaja käsite. Sillä tarkoitetaan kaikkea ulkomailta tapahtuvaa maahanmuuttoa, kuten työ- ja opintoperäistä, perhesyistä tapahtuvaa sekä pakolaistaustaista maahanmuuttoa. Maahanmuuttaja on yleiskäsite maasta toiseen muuttaneelle henkilölle. (Käsitteet 2018.) Pakolaistaustaisiin maahanmuuttajiin kuuluvat turvapaikanhakijat ja kiintiöpakolaiset. Turvapaikanhakijalla viitataan henkilöön, joka hakee oleskeluoikeutta ja suojaa vieraasta valtiosta. Jos turvapaikanhakijalle myönnetään turvapaikka, hän saa pakolaisaseman (Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan n.d.). Kiintiöpakolaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka on pitänyt lähteä kotimaastaan tai maasta, jossa asuu pysyvästi, toiseen maahan ja joka ei voi jäädä asumaan maahan, jonne on ensiksi paennut. Edelleen henkilö on määritelty Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisasiain valtuutetun UNHCR:n toimesta pakolaiseksi. (Kiintiöpakolaiset n.d.)

Kohderyhmäksi valikoituivat pakolaistaustaiset maahanmuuttajat, koska he olivat toimeksiantajan kiinnostuksen kohteena ollut asiakasryhmä. Asiakasryhmä eroaa erityispiirteiltään yleisesti maahanmuuttajista esimerkiksi maahanmuuton syihin liittyen, joita voi pakolaisuuden lisäksi olla esimerkiksi työ- ja opintoperäisyys tai perhe-syyt. Pakolaisuus nähdään hyvin traumatisoivana kokemuksena ihmiselle. Pakolaisuuteen sisältyy luopuminen kaikesta aiemmin rakennetusta elämästä, kotimaasta, kodista, läheisistä sekä työstä. Lisäksi omakohtaiset tai läheisten kohtaamat väkivalta-kokokemukset, pelko hengissä selviytymisestä, vaino ja kidutus ovat olleet usein läsnä ennen pakolaisuutta. Turvapaikanhakijoiden kohdalla taustalta löytyy lisäksi vaarallinen pakomatka, josta monet eivät ole selvinneet. Kiintiöpakolaisten taustalta taas löytyy usein vuosien elämä vaikeissa olosuhteissa ilman tietoa tulevaisuudesta. Elämän rakentaminen kielitaidottomana muukalaisena vieraassa ympäristössä on kuormittavaa ja vaativaa. (Castaneda ym. 2018, 3.)

Asiakasryhmän taustalla tulisikin ymmärtää kulttuuriin liittyviä tekijöitä. Kulttuuria määritellään monin eri tavoin. Se voidaan nähdä kansallisesti, alueellisesti, ja etnisesti määrittävänä (Vartia 2009, 15). Kulttuuri määrittyy myös normien, arvojen ja asenteiden kautta. Yksilö toimii usein automaattisesti oman kulttuurinsa normien ja arvojen mukaisesti, jotka voivat vieraassa kulttuurissa olla jopa laittomia tai moraalisesti arveluttavia toimintatapoja. Kulttuuri määrittää myös sitä, miten yksilö tulkitsee esimerkiksi eleiden merkityksiä. Yksilölle oma kulttuuritausta on merkityksellinen ja määrittää sitä, miten hän tulkitsee ympäristöään ja kokemuksiaan. Koettujen asioiden kautta rakentuu oma kulttuuri-identiteetti. (Frisk & Tulkki 2005, 7– 8, 15.) Erilais-ten kulttuurien olemassa oleminen tulee huomioida ja luoda tilaa yksilöille toimia oman kulttuurinsa periaatteita noudattaen. Maailmalla vallitsevien kulttuurien ominaispiirteissä löytyy eroavaisuuksia muun muassa ravintoon, ruokailutapoihin, vuoro-vaikutukseen, tervehtimistapoihin, tabuihin, pukeutumiseen, naisen asemaan ja aika-käsityksiin liittyen. (Frisk & Tulkki 2005, 68, 70–71, 75, 79, 84). Näiden seikkojen tiedostamisella voidaan lisätä kulttuurillisiin piirteisiin liittyvien tekijöiden ymmärrystä.

2.5.1 Maahanmuuttajien osallisuuden vahvistaminen

Pakolaisten osallisuuteen ja kokemukseen siitä vaikuttavat monet eri asiat. Vieras kulttuuri, yhteiskunta, kieli, ympäristön asenteet, sosiaalisten verkostojen niukkuus ja mahdolliset vaikeat elämäntapahtumat asettavat haasteita osallisuudelle. Lisäksi pakolaisten osallisuuden kokemukseen vaikuttavat kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta tai syrjinnästä, jotka osaltaan aiheuttavat luottamuspulaa ja haasteita ryhmissä tai yhteisöissä toimimiseen. (Castaneda ym. 2018, 79). Siisiäinen (2014, 29) nostaa esiin, että monia ongelmaisia, marginaaliin jääviä ryhmiä kuten maahanmuuttajia voidaan osallisuuden ja osallistamisen kautta voimaannuttaa, aktivoida ja integroida yhteiskuntaan.

Särkelä-Kukko (2014, 41) tuo esiin, miten sosiaaliset suhteet ja yhteisöllisyyden kokemus luovat osallisuutta. Tähän kokemukseen yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta vaikuttaa paljon kieli. Yhteisöihin ja yhteiskuntaan on haasteellista päästä mukaan ilman yhteistä kieltä. Tällöin myös tunteiden ilmaiseminen eri yhteisöissä vaikeutuu, mikä on lisäksi yksi tekijä yksilön osallisuuden kokemukselle. Yhteiskuntaan osallistumisessa on erityinen merkitys suomen kielen taidolla ja omilla sosiaalisilla verkostoilla (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 18). Tutkimukseen osallistuneet kohdehenkilöt ovat asuneet Suomessa eri pituisia aikoja, ja heidän suomen kielen taitonsa voi olla vielä melko heikko. Osallisuutta määritetään myös vaikutusmahdollisuuksina oman elämänsä asioihin sekä kuulluksi ja huomioi-dukseksi tulemisena, jotka ilman yhteistä kieltä voivat olla haasteellisia (Särkelä-Kukko 2014, 36). Sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä ja verkostojen löytymistä on tärkeää tukea uudessa kotimaassa. Luomalla suhteita suomalaisiin yhteenkuuluvuuden tunteen lisäksi kulttuuritietous kasvaa. (Castaneda ym. 2018, 64.)

Castaneda ja muut (2018, 54) nostavat esille ihmisten synnynnäisen tarpeen sosiaaliin suhteisiin, kuulluksi tulemiseen ja arvostuksen kokemukseen. Lisäksi luottamukselliset suhteet toisiin ihmisiin ja kokemus kulumisesta ryhmään nähdään ihmisyyden perustarpeina. Mielenterveyttä kotoutumisvaiheessa vahvistaviksi seikoiksi he mainitsevat kielen oppimisen, perustarpeiden tyydyttymisen, sosiaaliset tukiverkostot ja osalliseksi pääsemisen esimerkiksi koulunkäynnin tai opiskelujen myötä. Kokemukset

syrjinnästä tai sosiaalinen eristäytyneisyys taas nähdään mielenterveyttä heikentävinä seikkoina. (Castaneda ym. 2018, 56–57.)

2.5.2 Maahanmuuttajien kotoutuminen

Kotouttamistyötä Suomessa ohjaa ja määrittelee laki kotoutumisen edistämisestä. Kotoutumisen tuki ja edistäminen sekä maahanmuuttajan mahdollisuus osallistua aktiivisesti toimintaan suomalaisessa yhteiskunnassa toimivat lain tarkoituksena. Tämän lisäksi lain tarkoituksena ovat yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä positiivinen vuorovaikutus eri väestöryhmien kesken. (L 1386/2010, 1 §.) Lain tavoitteena on tukea erityisesti alkuvaiheessa maahanmuuttajien osallisuutta ja lisätä kaksisuuntaista kotoutumista sekä vaikuttamismahdollisuuksia heidän omassa elämässään. Näiden myötä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus väestöryhmien välillä lisääntyvät. (L 1386/2010.) Kaksisuuntaisella kotoutumisella viitataan maahanmuuttajan ja ympäröivän yhteiskunnan kaksisuuntaiseen kotoutumisprosessiin, jossa molemmilla on rooli. Yhteiskunnan tulisi tarjota tilaisuuksia aktiiviseen osallistumiseen ja tarvittavat mahdollisuudet kotoutumiseen. Kotoutujan tulee taas pyrkiä hankkimaan itselleen tietoja ja taitoja, joita tarvitaan yhteiskunnassa ja työelämässä. (Kotoutumisen kaksisuuntaisuus n.d.)

Erityisesti alkuvaiheessa tulee tarjota kotoutumista edistäviä tukimuotoja ja palveluita maahanmuuttajille, kuten kielen opiskelua, yhteiskunta- ja kulttuuritietouden jakamista ja tietoutta koulutus- ja työllistymismahdollisuuksista. Lisäksi lain tarkoitus on lisätä myönteistä väestöryhmien keskinäistä vuorovaikutusta. (L 1386/2010.) Merkittävän osan onnistunutta kotouttamisprosessia luo kokemus terveydestä ja hyvinvoinnista. Lisäksi osallisuuden kokeminen vähentää syrjäytymisen riskiä lisäten samalla hyvinvointia. (Maahanmuuttajien osallisuus ja kotoutuminen 2018.) Yhtenä mittarina onnistuneelle kotoutumiselle voidaan pitää uudessa kotimaassa koettua osallisuutta. Tämän kokemuksen kautta luodaan yhteiskuntaa, jossa maahanmuuttajien ja pääväestön toiminta on luontaista. (Castaneda ym. 2018, 79.)

Kotouttamista voidaan pitää sosiaaliluonteisena työnä. Toimeentulon ja sujuvan arjen mahdollistaminen maahan asettumisen alkuaikoina toimivat työn perustana. Siihen kuuluvat yhteiskunnan käytäntöihin ja palveluihin ohjaus ja tarvittavat tiedot maassa elämiseen. Psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin tuki kuuluvat osana kotouttamistyöhön. (Vuori 2015, 395.)

Laissa maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta kotoutuminen määritellään maahanmuuttajan yksilölliseksi kehitykseksi, jonka tavoitteena on työelämään ja yhteiskunnan toimintaan suuntautuminen turvaten samalla omaa kieltä ja kulttuuria (L 493/1999, 2 §). Myös laki kotoutumisen edistämisestä (L 1386/2010, 3 §) määrittelee kotoutumisen yhdeksi tavoitteeksi yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavien tietojen ja taitojen antamisen. Asiakasryhmän kohdalla kotoutumisen voidaan ajatella olevan keskeinen osallisuutta määrittelevä tekijä, joten lainsäädännön näkökulmasta maahanmuuttajan osallisuus nähdään melko suuresti työelämäosallisuutena, jota tutkimuksen kontekstissa sosiaalinen kuntoutus edeltää. Yleisesti työelämäosallisuudella viitataan työllistymisvalmiuksien ja työllistymisen edistämiseen, paluuseen työhön ja työssä jaksamiseen. Jos työelämäosallisuutta edeltävät kuntouttavat toimenpiteet kuten sosiaalinen kuntoutus, viitataan sillä tällöin syrjäytymisen ehkäisyyn, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja palveluihin osallistumiseen. (Työelämäosallisuus 2018.)

Tutkittavat ovat kotoutumisvaiheen eri vaiheissa, minkä voi nähdä olevan merkittävä tekijä heidän osallisuuden kokemukselle. Kotoutumisen tavoitteena on maahanmuuttajan kokemus osallisuudesta täysivaltaisena jäsenenä yhteiskunnassa. Tätä on mahdollista vahvistaa sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmin. (Maahanmuuttajien osallisuus ja kotoutuminen 2018.) Itsensä tunteminen osaksi yhteiskuntaa on yksi kotoutumisen perusedellytyksistä. Oman paikan löytymistä yhteiskunnasta helpottaa arjen vuoropuhelu eri väestöryhmien kesken. (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 18.) Avoimen ja demokraattisen yhteiskunnan yhtenä tunnusmerkkinä voidaan pitää eri väestöryhmien välistä kanssakäymistä. Eri väestöryhmien välisten hyvien vuorovaikutussuhteiden syntymistä, turvallisuuden tunnetta ja myönteisiä asenteita voivat edistää arjen kanssakäymisen myötä saadut kokemukset esimerkiksi lähiympäristöstä, harrastuksista, koulusta tai työelämästä.

Kotoutumista helpottavat maahanmuuttajan kokemukset myönteisistä asenteista, ja positiivista asenneilmapiiriä tulisikin rakentaa aktiivisesti. (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 23.)

Kotoutuminen on aina vuorovaikutuksellista suomalaisen yhteiskunnan kanssa, erityisesti arjessa sekä erilaisissa yhteisöissä kuten koulussa, harrastuksissa ja työpaikoilla (Kotoutumisen kaksisuuntaisuus n.d.). Tavoitteena kotoutumisprosessin etene-
misen myötä on lisätä maahanmuuttajan niiden taitojen ja tietojen oppimista, joita uudessa kotimaassa tarvitaan. Tämän myötä yhteiskunnalliset osallistumis- ja vaikut-
tamismahdollisuudet mahdollisesti lisääntyisivät ja esimerkiksi työllistyminen helpot-
tuisi. Kotouttamisella taas tarkoitetaan erilaisia viranomaistoimenpiteitä, joiden
avulla maahanmuuttajien kotoutumista vahvistetaan. Tämä toteutuu esimerkiksi hy-
vinvoinnin, terveyden, koulutuksen ja työllisyyden tukemisen eri keinoin. (Käsitteet
2018.)

Vuori (2015, 398–402) jakaa kotouttamistyön seitsemään eri osa-alueeseen. Alueet
ovat psykososiaalinen tuki, tiedon jakaminen ja ohjaus, sosiaalisten oikeuksien välit-
täminen, kulttuuristen kohtaamisten järjestäminen, fyysinen huolenpito, kielellinen
tuki ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Kotouttamisen keskeisenä sisältönä voidaan
pitää ohjausta ja neuvontaa, jota myös kotouttamislaki painottaa. Sosiaalisten ja
psykkisten ongelmien tuki kuuluu myös osaltaan kotouttamistyöhön. Tuki voi olla
luonteeltaan erilaisten huolien käsittelemistä ja asiakkaan yksilöllistä kohtaamista hä-
nen elämänsä kannalta merkityksellisissä asioissa. Vuori rajaa perinteisen terapiatyön
kotouttamisen ulkopuolelle. Kotouttamistyöhön kuuluu myös sosiaali- ja palveluoh-
jausta kuten byrokratiaan liittyvää työtä sekä kielellistä tukea, esimerkiksi kielenope-
tusta ja selkokielen käyttöä. Fyysinen huolenpito ja kunnioittava kohtaaminen koske-
tuksen välityksellä esimerkiksi terveydenhuollossa ovat yksi Vuoren mainitsema ko-
touttamistyön näkökulma. Yksi osa kotouttamistyötä on yhteiskunnallinen vaikutta-
minen, jossa laajemmassa mittakaavassa työntekijät osallistuvat osaltaan kotoutta-
mistyön kehittämiseen rakenteellisella tasolla. Paikallisesti vaikuttaminen voi olla esi-
merkiksi verkosto- ja työryhmäyhteistyötä. Kotouttamisessa on tärkeää mahdollistaa
kulttuurien kohtaaminen järjestämällä erilaisia tilaisuuksia siihen. Vuoren (2015, 401)

mukaan Joronen (2003) ja Saukkonen (2010) korostavat kaksisuuntaista kotoutumista, jonka myötä myös suomalainen yhteiskunta eri toimijoinen muuttuu. Näin kotoutuminen ei jää vain kotoutujien vastuulle.

Kotoutumisprosessiin vaikuttavat vahvasti myös vaade uuteen maahan sopeutumisesta, raskaat elämänvaiheet ja Suomeen tulon eri vaiheet, jotka voivat olla olleet monivaiheisia ja pitkiä. Lisäksi turvapaikanhakijoina saapuneet ovat käyneet läpi kuormittavan, stressaavan ja usein pitkän turvapaikkaprosessin. Epävarmuus tulevista ja uuteen maahan ja kulttuuriin integroituminen ovat tuoneet haasteita heidän jaksamiselleen. Jo itse muuttaminenkin nähdään stressaavana tapahtumana, jolle syyt löytyvät kotimaan jättämisen myötä tulevista muutoksista, kuten vieraan kulttuurin omaksumisesta, uudesta kielestä ja läheisten jäämisestä kotimaahan. (Schubert 2013, 63). Asiakasryhmän kohdalla on hyvä huomioida, että he käyvät usein samanaikaisesti läpi psyykkistä ja sosiaalista uuteen kulttuuriin sopeutumisprosessia. Monikulttuurisuuden yleistyessä tarvitaan ymmärrystä näistä prosesseista. Uuteen tilanteeseen sopeutuminen voi luoda tunnetta aiemmasta kulttuuri-identiteetistä luopumisesta ja toisaalta luoda mahdollisuuden uuden oppimiselle ja itsetunnon vahvistumiselle. Uuteen kulttuuriin sopeutumiseen liittyvät haasteet ja eri kulttuurien välisten herkkyyksien tiedostaminen on tärkeää. (Pietilä 2013, 46.)

Sopeutumisprosessia kuvataan viiden eri vaiheen avulla. Ensimmäisessä vaiheessa tulija kokee positiivisia tunteita uudesta kulttuurista ja näkee sen hyvänä. Toisessa vaiheessa uusi kulttuuri alkaa tuottaa stressiä ja sen eri piirteet nähdään turhauttavina. Kolmannessa vaiheessa tulija näkee uuden kulttuurin ja oman kulttuurinsa vastakkaisina, kun taas neljännessä vaiheessa aletaan nähdä sekä oman että uuden kulttuurin hyvät ja huonot puolet realistisesti. Viimeisessä vaiheessa toimijat osallistuvat uuteen kulttuuriin omien ongelmankäsittely- ja ratkaisutaitojensa avulla. Tässä vaiheessa sopeutuminen sekä omaan että uuteen kulttuuriin on usein tapahtunut. Prosessi kestää usein ainakin vuoden ja on riippuvainen tulijan oman sekä uuden kulttuurin samankaltaisuuksista ja eroista. (Nissilä & Lairio 2005, 208–209.)

Castaneda ja muut (2018, 57) puolestaan kuvaavat sopeutumista uuteen maahan kolmivaiheisena prosessina, johon kuuluvat saapuminen, kohtaaminen ja taaksepäin katsominen. Saapumisvaiheen aikana tapahtuu muutoksia ulkoisissa olosuhteissa,

kodissa, ystäväissä, kielessä ja maisemissa. Tutuista ja itselle merkityksellisistä asioista luopuminen voi herättää pelkoa, avuttomuutta, hämmennystä ja vierauden tunnetta. Uuden maan olosuhteita havainnoidaan ja verrataan aiempaan kohtaamisen vaiheessa. Kielen oppimisen myötä suhde uuteen maahan muokkautuu. Uuden ja vanhan kulttuurin eri piirteiden yhteensovittaminen itselle parhaiten soveltuvaan muotoon mahdollistuu kolmannessa, taaksepäin katsomisen vaiheessa. Uusiin olosuhteisiin sopeutuminen ja se, kuinka hyvin yhteiskunta erilaisine yhteisöineen tukee kotoutujan sopeutumista, voidaan nähdä hyvinvointiin vaikuttavana seikkoina.

Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla voidaan ajatella, että tällaiset prosessit voivat olla hyvinkin pitkäkestoisia paitsi kulttuurien eroavaisuuksien myös mahdollisten aiempien traumaattisten elämäntapahtumien vuoksi. Ne tuovat lisähaasteita yksilön jaksamiselle ja uuden kulttuurin omaksumiselle. Pietilä (2010, 223) onkin tuonut esiin, miten kulttuuriin sopeutumiseen vaikuttavat paljon aiemmat kokemukset. Henkilön kykyyn käsitellä tietoa ja oppia vaikuttavat myös pitkittyneet traumakokemukset ja mahdolliset kidutuksiin liittyvät traumat. (Turtiainen, Kokkonen & Viitasalo 2018, 354).

Pietilä (2013, 53) on määritellyt uuteen kulttuuriin sopeutumista oppimisprosessina ja kulttuurienvälisenä dialogina. Sopeutuminen on osapuolten yhteinen dialoginen ja jatkuva prosessi. Maahanmuuttajien sopeutuminen uuden kulttuurin tapoihin muuttaa myös kohdekulttuurin ihmisiä. Sosiokulttuurinen oppiminen, dialoginen viestintä sekä kulttuurienvälisen herkkyyden kehittäminen ovat avainasemassa sopeutumisen mahdollistumisessa. Sopeutuminen on myös aina yksilöllistä, ja motivaatio siihen vaihtelee prosessin aikana. Sosiaalinen kanssakäyminen kohdemaan asukkaiden kanssa on suurimpia motivaatiota ylläpitäviä asioita. Schubert (2013, 64) huomauttaa, että kun maahanmuuttajan tavoitteena on maahan asettuminen, saavutuksena tästä voi olla kokemus uudesta maasta turvallisena ja tuttuna, mikä omalta osaltaan lisää turvallisuuden ja rentouden tunteita. Rento olo tilaa itsessään vähentää stressiä ja kuormitusta, jolloin yksilö pystyy keskittymään ja suunnittelemaan tulevaisuuttaan paremmin. Tällaisessa kulttuurienvälisessä dialogissa asioille etsitään yhdessä merkityksiä, minkä kautta tietoisuus uusista asioista lisääntyy. Dialogiin osallistujilla tulisi

olla tasavertaiset mahdollisuudet dialogiin osallistumiselle tai mahdollisuus osallistumattomuudelle. (Pietilä 2013, 53.)

Pietilä (2010, 221–223) onkin huomannut väitöskirjatutkimuksessaan kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen merkityksellisyyden uuteen kulttuuriin sopeutumisessa. Uuden kulttuurin omaksuminen tapahtuu tehokkaimmin maahanmuuttomaan kansalaisten kautta sosiokulttuurisessa oppimisessa. Sosiokulttuurinen oppiminen, kulttuurienvälisen vuorovaikutus sekä osallistuminen vaikuttavat myös merkittävästi siihen, tuntee maahanmuuttaja itsensä osalliseksi yhteiskunnassa. Pietilä huomauttaa, miten tärkeää on luoda tilaisuuksia siihen, että maahantulijoille järjestettäisiin riittävästi mahdollisuuksia osallistua uuteen yhteiskuntaan.

Osallisuuden kokemukseen ja osallistumiseen vaikuttavat yksilön elämäntilanne ja voimavarat. Jos elämäntilanne on ollut kauan erityisen kuormittava tai elämässä on kriisi, voi käydä niin, että yksilön voimavarat menevät päivistä selviytymiseen, jolloin osallisuuden kokemusta ei synny. (Särkelä-Kukko 2014, 39.) Myös ympäristön asenteet voivat luoda haasteita jaksamisen kokemukselle. Maahanmuutto on herättänyt Suomessa paljon tunteita ja asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovat olleet hyvin jyrkkiäkin. Negatiivinen asenneilmapiiri asettaa haasteita yhteiskuntaan ja yhteisöihin kuulumisen tunteelle, joka on suorassa yhteydessä osallisuuden kokemukseen (Särkelä-Kukko 2014, 41). Tällöin yksilön voi olla myös haasteellista nähdä tai uskoa omiin voimavaroihinsa, mikä asettaa haasteita osallisuuden kokemukselle. Myös se, jos yhteiskunta ei tunnista yksilön voimavaroja ja osaamista, estää osallisuuden kokemuksen synnyn. (Särkelä-Kukko 2014, 39.) Vuori (2015, 397) nostaa esille työskentelyotteen, jossa huomioidaan kulttuurisille eroille herkistyminen. Työskennellessä ei tule olettaa asiakkaan kansallisen, etnisen tai uskonnollisen taustan kertovan sinänsä mitään hänen tarpeistaan tai kohtaamisen tavasta, jolla hänet tulisi kohdata. Kaikkea voi kuitenkin koskaan selittää kulttuurilla tai jaotella sen kautta (Keskinen 2012, 302–303).

Tutkimukseen osallistuneilla on erilaisia kulttuuritaustoja. Kulttuurit eroavat maailman eri alueilla toisistaan, mutta ne voidaan kuitenkin jaotella karkeasti kahteen kulttuuripiiriin, yksilöllisyyttä tai yhteisöllisyyttä korostaviin. Perusteena jaolle toimii

perhekäsitys, jolla on vaikutusta yksilöiden minäkuvaan, lähiympäristön ja perheen sisäisiin suhteisiin sekä elämäkuvaan. Yksilöllisyyttä korostavassa kulttuurissa maailmankuva ja identiteetti ovat minäkeskeiset. Vastuu omista teoistaan ja itsestä on lähtökohtaisesti yksilöllä, ja perheeksi määritellään ydinperhe. Yhteisöllisyyttä korostavalle kulttuurille tyypillistä on ”me-keskeisyys”. Identiteetti rakentuu yksilöllisyyden sijaan ryhmään kuulumisesta. Perheeksi käsitetään ydinperhettä laajempi kokonaisuus, joka koostuu useamman sukupolven sukulaisista. Laajennettu perhe, klaani, heimo tai kyläyhteisö voivat toimia yhteisöinä, joissa jokaisen jäsenen etu on samalla koko yhteisön etu yksilöiden ollessa riippuvaisia yhteisöstään. Yhteisöllisissä kulttuureissa erityisesti vanhempia ihmisiä sekä auktoriteettiasemassa olevia henkilöitä kunnioitetaan. (Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri n.d.)

Maahanmuuttajien kokemukseen hyvinvoinnista ja kotoutumisesta vaikuttavat mahdollinen perheestä erossa oleminen, jonka on todettu olevan yhden merkittävimmistä kotoutumista hankaloittavista tekijöistä. Perhe ja sukulaiset nähdään merkittävänä sosiaalisen tuen lähteenä, joiden läsnäolon nähdään tukevan uusien taitojen oppimista ja uuden ympäristön omaksumista. Ilman perheenjäseniään maahanmuuttaneet pakolaiset kokevat kansainvälisten tutkimusten mukaan jatkuvaa huolta turvattomiin oloihin kotimaahansa jääneistä perheenjäsenistä ja läheisistä. Kielenoppimisen ja keskittymisen vaikeudet sekä mielenterveydenoireet voivat olla seurausta osaltaan huolesta perheenjäseniä kohtaan. Nämä seikat voivat vaikuttaa haitallisesti esimerkiksi koulutukseen osallistumiseen tai työllistymiseen. Lisäksi perheestään erossa olevilla esiintyy useammin kokemuksia yksinäisyydestä, univaikeuksia sekä ahdistus- ja masennusoireita. (Perheenyhdistäminen 2018.)

Mikko Hautala (2017, 42–52) on pro gradu -tutkimuksessaan tarkastellut maahanmuuttajien osallisuutta Jyväskylässä. Hautala haastatteli tutkimustaan varten maahanmuuttajien kanssa toimivia järjestöjen edustajia sekä vapaaehtoisia ja analysoi saadun aineiston sisällönanalyysin kautta. Tuloksista ilmeni, että osallisuus koostui monesti ”elämässä mukana olemisesta”, ystävyysuhteista ja tasavertaisuudesta suomalaisten kanssa. Myös vaikuttamisen mahdollisuus omiin asioihin yhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä maahanmuuttajan omien velvollisuuksien tuntemus, työllisyys ja

kotoutuminen nousivat esiin seikkoina, jotka koettiin osaksi osallisuutta. Osallisuuden edellytyksiksi tutkimuksessa nousivat kielitaito, motivaatio ja kärsivällisyys sekä maahanmuuttajan itsetuntemus ja tuntemus omista kehittämiskohteistaan. Haasteet olivat osittain vastakohtia osallisuuden edellytyksille. Niitä olivat esimerkiksi kielitaidon puute sekä työttömyys. Myös rasismi, niin suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä kuin myös maahanmuuttajien eri kulttuuriryhmien kesken, koettiin haasteena. Lisäksi kulttuurierot ja esimerkiksi naisten erilainen asema nousivat esiin haasteina mielenterveys- ja syrjäytymisvaaran ohella. Epävarma elämäntilanne nähtiin myös yleisesti haasteena. Joitakin yksittäisiä maahanmuuttajien palveluita koskevia haasteita löydettiin myös.

Toisena tutkimuksen kohteena Hautalalla (2017, 52–66) oli kysymys siitä, miten maahanmuuttotyötä tekevät voisivat edistää maahanmuuttajien osallisuutta. Vastauksista nousivat erityisesti esiin erilaiset toiminnot kuten kielen ja arkisten asioiden opetus, erilaiset maahanmuuttajien kanssa yhdessä järjestettävät tapahtumat ja toiminta, neuvonta ja opastus sekä maahanmuuttajien tutustuttaminen suomalaiseen kulttuuriin. Kotoutuminen nähtiin yleisesti toiminnan tavoitteena, ja se nähtiin myös kaksisuuntaisena. Toiminnan tavoitteena oli osallistaa maahanmuuttajia ja tukea heidän toimijuuttaan. Muita tutkimuksen kartoituksen kohteita olivat maahanmuuttajien kanssa toimivien verkostot, toiminnasta tiedottaminen, toiminnan haasteet sekä asiakaskunta.

Tässä tutkimuksessa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien osallisuutta tarkastellaan osittain kotoutumisen kautta, jonka voidaan nähdä määrittävän osaltaan maahanmuuttajan kokemuksia osallisuuden eri osa-alueiden toteutumisesta.

3 Hyvät käytännöt

Hyvillä käytännöillä viitataan usein toimintatapoihin, malleihin, interventioihin tai työtapoihin. Niiden kautta työstä tulee hyödyllisempää ja sujuvampaa. Hyvät käytännöt linkittyvät aina toimintaympäristöönsä ja liittyvät muihin käytäntöihin muodostaen käytäntöverkostoja. Hyvän käytännön tunnuspiirteitä ovat sen toimintaympäristössään todettu toimivuus, hyvän tuottaminen asiakkaalle, eettisyys, taloudellisuus, innovatiivisuus ja siirrettävyys. Tunnuspiirteisiin kuuluvat myös hyvien käytäntöjen vaikuttavuus ja se, että ne perustuvat tietoon vaikuttavuudesta. Hyviin käytäntöihin kuuluu myös, että ne ovat hyödynnettävissä ja siirrettävissä myös muille toimijoille. Hyviä käytäntöjä voivat olla esimerkiksi asiakasmenetelmät ja työn organisointiin liittyvät asiat. Prosessiin, joka hyvään käytäntöön liittyy, kuuluvat tunnistaminen, arviointi, tiivistäminen ja siirtäminen. (Hyvät käytännöt 2018.) Hyvien käytäntöjen avulla voidaan siis tuoda esiin työn vaikutuksia, joita tutkimuksessa pyritään myös tarkastelemaan.

Sosiaalityön vaikuttavuutta ja vaikuttavuuden arviointia voidaan tarkastella eri näkökulmista. Vaikuttavuuden arviointi luo merkittävää pohjaa sosiaalityön kehittämiseksi. Sosiaalityön vaikuttavuutta on alettu viime vuosina tuoda esiin yhä enemmän. Kivipelto ja Kotiranta (2011) tuovat esiin sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön uudistuksen ja sen, että uudistuksen myötä sosiaalityön tulee tuoda esiin oma paikansa ja tarkoituksensa. Tämän vuoksi on tärkeää tuottaa tietoa sosiaalityön vaikuttavuudesta. (Kivipelto & Kotiranta 2011, 122.) Toisaalta Rostila ja Mäntysaari (1997) ovat tuoneet esiin sen, että vaikuttavuuden mittaaminen on hankalaa, koska se ei sovi yhteen ”pehmeisiin” arvoihin perustuvaan sosiaalityöhön (Rostila & Mäntysaari 1997, 9). Vaikuttavuutta voidaan kuitenkin mitata myös laadullisen tutkimuksen kautta, vaikka laadulliseen arviointiin ei yleensä yhdistetäkään vaikuttavuuden arviointia (Kivipelto & Kotiranta 2011, 132).

Tutkimuksen kontekstissa yhtenä tapana tarkastella sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuutta on peilata kuntoutuksen toteutusta niistä laadittuihin laatukriteereiden suosituksiin. Laatukriteereiden yhtenä tehtävänä onkin toimia laadun arviointivälineenä

työn laadun arvioimiseksi (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 9). Terveysten ja hyvinvoinnin laitos sekä Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU) ovat laatineet kuntoutukselle kahdeksan kriteeriä. Laatukriteereiden laadun elementteinä toimivat vaikuttavuus, oikeudenmukaisuus, valinnanvapaus, asiakaskeskeisyys, korkeatasoinen osaaminen, palvelujen saavutettavuus ja saatavuus sekä asiakasturvallisuus, joista eri elementit painottuvat eri kriteereissä.

Ensimmäisenä kriteerinä toimii palveluiden tavoitteiden ja sisältöjen yhdenmukaisuus sekä asiakas- että kuntatasolla. Kunnallisella ja alueellisella tasolla työtä tulisi kehittää yhdessä asiakkaiden kanssa esimerkiksi asiakasraatien ja kokemusasiantuntijoiden kautta. Toisena kriteerinä on palveluiden elementtien ja ominaisuuksien yhdenmukaisuus, jolla viitataan käytännössä arkitaitoja, sosiaalisia taitoja ja yhteisötaitoja vahvistavaan toimintaan. Sosiaalista kuntoutusta järjestettäessä tulisi toiminta kuvata myös niin, että asiakas ymmärtää täysin, millainen palvelu on ja mitä se sisältää. Palveluihin ohjaamisen yhdenmukaisuuden takaaminen on kolmas kriteeri. Sosiaaliseen kuntoutukseen ohjaamisen perusteena voivat olla esimerkiksi arjenhallintataitojen vaikeus ja haasteet vuorovaikutuksessa tai yhteisöön liittymisessä. Sosiaalinen kuntoutus voi madaltaa työhön, opintoihin tai harrastuksiin liittyviä osallistumisen kynnyksiä. Sosiaalihuoltolain mukaisesti asiakkaan kaikki tuen tarpeet tulisi katsoa samanaikaisesti. Laatukriteeri neljä takaa sen, että sosiaalisen kuntoutuksen tarve tulisi arvioida sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin osana. Arviointi tehdään yhdessä asiakkaan kanssa, ja siinä arvioidaan, tarvitseeko asiakas omatyöntekijän, joka tarvitaan myös sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuessa. (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 12–15.)

Sosiaalisen kuntoutuksen suorittamisesta tulisi aina sopia sosiaalihuollon asiakassuunnitelman osana, ja kuntoutuksesta tulisi olla päätös. Tämä toimii viidentenä laatukriteerinä. Asiakkaalle tulisi aina selvittää ennen kuntoutusta palvelun sisältö ja antaa mahdollisuus valita osallistumisestaan siihen. Jos sosiaalinen kuntoutus toteutuu itsenäisenä, määriteltynä palveluna kuten ryhmätoimintana, tulisi siitä tehdä päätös. Siihen kirjataan, millaista palvelua asiakas saa, sen sisältöön liittyviä asioita ja perus-

telut niille. Kuudennessa laatukriteerissä määritellään, että kuntoutuksen toimintatavoista sekä yhteistyöstä ja sen rakenteista muihin palveluihin on sovittu kunnallisella ja alueellisella tasolla. Näitä palveluja ovat esimerkiksi terveyspalvelut, TE-palvelut ja muut kuntoutuspalvelut. Sosiaalityöllä on tärkeä rooli sovittaa ja koordinoita nämä palvelut yhteen. Seitsemäs kriteeri liittyy sosiaalisen kuntoutuksen päättämiseen. Palvelun päättyessä palveluntuottajan tulisi tehdä asiakkaan kanssa yhdessä loppuarvio, jonka tapa on sovittu järjestäjän kanssa. Omatyöntekijä tekee sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisprosessin loppuarvioinnin yhdessä asiakkaan kanssa, ja siinä arvioidaan kuntoutuksen toteutumista. Nämä tiedot kirjataan asiakasjärjestelmään, ja kuntoutuksen päättämisestä sovitaan asiakkaan kanssa. Viimeisen kriteerin tavoitteena on taata palvelun vaikutusten arvioinnin ja seurannan käytänteiden yhdenmukaisuus, ja niiden tavoista tulisi sopia kunnallisella ja maakunnallisella tasolla. Vaikutusten arvioinnissa käytetään sovittuja arviointivälineitä kuntoutuksen tavoitteiden määrittämisessä, kuntoutuksen aikana ja sen päättyessä. Sosiaalista raportointia hyödynnetään myös arvioinnissa. (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 16–22.)

Lisääntyneen maahanmuuton myötä olisi tarpeen tarkastella kotouttamiseen kohdistettavia resursseja. Resursseja täydennetään usein hankelähtöisesti, jolloin osaamisen vakinaistaminen ja toimien vaikuttavuus saattavat kärsiä. Maahanmuuttajille kohdennettujen palveluiden saatavuus ja laatu ovat avainasemassa henkilöstön osaamisen vahvistamisen rinnalla sujuvan kotoutumisen etenemisessä. Pysyvämmän kotoutumisosaaamisen vahvistamiseksi ja varmistamiseksi kotoutumisen rahoitusta tulisi siirtää hankelähtöisestä rahoituksesta kohti pysyvämpiä ratkaisuja. (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 21.) Tutkimustyön avulla pyritään löytämään sosiaalisen kuntoutuksen osallisuutta tukevia hyviä käytäntöjä, jotka olisivat siirrettävissä ja juurrutettavissa kotouttamistyön arkeen työn lisääntyneitä tarpeita vastaamaan.

4 Kotoisa-hanke

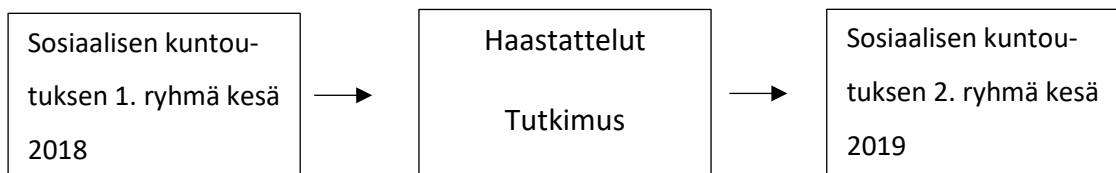
Yhteistyökumppanina tutkimuksessa on Jyväskylän kaupungin kotouttamispalveluiden Kotoisa-hanke 2018–2019. Hankkeen rahoittajina toimivat EU:n sisäasioiden hallinnoima turvapaikka-, maahanmuutto – ja kotouttamisrahasto (AMIF) ja Jyväskylän kaupungin kehittämishanke. (Kotoisa-hanke 2018.) AMIF-rahasto (Asylum, Migration and Integration Fund) on perustettu EU-rahoitusohjelmakaudelle 2014–2020 Euroopan Unionin yhteisen turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikan edistämiseksi ja kehittämiseksi. Rahaston tavoitteena on lisäksi tukea kotoutumista ja laillista maahanmuuttoa sekä kehittää paluustrategioita. (Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto n.d.)

Kotoisa-hanketta hallinnoi Jyväskylän kaupungin kotouttamisyksikkö, ja hanke toteutuu ajalla 1.3.2018–31.12.2019. Hankkeen toiminta on kohdistettu Jyväskylään muuttaville kolmansien maiden kansalaisille, erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville pakolaisille. Hankkeessa työskentelevät projektipäällikkö ja -työntekijä. Hankkeen yleistavoitteena on pakolaistaustaisten ihmisten osallisuuden ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääntyminen muun muassa sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. Hankkeessa on neljä eri osa-aluetta: sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien kehittäminen kotoutumis- ja sosiaalityön tueksi, kotoutumisen kokomusasantuntijoiden kouluttaminen ja toiminnan juurruttaminen, kotoutumisraadien kokoaminen ja jälleenvuokrausmallin mallintaminen ja toiminnan levittäminen. Hankkeen tavoitteet limittyvät yhdenmukaiseksi kaupunkilaisten osallisuutta ja hyvinvointia tukevan kaupunkistrategian kanssa. (Kotoisa-hanke 2018.) Vuosille 2017–2021 hyväksytyn Jyväskylän kaupunkistrategian yhtenä kärkenä ovat osallistuvat ja hyvinvoivat kuntalaiset. Asukkaille strategia lupaa muun muassa edistää yhdenvertaisuutta ja huomioida kulttuurisen moninaisuuden, vahvistaa yhteisöllisyyttä, vähentää yksinäisyyttä ja tukea asukkaiden mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen. (Kaupunkistrategia 2017.)

Opinnäytetyö sijoittuu hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueeseen. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmät on suunnattu erityisesti lisätukea kotoutumiseen tarvitseville kotouttamispalveluiden asiakkaille. Hankkeessa on mallinnettu sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintaa työkokeiluna, ja ensimmäinen ryhmä on toteutettu

käytännössä kesällä 2018. Mallinnusta hyödynnetään seuraavan sosiaalisen kuntoutuksen ryhmän suunnittelussa. Myöhemmin mallintaminen ja hyvät käytänteet on tarkoitus levittää käyttöön myös muualle maakuntaan. Hankkeen aikana on tarkoitus kehittää helposti levitettävä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmä ja malli toimivista käytänteistä kotoutumistyön tueksi kaupungin ja maakunnan sosiaalityön käyttöön. (Ilomäki 2018.)

Mallintamista on käytetty tutkimuksen tukena esimerkiksi haastattelujen laatimisessa ja toteuttamisessa. Tutkimus tukee hankkeen kehittämistyötä sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueen kannalta. Tutkimusta ennen on järjestetty yksi sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä kesällä 2018, jonka osallistujia on haastateltu tutkimukseen. Tutkimuksen sijoittuminen hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyössä selviää kuvioista 1. Tutkimustulosten pohjalta hankkeessa tullaan kehittämään ryhmätoimintaa eteenpäin seuraavaa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmää varten, joka sijoittuu kesään 2019.

Kuvio 1. Tutkimuksen sijoittuminen hankkeeseen

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintoihin osallistui yhteensä 11 kotoutumiseen liittyvän lisätuen tarpeessa olevaa pakolaistaustaista maahanmuuttajaa. Ryhmätoiminnoissa asiakkaat oli jaettu kahteen eri ryhmään. Ryhmätoiminnot toteutettiin työkokeiluina, ja molemmat ryhmät kokoontuivat kahtena päivänä viikoittain. Työpäivien sisältö rakentui suomen kielen opiskelusta, luonnossa tehdyistä erilaisista työtehtävistä, tutustumiskäynneistä ja muista ryhmäytymistä tukevista toiminnoista. Jakson päätteeksi osallistujat kokosivat osaamistaan kuvaavat portfolioit omien polkujensa jatkojen suunnittelua ajatellen. Hanke toimitti portfolioit myöhemmin TE-

toimistoon asiakkaan omalle yhteyshenkilölle kotoutumissuunnitelman laatimisen tueksi ja sen tekemistä helpottamaan. (Ilomäki 2018.)

Suomen kielen opiskelussa hyödynnettiin Toisto-metodia. Opettajat ilman rajoja -verkoston erityisopettaja järjesti ryhmän parissa työskenteleville Toisto-kieliopaskoulutusta ennen ryhmien alkamista. Lisäksi tulkkipalvelut olivat mukana ryhmien toiminnan tukena osan aikaa. (Ilomäki 2018.) Helsingin yliopiston dosentti Maria Ahlholmin johdolla kehitetty tehokas ja yksinkertainen Toisto-metodi tarjoaa työkalun kielen alkeiden opetteluun. Ääntämistä ja puheen rytmiä opetellaan kuuntelemalla ja toistamalla ja samalla oppien uuden kielen sanastoa. Metodi pohjautuu yhteisölliseen ja toiminnalliseen kielenoppimismalliin, missä puhumiskeskeisyys, luottamuksellisuus, rauhallinen eteneminen, turvallinen ilmapiiri ja opettajan apu toimivat peruseräperiaatteina. (Suomen kieli sanoo tervetuloa n.d.)

5 Opinnäytetyön toteutus

5.1 Tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, mistä muodostuvat osallisuutta tukevat sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt pakolaistaustaisille maahanmuuttajille. Tuotetun tiedon avulla halutaan kehittää sosiaalista kuntoutusta pakolaistaustaisille maahanmuuttajille. Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata pakolaistaustaisten asiakkaiden kokemuksia heidän osallisuuttaan vahvistavista sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytännöistä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaiset sosiaalisen kuntoutuksen toiminnot tukevat asiakkaiden kokemusten mukaan heidän osallisuuttaan?
2. Millaisia sosiaalisen kuntoutuksen hyviä käytäntöjä asiakkaat kuvaavat?

5.2 Aineiston kerääminen

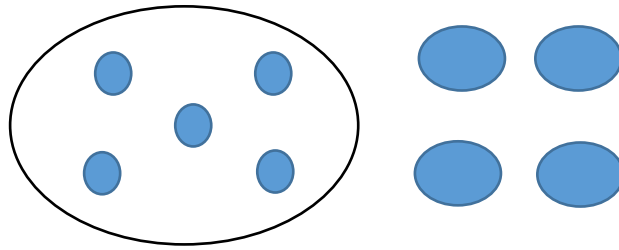
Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimuksen tekemis- ja tarkastelutapaa. Tutkimustyyppiin Hirsjärvi ja Hurme (2011, 27) näkevät laadullisen tutkimuksen olevan empiiristä eli kokemusperäistä. Hirsjärven ja Hurmeen (2011, 22) mukaan Glesnen ja Peshkin (1992) toteavat kvalitatiivisen tutkimuksen tavoittelevan kontekstuaalisuutta, tulkin-taa ja toimijoiden näkökulmien ymmärrystä. Kvalitatiivisen tutkimuksen alkuperän nähdään olevan humanistisissa tieteissä ja hermeneuttisessa tutkimusotteessa. Hirs-järven ja Hurmeen (2011, 27) mukaan Bullock, Little ja Millham (1992) näkevät laadullisen tutkimuksen tarkoituksena olevan tuoda esiin esimerkiksi tutkittavien ha-vaintoja tilanteista ja tuoda heidän äänensä esiin.

Tutkimuksen tarkoitus määritellään usein neljän eri piirteen kautta. Nämä ovat kuvaileva, kartoittava, selittävä ja ennustava. (Hirsjärvi 2008, 134–135.) Kartoittava työote kuvaa näkemyksemme mukaan parhaiten tutkimuksen tarkoitusta, koska siinä aiheeseen etsitään tuoreita näkökulmia, selvitetään vähän tunnettuja ilmiöitä ja pyri-tään löytämään uusia sekä kehittämään aiheesta uusia hypoteeseja. (Hirsjärvi 2008, 134–135.) Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tutkittavien kokemuksia ja näkemyk-siä sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytänteistä erityisesti heidän osallisuutensa nä-kökulmasta. Tutkimuksen perustuessa kokemuksiin ja tutkittavien näkökulmien sel-vittämiseen on kvalitatiivisen tutkimuksen teko perusteltua.

Tutkimuksessa haastateltiin yhdeksän pakolaistaustaista maahanmuuttajaa yksilö- ja ryhmähaastatteluin Jyväskylän kaupungin kotoutumispalveluissa. Haastateltavat vali-koituivat kotoutumispalveluiden Kotoisa-hankkeen sosiaalisen kuntoutuksen asiak-kaista, ja heitä oli useammasta eri kieliryhmästä. He ovat eri maista ja kulttuureista tulevia kotoutumisprosessin eri vaiheissa olevia naisia ja miehiä. Haastateltavat oli-vat osallistuneet kesällä 2018 ensimmäisiin sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimin-toihin. Toiminnot järjestettiin yhdessä Green Care -keskus Könkkölä ry:n kanssa ajalla kesä- heinäkuu 2018. (Ilomäki 2018.) Haastatteluissa kiinnitettiin erityistä huomiota erilaiseen kieli- ja kulttuuritaustaan.

Keisala ja Niiranen (2016, 5) ovat tarkastelleet kulttuurien välistä vuorovaikutusta sosiaali- ja terveysalan työssä ja nostaneet esiin sen, miten toimintamme ja ajattelumme taustalla vaikuttaa kulttuuriin perustuva hiljainen tieto. Kulttuurien välisessä vuorovaikutustilanteessa, kuten haastatteluissa, tulisi muistaa, että haastateltavat omaavat erilaista hiljaista tietoa. Haastattelijan tulee tiedostaa, että haastateltavat voivat käsittää tilanteet ja kysymykset eri tavoin kuin haastattelija. Kun tämän seikan tiedostaa, vuorovaikutus sujuu paremmin. Haastattelutilanteessa kysymykset selitettiin tarkoin, eikä haastattelija voi olettaa, että haastateltava ymmärtää haastattelijalle täysin itsestään selvän asian, joka voi nousta esimerkiksi suomalaisesta kulttuurista. Haastattelijoina rohkaisimme myös haastateltavia kysymään tarkennuksia asioihin, jos jokin asia jää epäselväksi. Lisäksi utelias, ratkaisukeskeinen, avoin ja kunniottava asenne toimii hyvänä lähtökohtana onnistuneelle kulttuurienväliselle vuorovaikutukselle, jollaista pyrittiin haastattelutilanteessa pitämään yllä (ks. Keisala & Niiranen 2016, 6, viitattu Clarke 2009, 132–139).

Tutkimuksen aineistonhankinta on toteutettu puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilta. Puolistrukturoitu haastattelutapa viittaa kysymysten asetteluun ja tutkimukseen etukäteen valittuihin teemoihin, jotka käyvät ilmi haastattelukysymysrungon (liite 3.) kautta. Hirsjärvi ja Hurme (2011) kuvaavat yleisimmäksi tutkimushaastattelujen muodoksi yksilöhaastattelut, mutta nostavat rinnalle myös ryhmähaastattelut varsin käyttökelpoisena menetelmänä toteuttaa tutkimushaastatteluja; ne tuottavat samalla tutkittavasta ilmiöstä laaja-alaista tietoa. Ryhmähaastattelun eduiksi voidaan lukea sen kustannustehokkuus ja ajankäytön resurssit. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 61–63.) Yhdestätoista ryhmään osallistuneesta haastateltiin yhdeksän. Haastatteluihin valikoitumista avataan tarkemmin luotettavuuden pohdinnan yhteydessä. Haastattelut toteutuivat kahdella eri tavalla: viisi haastateltavista haastateltiin ryhmähaastatteluna ja neljä haastateltavaa yksilöhaastatteluina. (Ks. Kuvio 2.)

Kuvio 2. Haastattelujen toteutuminen havainnollistettuna

Haastattelut päädyttiin jakamaan osittain ryhmä- ja osittain yksilöhaastatteluihin pääosin kustannussyistä ja tulkkien saatavuuteen liittyvistä seikoista johtuen. Jaolla ryhmä- ja yksilöhaastatteluihin voi olla vaikutusta osallistujien vastauksiin. Ryhmähaastattelussa haastateltava voi muistaa toisen sanomasta jotain sellaista, mitä ei yksilöhaastattelussa olisi tullut esille. Toisaalta ryhmätilanteen haittapuolena voi olla jonkun yksilön jonkin seikan sanoittamatta jättäminen ryhmän läsnä ollessa. Yksilöhaastattelu voi luoda haastateltavalle turvallisemman tilan ilmaista omia mielipiteitään ja näkemyksiään. Ryhmähaastattelujen osalta Hirsjärvi ja Hurme (2011) nostavat esille huomion teemoissa pysymisen tärkeydestä ja jokaisen äänen kuuluviin tuleminen mahdollistamisesta, joista haastattelijoiden tulee kantaa vastuu. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 61.) Haastattelijoina kysyimme esimerkiksi jokaisen haastateltavan näkemystä kuhunkin kysymykseen. Toisaalta jos aihe alkoi mennä teemojen ulkopuolelle, ohjasimme kysymyksillä haastattelun takaisin aihepiiriin.

Puolistrukturoidussa haastattelumuodossa haastateltaville esitetään valittuihin teemoihin liittyviä kysymyksiä, ja niitä voidaan syventää saatujen vastausten perusteella. Teemahaastattelussa korostuvat haastateltavien tulkinnat asioista, niille annetut merkitykset sekä se, miten ne syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47–48.) Teemahaastattelussa etsitään vastauksia tutkimuksen tavoitteisiin liittyen. Tutkimuksen viitekehys, eli se, mitä ilmiöstä jo tiedetään, ohjaa etukäteen valittuja teemoja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.) Kysymysten kautta pyrittiin löytämään merkityksellisiä asioita tutkimuksen aiheen ja ongelman mukaisesti. On haastattelijan päättävissä, esittääkö hän kaikki kysymykset täysin yhdenmukaisesti ja samassa järjestyksessä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88). Haastattelujen edetessä huomattiin, että

jotkin kysymykset olivat käytännöllisempiä sijoittaa toiseen kohtaan haastattelua aiheen loogisen jatkuvuuden vuoksi. Lisäksi kulloinenkin haastattelutilanne ja haastateltavan vastaukset vaikuttivat siihen, missä järjestyksessä kysymykset päädyttiin esittämään.

Teemat valikoituivat perustuen tutkimuksen viitekehitykseen eli siihen, mitä tutkittavasta asiasta jo tiedetään. Koska analyysi on teorialähtöinen, teemat nousivat suoraan osallisuuden ja sosiaalisen kuntoutuksen teoreettisesta viitekehystä. Haastattelun teemoina olivat sosiaalisen kuntoutuksen toteutus, toiminta-, tieto-, suunnittelu- ja päätösosallisuus sekä hyvät ja toimivat käytännöt. Haastatteluissa haluttiin kiinnittää erityistä huomiota kulttuurillisiin ja kielellisiin kysymyksiin sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisessa. Kysymysten kautta pyrittiin avaamaan näitä teemoja ja etsittiin yhtymäkohtia aiempaan tutkimukseen ja teoriaan. Aineistoa myöhemmin analysoitaessa tarkasteltiin mahdollisesti esiin nousevia yhteneväisyyksiä ja eroja. Tutkimuksessa pyrittiin saamaan esille asiakkaan kokemus hänen omalla äänellään.

Tutkittaviin otettiin yhteyttä tutkimusluvan myöntämisen jälkeen tulkkaukspuhelun (ks. liite 1.) välityksellä, jossa avattiin tutkimuksen sisältöä ja eettisiä periaatteita. Näin tutkittavat saivat päättää, haluavatko osallistua ja sitoutua tutkimukseen. Tutkittaville lähetettiin lisäksi muistutukseksi kutsukirje postitse. Haastattelut toteutettiin kotoutumispalveluiden tiloissa, jotka olivat sijainniltaan asiakkaille ennalta tutut ja turvalliset. Tämän näimme madaltavan kynnystä haastatteluihin osallistumiselle. Haastattelutilanteista pyrittiin luomaan mahdollisimman rentoja ja vieraanvaraisuutta haluttiin osoittaa tarjoamalla teetä ja pientä purtavaa haastattelujen lomassa. Tämä nähtiin myös kulttuuria kunnioittavana eleenä asiakasryhmän omaan vieraanvaraisuuteen vastaten. Ajallisesti haastatteluihin kului seitsemän tuntia, josta yksi tunti kuhunkin yksilöhaastatteluun ja kolme tuntia ryhmähaastatteluun. Koemme haastattelujen sujuneen odotustemme mukaisesti. Haastateltavat toivat aktiivisesti, monipuolisesti ja avoimesti esiin omia mielipiteitään.

5.3 Aineiston analysointi

Aineistojen litteroinnit toteutettiin mahdollisimman pian haastattelujen toteutuksen jälkeen, useimmat seuraavana päivänä ja loputkin muutaman päivän sisällä haastatteluista. Litteroitua aineistoa kertyi haastatteluista 58 sivua Times New Roman-fontilla 12 rivivälillä 1,5. Seuraavassa vaiheessa luimme aineistoa läpi useampaan kertaan ja poimimme aineistosta aiheen kannalta merkityksellisiksi kokemiamme lainauksia. Näitä lainauksia kertyi yhteensä 21 sivua.

Aineistoa analysoitiin kvalitatiivisen eli laadullisen sisällönanalyysin kautta. Analysointitapaan päädyttiin, koska päämääränä oli lisätä aiheen informaatioarvoa, joka on laadullisen sisällönanalyysin tarkoitus. Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) mukaan Burns ja Grove (1997) sekä Strauss ja Corbin (1998) näkevät, että analyysin avulla aineistosta luodaan selkeää ja yhtenäistä tietoa tutkittavasta aiheesta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 122) mukaan Hämäläläisen (1987), Straussin ja Corbinin (1990) sekä Akinsonin ja muiden (2000) mukaan analyysillä selkeytetään aineistoa, jotta luotettavat ja selkeät johtopäätökset analysoitavasta ilmiöstä ovat mahdollisia. Analyysia tehdään niin, että aineisto hajotetaan ensin osiin ja käsitteellistetään, minkä jälkeen se kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. Aineistoanalyysia tehdään tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tieteellisenä menetelmänä laadullinen sisällönanalyysi mahdollistaa aineiston systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin, jonka avulla pyritään muodostamaan tiivistetty ja yleisessä muodossa oleva kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117).

Tuomen ja Sarajärven (2018, 108) mukaan Eskolan (2001; 2007) mukaan yksi laadullisen sisällönanalyysin jakotapa on jaotella se aineisto- ja teorialähtöiseen sekä teoriasidonnaiseen analyysiin. Aineistoa voidaan myös analysoida induktiivisesti (yksittäisestä yleiseen) tai deduktiivisesti (yleisestä yksittäiseen). Tämä analysointitapa perustuu päättelyn logiikkaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107.) Aineisto analysoitiin teorialähtöisen analyysin kautta. Suurin ero aineisto- ja teorialähtöisessä analyysissä on se, että teorialähtöinen analyysi perustuu johonkin teoriaan tai malliin, jonka kautta aineistoa lähdetään tarkastelemaan. Teoria tai malli ohjaa käsitteiden määrittelyn.

Aineistolähtöisessä tavassa taas tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysitavassa aiempi teoria ei siis ohjaa analyysia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–110.) Tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan erityisesti osallisuuden, sosiaalisen kuntoutuksen, vertaisuuden sekä hyvien käytäntöjen teoreettisen viitekehysten kautta.

Teemoihin suuntautuneen haastattelun aineistoa on kohtalaisen helppoa lähteä analysoimaan teemoittain (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c). Tulee kuitenkin muistaa, että esiin voi nousta myös uusia teemoja tutkijan ennakkoon asettamien teemojen lisäksi. Aineistoa onkin hyvä tarkastella monipuolisesti ja ennakkoluulottomasti. Keskeisiä aiheita eli teemoja lähdetään muodostamaan usein aineistolähtöisesti etsimällä aineistoa yhdistäviä tai erottavia seikkoja, mutta myös teorialähtöinen teemoittelu on mahdollinen. Erilaisia koodauksentapoja on mahdollista hyödyntää teemoja muodostettaessa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006d)

Tutkimus eteni teemoittamalla, koodaamalla ja käsitteellistämällä aineistoa. Teorialähtöisen analyysitavan ensimmäinen vaihe on muodostaa analyysirunko, jonka sisälle aineistosta pyritään luomaan luokituksia. Aineistosta poimitaan analyysirunkoon olennaisesti kuuluvat mutta myös runkoon kuulumattomat asiat.

Aineistosta poimittuja lainauksia ja niiden osia koodattiin eri väreillä kuvion kolme mukaisesti. (Ks. Kuvio 3.) Esimerkiksi ohjaukseen, paikkaan, kielen opiskeluun, tehtävien yksilöllisyyteen, kulttuuriin, vuorovaikutukseen, kotoutumiseen, mielenhyvinvointiin ja erilaisiin tapoihin oppia liittyviä ilmaisuja koodattiin eri värein. Lisäksi kehittämistarvetta ilmaisevat kohdat lainauksista alleviivattiin niiden erottumiseksi.

ohjaajat & ohjaus, paikka, pituus & aika, kielen opiskelu-mitä konkreettisesti olisi hyvä olla, opiskelu - erilaiset tavat oppia ym., tehtävien vaativuus & yksilöllisyys, vuorovaikutus, muut osallistujat, kotoutumiseen liittyvät (arki & yhteiskunta), kulttuuri ja sen huomioiminen, mielen hyvinvointi, kehittävät asiat alleviivattuina

Kuvio 3. Esimerkki värikoodauksesta

Värikoodatut lainaukset pilkottiin mahdollisimman tarkoiksi ilmaisuiksi, joista myöhemmin johdettiin ilmauksille alaluokkia. Lyhyitä lainauksia ja yksittäisiä sanoja mahdollisimman tarkasti luokittelemalla keskeisimpien käsitteiden esille tuleminen ja alaluokkien muodostaminen helpottuivat. Aineiston sisältöä analysoitiin kuvion 4 mukaisesti. (Ks. Kuvio 4.) Jos litteroitujen lainauksien alusta, välistä tai lopusta on poistettu tutkimukseen kuulumattomia seikkoja, on se merkattu väliviivoin lainaukseen seuraavasti (- -) asiaa selventämään.

Yläluokka	Alkuperäinen ilmaus	Ilmaus	Alaluokka
hyvät käytännöt	- - kaikki semmonen ottavat huomioon, että - - kunnioittavat meitä - - ei ollut mitään ongelmaa heillä, että mistä olemme, että ei ole rasismia ollenkaan ne ihmiset olivat tosi hyviä ja ystävällisiä - -	kunnioitus, hyväksyntä, hyvät ja ystävälliset ihmiset, kohtaaminen rasismien puuttuminen, huomioiminen, moninaisuus yhdenvertainen kohtelu, vastaan ottaminen	tasavertaisuus, yhdenvertaisuus
hyvät käytännöt, osallisuus	- Sitten oli vähän maahanmuuttajia ja - - oli tarkoitus, että me opimme heiltä jotain, heistä jotain. Heidän käytös oli erimaista, kaikki jotka olivat siellä, työntekijät siellä rakennuksessa, sitten henkilökunta, kaikki kohtasivat meitä hyvin -	toisilta oppiminen, kulttuurien välinen oppiminen, hyvä käytös, vertaisuus, kohtaaminen, toisten huomioiminen, erilaisuudesta oppiminen	vuorovaikutus, oppiminen
osallisuus, hyvät käytännöt	- Ja kyllä jonkun verran vaikeutta, kun oli, että kun olen vähän heikko pelkästään kuuntelemalla tai lukemalla oppia, että tietysti tekemällä opin parempi - -	kuunteleminen, lukeminen, tekeminen, kohtaaminen oppiminen, opetus erilaiset tavat oppia, ohjaus, yksilöllisyys	oppiminen

Kuvio 4. Esimerkki aineistoanalyysistä

Aineiston luokittelu käynnistyi tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kontekstissa. Osallisuuden teemat ja sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt määrittivät yläluokiksi. Alkuperäisistä ilmaisuista lähdettiin erottelemaan pelkistettyjä ilmauksia, joista muodostettiin edelleen alaluokkia.

6 Tutkimuksen tulokset

6.1 Osallisuus

Opinnäytetyön ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli asiakkaiden kokemus siitä, millaiset sosiaalisen kuntoutuksen toiminnot tukevat heidän osallisuuttaan. Osallisuuden kokemusta on pyritty havainnollistamaan tutkimuksessa käsittelemällä osallisuuden teoriaa sekä sosiaalisen kuntoutuksen laatuksiteereitä eri näkökulmista ja peilaamalla niihin asiakkaiden kokemuksia sosiaalisen kuntoutuksen ryhmästä. Tutkimuksen asiakasryhmän kohdalla osallisuuteen liittyy vahvasti osaltaan myös kotoutuminen, jonka voidaan ajatella olevan varsinkin maahantulon alkuvaiheessa osallisuuden edellytys ja määrittävä tekijä. Tämä seikka huomioiden on osallisuutta ja sosiaalista kuntoutusta tarkasteltu myös kotoutumisen kautta.

6.1.1 Oppimalla osallisuuteen

Vastauksista ilmeni, että uusien asioiden oppimisen ja ymmärryksen myötä osallisuuden kokemus vahvistui. Vastaajat kertoivat oppineensa ryhmässä kielitaitoa, esimerkiksi yhdistämään sanoja ja esineitä toisiinsa sekä saaneensa rohkeutta ja keinoja vuorovaikutukseen muiden kanssa. Ryhmäkeskustelun merkitys osallisuuden ja kielin oppimisen näkökulmista tarkasteltuina nousi myös esiin, sekä se, että muutamankin sanan kielivarastolla pääsee jo alkuun ja osalliseksi ryhmäkeskusteluihin. Oppimisen kautta oman ymmärryksen koettiin avartuvan, luottamuksen rakentuvan ja näiden seikkojen vaikuttavan positiivisesti tulevaan. Oppiminen itsessään koettiin tärkeänä, ja ryhmään osallistumista pidettiin alkuna ja vahvistuksena oppimiselle myös jatkossa. Tämänkaltaiset opitut asiat voidaan nähdä vahvistavina tekijöinä yhteisöllisyyden kokemukselle, joka on merkityksellisimpiä asioita yksilön osallisuuden näkökulmasta (Särkelä-Kukko 2014, 41). Castanedan ja muiden (2018, 54) mukaan on tärkeää tukea sosiaalisten suhteiden syntymistä yhteenkuuluvuuden vahvistamiseksi. Myös yhteiskuntaan integroituminen mahdollistuu paremmin, kun kielellinen oppiminen kasvattaa vuorovaikutusta muihin ihmisiin ja lisää sosiaalisia verkostoja (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 18).

- - kun minä tulin Könkkölästä aina kotiin, niin minä olin tosi, tosi iloinen siitä, että mä tiesin nimiä ja sanoja suomeksi, tuossa on vedenkeitin, tuossa on kahvinkeitin, se oli hieno asiaa.

Tärkeäksi koettiin, että ohjauksessa huomioitaisiin erilaiset oppimistavat ja yksilöllisyys, jotka otettaisiin huomioon myös opettamistyyliissä, ja annettaisiin erilaisia vaihtoehtoja oppimiselle. Useampi vastaaja koki oppivansa paremmin konkreettisen tekemisen kuin teorian, kuuntelun ja lukemisen kautta. Tuotiin myös esiin, että olisi hyvä, jos opetettavia asioita kuten kielen opiskelua ja käytännön työtä yhdistettäisiin kuntoutuksessa enemmän. Yksi vastaaja nosti yhteisen kielen puutteen esiin asiana, joka lisää tarvetta vaihtoehtoisille opetusmetodeille. Tähän olikin ohjauksessa kiinnitetty huomiota ja käytetty toistoa ja elekieltä opetuksen tukena. Myös Kaukon (2015, 85) väitöstutkimuksessa todetaan, että yhteisen kielen puute on yksi turvapaikanhakijatyttöjen osallisuutta rajoittava tekijä. Toisaalta konkreettisen tekemisen voidaan ajatella parantavan kielen oppimista erityisesti, jos kielitaito on matalla tasolla.

Ja kyllä jonkun verran vaikutti, kun oli, että kun olen vähän heikko pelkästään kuuntelemalla tai lukemalla oppia, että tietysti tekemällä opin parempi, ja siinä oli mukana.

Yhtenä haasteena tuotiin esiin osallistujien iän tuomat mahdolliset haasteet asioiden oppimisessa, mikä toivottiin otettavan huomioon ohjaajan toiminnassa. Yksittäisissä vastauksissa ilmenivät myös puutteelliset taidot tietotekniikan käytössä, mikä lisää myös vaatimusta vaihtoehtoisille keinoille opettamisessa. Vaihtoehtoisten metodien voidaan nähdä tukevan osallisuutta, koska ne edistävät yhdenvertaista oppimista ja lisäävät mahdollisuuksia päästä itse osalliseksi oppimisprosessiin, lisäten ja monipuolistuen näin osallisuuden kokemusta. Toisaalta vastauksissa tuotiin esiin oppiminen yhdessä tekemisen ja yhteisten keskustelujen kautta, minkä voidaan ajatella tukevan ryhmäläisten yhteisöllisyyttä ja tunnetta ryhmään kuulumisesta ja näin myös osallisuutta (ks. Raivio 2018, 101).

-- meikäläisiä, kun ikää on vähän sen verran enemmän, kun normaali nuorilla, niin enemmän jaksamista, enempi käytetään vähän jotain metodia, mitä se vaan helpottaa meidän oppimista --

Käytännön asioiden oppimisen nähtiin myös vahvistavan arjen hallinnan ja pystyvyyden tunnetta uusien taitojen oppimisen myötä. Arjen rytmittyminen ja rutiinit nähtiin positiivisessa valossa, ja ne olivat auttaneet arjen jäsentämisessä ryhmän jälkeen, tukien esimerkiksi aikatauluissa pysymistä, jonka voidaan nähdä tukevan myös integroitumista Suomeen. Ryhmän myötä saavutettujen rytmien ja rutiinien voidaan nähdä vahvistavan osaltaan osallistujien toimintakykyä ja sen myötä luottamusta itsenäiseen selviytymiseen. Näiden lisäksi arjen jäsentymisen voidaan nähdä luovan maa-hanmuuttajalle turvallisuuden tunnetta, joka omalta osaltaan madaltaa kynnystä yhteiskunnan toimintoihin osallistumiseen. Se puolestaan on tärkeä osa yksilön osallisuuden vahvistamista. Kotoutumistyön tavoite on mahdollistaa sujuva arki. Silloin voidaan nähdä arjen jäsentymisen ja rutiinien vahvistumisen tukevan myös osallisuutta, jonka kautta vahvistetaan integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. (ks. Siisiäinen 2014, 29; Vuori 2015, 395.) Sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen on myös yksi sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteista, joita arjen rutiinit ja rytmi osaltaan tukevat (ks. Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2017).

-- suunnitella sitä päivää, että kahdeksan maissa mun pitää lähteä ja sitten oon taas puol kaks kotona. Ja nytkin, kun me käymme koulussa, niin emme me myöhästele, koska me opimme Könkkölästä rytmiä.

Oppimisen näkökulmasta myös osallistujien moninaisuus koettiin rikkaudeksi. Erityisesti eri kulttuurien välinen kohtaaminen ja vuorovaikutus koettiin merkitykselliseksi toisilta oppimisen kannalta. Myös oppimisen kannalta koettiin hyvänä, että ryhmässä oli sekä eri ikäluokkien, että eri kulttuurien edustajia, jotka toivat esiin omia näkökulmiaan ja kokemuksiaan. Tämänkaltaisen oppimisen ja vuorovaikutuksen voidaan nähdä kasvattavan osallistujien osallisuutta vertaistuellisuuden kautta, jossa samankaltaisessa tilanteessa olevat jakavat kokemuksiaan ja saavat toisiltaan tukea. (ks. Rissanen & Puumalainen 2016, 54.)

Kuitenkin hyvä, että se on sekava, kun kuitenkin vanhoillakin jotain kokemusta ja mitä voi opettaa toisille. Kuitenkin asiat sujuvat paremmin silloin kun, aina neuvon saa toisilta.

Hyödylliseksi koettiin suomalaisiin ja kulttuuriin tutustuminen ja oppiminen sekä kohtaamisten myötä syntynyt rohkeus vuorovaikutuksen aloittamiselle. Vuorovaikutussuhteiden mahdollistuminen erilaisten kulttuurien ja ihmisten kesken, erityisesti suomalaisten kanssa, koettiin rikkautena. Koettiin, että olisi erityisen hyvä, jos osallistujissa olisi sekä maahanmuuttajia että suomalaisia, jolloin oppiminen vahvistuu, mutta syntyy myös tila kahdensuuntaisen kotoutumisen käynnistymiselle. Lisäksi koettiin, että vuorovaikutuksen myötä kontaktin ottaminen helpottuu ja muuttuu luonnollisemmaksi asiaksi. Yksi vastaajista ilmaisi olevan hyödyllistä havahtua huomaamaan eri kulttuurien kohtaamisen olevan ihan ”tavallinen asia”. Eri kulttuurien kohtaamisten myötä vastauksista esiin nousi myös uuden ympäröivän kulttuurin hahmottamisen mahdollistuminen ja uuden oppiminen. Kotoutuminen ja sen kautta osallisuuden vahvistuminen tulevat mahdollisiksi kulttuurien kohtaamisen, muiden lähestymiseen rohkaistumisen mutta myös uuden kulttuurin oppimisen kautta. Väestöryhmien välinen vuoropuhelu helpottaakin oman paikan löytymistä uudessa yhteiskunnassa, ja yhteiskuntaan itsensä kuulumisen kokemus vahvistuu (Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus 2013, 18). Kulttuuritausta määrittelee myös yksilön tulkintaa ympäristöstään ja kokemuksistaan (Frisk & Tulkki 2005, 15). Eri kulttuurien välisten kohtaamisten ja vuoropuhelun myötä uusien asioiden oppiminen ja kokemus osallisuudesta vahvistuvat.

-- kun minä tapasin erilaisia kulttuuria, erilaisia maahanmuuttajiaakin oli siellä, ja myös suomalaisia, oppi vähän jotain niistä.

Ja sitten jos on tosiaan ryhmässä kumpaakin, suomalaisia ja maahanmuuttajia, niin siinä on sekin hyöty, että kun uudet tulee, ne katsoo, että oho, tämähän on ihan tavallinen asia, että on kumpiakin sekaisin.

Uusien asioiden, kulttuurin ja erityisesti kielen oppimisen voidaan päätellä vastausten perusteella olevan merkittäviä tekijöitä osallisuuden kannalta kuntoutusjakson

osallistujien näkökulmasta. Oppimisen myötä arjen hallinta ja jäsentyminen parani-
vat. Myös ryhmän moninaisuus ja muista kulttuureista oppiminen koettiin rikkautena
ja väylänä päästä mukaan yhteisöihin. Oppimiseen vaikuttavana tekijänä nousi vah-
vasti esiin erilaisten opettamismenetelmien käyttö, joka korostuu erityisesti tutki-
muksen asiakasryhmässä kielitaidon puutteiden vuoksi. Erilaisten asioiden oppimisen
koettiin vahvistavan toimijuutta ja osallisuutta.

6.1.2 Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ohjauksella

Ohjaajien toiminnan koettiin vahvistavan tunnetta ryhmään kuulumisesta ja itsen ko-
kemisesta merkityksellisenä osana ryhmää. Näiden koettiin vahvistavan osallisuuden
tunnetta. Molemminpuolisen kunnioitus ja ympäristön positiivinen asenne vapautti-
vat ilmapiiriä ja rentouttivat olemista. Nämä seikat vahvistivat yhdenvertaisuutta ja
ryhmytymistä. Lisäksi hyväksi koetun ohjaamisen nähtiin lisäävän intoa ja motivaati-
ota osallistumiseen. Ohjauksen myötä syntynyt kokemus yhteisöllisyydestä vahvis-
taa erityisesti osallistujien sosiaalista osallisuutta, joka määritellään kokemuksellisenä
yhteisöön kuulumisena. Sitä on mahdollista edistää ulkopuolelta, jona ohjaus on
tässä kontekstissa toiminut (ks. Leeman & Hämäläinen 2016, 590; Pajula 2014, 11).

*Olisin jatkanut, koska meillä oli niin hyvä se ohjaus ja opetus, ja meitä, me oltiin
tärkeitä ja osa sitä ryhmää.*

*Eikä siellä, siellä oli semmonen vapaus, ei siellä tarvinnu jännittää toista ja sa-
manlaiset pitäis olla jatkossakin.*

Ohjauksellisesta näkökulmasta ohjauksen voidaan tutkittavien kertoman mukaan
nähdä toteutuneen pääsääntöisesti tasavertaisesti ja kunnioittavasti. Vastauksista
kuvastui myös toisen tyyppistä ohjaustapaa, jossa korostuu ohjaajan rooli auktori-
teettina ja yksisuuntaisena neuvojen antajana. Vastaajat toivat tämän tyyppisen oh-
jauksen yhteydessä esiin yhteisen kielen puutteen, jonka voidaan nähdä vaikutta-
neen siihen, että tämän tyyppistä ohjausta toteutettiin paikoin. Tämänkaltaisessa oh-
jauksessa voidaan nähdä samankaltaisia piirteitä, joita Ketola ja muut (2018, 308–

311) ovat tutkimuksessaan huomanneet sosiaalisen kuntoutuksen ohjaustyyleistä. Tyyleiksi täsmentyi osallistava ja työnjohdollinen työote, joista jälkimmäistä kuvataan hierarkkiseksi ja opettajamaiseksi, jonka kaltaista myös ohjaus on paikoin tutkimuksen kuntoutusjaksolla ollut. Leemanin ja Hämäläisen (2016, 587) mukaan Julkunen ja Heikkilä (2007) toteavat, että asiakkaan osallisuuden kannalta auktoriteettimainen ohjaus voidaan nähdä heikentävän osallisuuden kokemusta, kun vastavuoroisuus heikentyy osallisuutta rakennettaessa.

-- enemmän että sanottiin tehään näin, mene näin --

Meillä ei ole riittävä kielitaito, että keskustelemme ja juttelemme asiasta ja anna tai annamme myöskin meidän mielipiteitä myös jostain asiasta ja koko tilanne oli meillä uusi ja idea myöskin, että kun sanotte menkä tähän, mennään, tuohon, mennään, sanomatta mitään.

Hyväksyvää ja turvallista ilmapiiriä edistävänä seikkana esille nousi tunne vapaudesta olla sellainen kuin on, joka mahdollistui kaikenlaisen moninaisuuden kunnioittamisen ja molemmin puoleisen arvostamisen kautta. Sukupuolella, iällä, ihonvärillä tai muilla seikoilla ei koettu olevan merkitystä ryhmän sisällä, ja yksi haastateltavista kuvasikin tunnetta, kuin kaikki olisivat olleet yhtä samaa perhettä. Koettiin, että kaikki olivat samassa tasossa, eikä ryhmässä tapahtunut erottelua. Castaneda ja muut (2018, 54) kuvaavat arvostuksen kokemuksen, luottamukselliset suhteet ja tarpeet sosiaalisiin suhteisiin ihmisten synnynnäisiksi perustarpeiksi. Yhteisöllisyyden kokemus nousi esiin myös vastauksesta, jossa haastateltava kuvasi osallistujien yhteistä hetkeä saman pöydän äärellä.

Ja sitten me tuotiin sinne omia ruokiamme ja pantiin ne siihen yhteiselle pöydälle ja siitä sai sitten ottaa. Ja esimerkiksi minä tein munkkeja, semmosia kun meillä tehdään. Ja sanoin, että nää on meidän munkkeja, näitä syödään teen kanssa, ja panin ne siihen. Ja toiset toivat samoin omia, ja siinä vaihdeltiin ja syötiin.

Tämän tyyppisellä toiminnalla luodaan pohjaa ryhmäläisten keskinäisen yhteisöllisyyden, osallisuuden ja luottamuksen vahvistumiselle. Turvallisuuden tunnetta vahvisti lisäksi ohjaajien kunnioittava asenne sekä toiminta ja avustaminen arkisissa asioissa kuten se, että ohjaaja oli vastassa bussipysäkillä alkuun tai näytti kokoontumispaikkoja konkreettisesti.

Opettajat kunnioittivat meitä tosi paljon. Ja me kunnioitimme heitä. Meitä oli siellä eri-ikäisiä, saattoi olla saman ikäisiä, kun minä tai minua vanhempia tai minua nuorempia. Mutta kaikki me oltiin niin kuin me oltais samasta isästä ja äidistä. Ei yhtään ollut semmosta, että katsottaisiin, että tuo on tuon värinen, eikä me voida olla yhdessä. Ja ei tosiaan ollu mitään semmosta erilaisuutta ja erottelemista.

Osa tutkittavista oli kokenut aiemmin rasismia. Sen puuttuminen koettiin vapauttavana ja lisäävän kunnioitusta, jota ohjaustyö oli tukenut. Syrjimättömyys oli ilmennyt esimerkiksi eleiden ja kohtaamisen kautta. Maahanmuuttajayhteisöt sekä oikeusministeriön selvitys ovat tuoneet esille, että rasismi heikentää maahanmuuttajien osallisuutta ja turvallisuuden tunnetta (Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016 – 2019 II, 37). Myös Castaneda ja muut (2018, 79) tuovat esiin, että aiemmat epäoikeudenmukaisuuden tai syrjinnän kokemukset aiheuttavat luottamuspulaa ja haasteita ryhmässä toimiseen. Kunnioittavan ja syrjimättömän ilmapiiriin voidaan nähdä rohkaisevan ja madaltavan ryhmiin osallistumisen kynnyistä, varsinkin jos asiakkailta on taustallaan rasistisia kokemuksia. Erilaisiin toimintoihin osallistaminen ja osallistumiskynnyksen madaltaminen nähdään tärkeinä ohjauksessa. Osallistumisen kautta myös uusien sosiaalisten kontaktien luominen ja yhteisöihin mukaan pääseminen tulevat mahdollisiksi, jonka kautta osallisuus vahvistuu (ks. Esim. Särkelä-Kukko 2014, 35).

-- niin esimerkki kun siellä ne kaikki ihmiset kuten alussa sanottiin hymyilevät meille koko ajan, että he ovat tykkää tai tykkäsivät meitä, meistä, että ei ollut mitään ongelmaa heillä, että mistä olemme, että ei ole rasismia ollenkaan, mutta joskus mä tiedän, että kun mä bussille esimerkiksi, näen ihan ihmisten katseesta, että tiiän, että tää ihminen ei tykkää minusta, koska mä olen maahanmuuttaja. Se vaan näkyy, sitten, ihan semmonen ulkonäöstä tai että hän ei tykkää.

Positiivisina koettiin ryhmästä saadut uudet sosiaaliset kontaktit sekä hyväksi koettu vuorovaikutus, joita pyrittiin ohjauksen kautta vahvistamaan. Hyvää vuorovaikutusta oli tukenut yhdessä tekeminen, jonka nähtiin myös vähentävän yksinäisyyttä. Toisaalta osa vastaajista toi esiin, että osallistujien kesken oli ollut myös ristiriitoja. Kaksi vastaajaa nosti esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä oli tuonut heille rohkeutta vuorovaikutukseen muiden kanssa, ja osa osallistujista oli saanut ryhmästä myös pidempiaikaisia ystäviä. Yksi vastaaja koki, että ryhmän kautta hän oli saanut rohkeutta lähestyä suomalaisia ryhmän ulkopuolella ja päässyt osaksi yhteisöjä, joiden kautta myös osallisuus, kiinnittyminen ympäröivään yhteiskuntaan ja kahdensuuntainen kotoutuminen vahvistuvat (ks. Raivio 2018, 101). Hautalan (2017, 42) tutkimuksen mukaan maahanmuuttajien osallisuuteen liittyivät kantaväestön kanssa muodostetut ystävyysuhteet. Ystävyysuhteita määrittävät tunne yhteisöön kuulumisesta ja hyväksytyksi tulemisesta. Osallisuus voidaankin määritellä yhteenkuulumisen ja mukanaolon tunteena, jota tukevat ryhmässä koettu yhteisöllisyys ja hyvä vuorovaikutus muiden osallistujien kanssa (ks. Särkelä-Kukko 2014, 35). Positiivisen vuorovaikutuksen ja uusien sosiaalisten kontaktien saamisen merkitys ryhmässä voidaan nähdä tärkeänä myös sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta, jonka yhtenä toimenpiteenä on sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tuki. (L 1301/2014, 17 §.)

Ja sitten oppi tuntemaan ja lähestymään naapureita. Ennen sitä Könkkölää, kun naapurit aloitti pihatöitä, niin mä aattelin, en mää tuonne voi mennä, ne tykkää huonoa. Kun mä tulin Könkkölästä, ja ne rupes jotain pihatöitä tekemään, niin mä olin ensimmäisenä ottamassa haravaa, tai mikä vempain olikaan, ja auttamassa, ja yhdessä tekemässä. Enkä mä siinä paljon puhu, mä vain sanon moi, ja sitten mä teen aikani, ja sitten mä meen pois. Ja siitä oli sekin hyöty, että nekin jotka ei aikaisemmin minua tervehtineet, nyt he tervehtivät.

Paras oli että tutustumme muihin ihmisiin, saamme uusia ystäviä.

Ohjauksen merkityksellisyys vaikutti vastausten perusteella merkittävästi osallisuuden kokemukseen. Ohjauksen nähtiin toteutuneen pääsääntöisesti hyvin ja osallistuen.

6.1.3 Suunnittelu ja tiedon jakaminen osallisuutta vahvistamassa

Osallisuuden näkökulmasta itseä koskevan toiminnan suunnittelu sekä tiedonsaanti omaa elämää koskevista asioista voidaan nähdä oleellisina (ks. Kohola & Tiala 2002, 5). Nähtiin, että ryhmässä sai tarvittaessa neuvoja ja apua. Tästä näkökulmasta ohjaus tuki osallistujien tieto-osallisuutta, jossa korostuvat yksilön oikeus tiedon saamiseen ja tuottamiseen (Kohonen & Tiala 2002, 5). Toisaalta tuotiin esiin ennakkoon saadun tiedon vähäisyys ja se, että esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen paikan säännöistä ja kuntoutuksen tavoitteista ja sisällöistä ei tiedetty juurikaan etukäteen ja ne olivat osallistujille epäselviä. Vastauksista ilmeni lisäksi toive kertoa ennakkoon seuraaville kuntoutujille arvostavasta, kunnioittavasta ja vapaasta ilmapiiristä. Tätä kautta tieto-osallisuuden voidaan katsoa olleen puutteellinen (ks. Kohonen & Tiala 2002, 5).

Sitä jäi epäselvä mulle, että minkä takii he halusivat meitä sinne. Jäi epäselvä, oliko se tavallaan töitä, työntekoa vai hauskanpitoa. Mutta kuitenkin meille jäi sellaseen käsitykseen, että meillä oli hauskaa.

Ennen ryhmää oli kuitenkin järjestetty osallistujille yhteinen info, jossa kuntoutusta ja sen sisältöjä oli avattu ja tiedusteltu halukkuutta osallistua sosiaaliseen kuntoutukseen, jonka kautta myös osallistujien tieto-osallisuutta oli tuettu. (ks. Kohonen & Tiala 2002, 5). Sosiaalisen kuntoutuksen viidennen laatukriteeri suosituksen osana määritellään, että asiakkaalle tulee antaa mahdollisuus päättää osallistumisestaan, jonka voidaan tässä nähdä toteutuneen (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 18). Jos vastaajien kokemuksia kuntoutusjakson sisällöistä annettuun tietoon peilaa muutoin sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteereihin, voidaan tiedonsaannissa huomata puutteita. Toisen kriteerin mukaisesti palvelun sisältö tulisi kuvata niin, että asiakas ymmärtää täysin sen, millainen palvelu tulee olemaan (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 13). Tätä onkin pyritty toteuttamaan infotilaisuuden kautta, mutta asiakasryhmän kohdalla asiaan tulisi kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi yhteisen kielen puutteen vuoksi.

*Sitä ennen meidät kutsu sosiaalityöntekijä, kysyi meiltä, että haluaisitteko se-
mosta, että olisi vähän opiskelua ja sitten vähän tämmöstä käytännön työtä --*

Useampi haastatelluista nosti myös esiin sen, miten he olisivat halunneet vaikuttaa kuntoutuksen sisältöihin ja olla mukana niiden suunnitteluissa. Tämä ei heidän koke-
muksensa mukaan juurikaan ollut toteutunut ensimmäistä kertaa järjestetyssä ryh-
mässä. Toteutuneet työt eivät näyttäneet osallistujille tehtävinä, joihin he olisivat
voineet vaikuttaa. Vaikuttamisen vähäisyys tuotiin esiin myös muutoin, ja koettiin,
että yhteisen kielen puute ja vähäinen mahdollisuus käyttää tulkkia estivät heidän
vaikuttamismahdollisuuksiaan niin ryhmän aikana kuin ennen sitä. Yhteisen kielen
puutteen voidaan nähdä tuovan haasteita osallistujien osallisuuden kokemukselle,
johon liittyy keskeisesti vaikuttamisen kokemus omaa elämää koskeviin asioihin (ks.
Osallisuus 2018). Tässä kontekstissa osallistujien suunnitteluosallisuus jäi myös vä-
häiseksi. Suunnitteluosallisuuden voidaan tutkimuksemme yhteydessä nähdä viittaa-
van asiakkaan mukaan ottamisena omien palveluidensa suunnitteluun (ks. Kohola &
Tiala 2002, 5). Haastateltavat toivat kuitenkin esiin, että osallistujilta oli kysytty pa-
lautetta ryhmästä ja tuettu myös jatkosuunnitelmien teossa. Nämä osaltaan tukevat
osallistujien osallisuuden kokemusta ja toisaalta myös sosiaalisen kuntoutuksen ta-
voitteellisuutta, jota asiakkaan tulevaisuuden suunnittelu kuntoutuksen jälkeen tu-
kee (ks. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57).

*-- ei ollut semmosta aikaa, tai tulkkia sen aikana, jotta meiltä olisi kysytty, mitä
me haluaisimme tehdä. Tulkki ei ollut joka päivä, toisena päivänä oli ja toisena
ei.*

*- meidän työt ei ollu sellasia, kun mitä se, että pystymme vaikuttaa siihen, että
millä lailla tehdä, tai mitä tehdä --*

Osallistujilta tuli toiveita ennakkoon suunnitellusta vapaa-ajasta, jolloin olisi voinut
tehdä itselleen mieluisia asioita ja tuoda esiin omia vahvuuksiaan. Yksi vastaajista eh-
dotti tämän keinona, jonka kautta osallistujat pystyisivät vaikuttamaan ryhmän sisäl-

töön. Tämän avulla kunkin asiakkaan kokemus omasta merkityksellisyydestään ryhmän jäsenenä ja osallisuudestaan pääsisivät vahvistumaan. Näin osallistujat pystyisivät konkreettisesti vaikuttamaan omaa elämää koskevaan toimintaan. Myös sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta olisi tärkeää, että kuntoutuksen toteutus määriteltäisiin asiakaslähtöisesti ja suunniteltaisiin yhdessä asiakkaan kanssa. Tällöin pystytään muodostamaan näkemys asiakkaan vahvuuksien hyödyntämisestä ja rajoitusten kompensoinnista. (Kanaoja 2012, 38–39.)

Seuraavalla ryhmällä, esimerkiksi se ehdotus, että annetaan myöskin semmoinen vapaa -aikaa kaikille tai koko ryhmälle, että teillä on tunti aikaa, tehkä iha mitäs haluatte. Tää on teillä aikaa, jos jokaisella tai jolla kulla, on jotain omaa taitoa tai harrastus tai sellaista mitäs hän haluaa kyllä tehdä sielä jotain, että annetaan, että he vaikuttavat suunnitelmaan, jollakin tavalla.

Useammassa vastauksessa nousi esiin toivomus siitä, että ryhmän sisältöä voitaisiin pohtia osittain myös ryhmäläisten oman osaamisen kautta. Tutkittavat toivat esiin, että olisi tärkeää selvittää jo ennakkoon osallistujien tietoja, taitoja ja kiinnostuksen kohteita, jolloin kuntoutuksen sisältöä olisi helpompi räätälöidä ja kohdentaa osallistujien tarpeiden mukaisesti. He nostivat esille myös ajatuksen mahdollisuudesta kokeilla jotain itselle uusia ja kiinnostavia tehtäviä, mihin nyt ei ollut tarjoutunut mahdollisuuksia. Mahdollisuudet vaikuttaa kurssin sisältöön koettiin muutenkin vähäiseksi. Osallistujilta oli kuitenkin kysytty ennakkoon, mitä asiakas on ennen tehnyt ja mitä osaamista hänellä on, mutta mahdollisuuksia toimintaan ei ollut ollut kuitenkaan riittävästi tarjolla kuntoutusjakson aikana. Sosiaalisessa kuntoutuksessa jokaisella asiakkaalla tulisi olla henkilökohtainen suunnitelma ja tavoitteet kuntoutusta varten, joten ennakkosuunnittelu olisi tärkeää toteuttaa. (ks. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 57). Osallistujien vahvuuksien ja osaamisen esiin tuominen vahvistaa asiakkaan osallisuutta, kunkin tullessa kuulluksi ja nähdyksi oman yksilöllisen osaamisensa kautta. Yksi osallisuuden määrittely koskee yksilön kuulluksi ja huomioi-dukseksi tulemistä. Osallisuuden kokemuksen synnyn estää myös se, jos yhteiskunta ei

tunnista yksilön voimavaroja ja osaamista. (Särkelä-Kukko 2014, 36, 39.) Lisäksi toiminnan suunnitteluun mukaan pääseminen vahvistaa itsessään osallisuutta (ks. Kohonen & Tiala 2002, 5).

Mun mielestä ihan alusta lähtien, jos selvitetään nää ryhmät, että mistä ne kiinnostuvat. Esimerkiks eläinten hoitoo, vai puutarhurin hommii, vai onko se jokin muu asia, puuasioita tai. Että selvitetään, ja aloitetaan alussa tolla tavalla. Jos naisilla on ompeluasioita, ommeltavia tai sitten kutomista tai joku tällasta. Voi kiinnostaa vaikka alottaa se.

Joo, kyllä siellä kysyttiin, että mitä ennen olet tehnyt ja mitä täällä yleensä kiinnostaa tekemään. Mutta kuten sanoin, ei ollu riittävä mahdollisuuksia.

Kulttuurillisiin tekijöihin liittyen esille nousi oman mielipiteen ilmaisun haasteellisuus, jonka voidaan ajatella olevan myös yksi tekijä siinä, että omien toiveiden kertominen ryhmästä ja sen sisällöistä on ollut haasteellista. Useampi haastateltava kulttuuri-taustasta, sukupuolesta tai iästä riippumatta toi esiin vastauksissa kokemattomuuden oman mielipiteen kertomisesta. Osa vastaajista toi esiin haastattelun olevan heille ensimmäinen kerta heidän elämässään, että heiltä on kysytty henkilökohtaista mielipidettä mihinkään asiaan. Vastaajat toivat esiin tyytyväisyyttä ja kiitollisuutta mahdollisuudesta tulla kuulluksi. Tämän voidaankin katsoa vahvistavan heikommassa asemassa olevien äänen kuuluvuutta, osallisuutta ja itsetuntoa.

Niin ja koska tää, koska mulla ei ollu mitään sellasia mahdollisuuksia, että istutaan, kysytään mielipide, kysytään minun mielipidettä ja sitten mitä mieltä olet näistä asioista ja mulla ihan uus ja ihan mukava, että kysytään multakin jotain.

Oman mielipiteen ilmaisun haasteellisuuden voidaan ajatella johtuvan esimerkiksi kotikulttuurin yhteisökeskeisyydestä, jossa painottuu auktoriteettien kunnioitus ja identiteetin määrittäminen yhteisön kautta, eikä niinkään itsen näkemisestä yksilönä (ks. Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri n.d.). Lisäksi osa naisista toi esiin omaan

kulttuuriinsa liittyen seikkoja naisten näkymättömyydestä miehiin verrattuna kotimaassa. Tämä on myös asia, joka tulisi ottaa huomioon asiakasryhmän kohdalla. On tärkeää panostaa tasa-arvoon kaikissa ryhmän toiminnoissa ja vuorovaikutuksessa. Vastaajat toivat esiin, että tasavertaisuuden ja arvostuksen kokemus lisäävät tunnetta omasta merkityksellisyydestä. Heistä tuntui mukavalta tulla nähdyksi ja kuuluksi yksilöinä. Tällaiset kulttuuriset erityispiirteet onkin hyvä ottaa huomioon asiakasryhmän ohjauksessa ja sosiaalista kuntoutusta toteutettaessa.

Valitettavasti meidän maassa, että me oltiin näkymättömiä, että kukaan nähny meitä, ei koskaan mielipiteitä ollu esillä. Mutta täällä Suomessa meiltä kysytään ja me ollaan täällä niinku miehiä, että meidän mielipidekin on tärkeä, yhtä tärkeä.

Kokoavasti voidaan todeta, että vastaajat kokivat omat vaikuttamismahdollisuutensa ryhmään melko vähäisinä, ja tämä omalta osaltaan vähentää osallisuuden kokemusta. Myös mahdollisuudet toteuttaa itseä koettiin pieninä. Asiakasryhmän kohdalla tähän vaikuttavat erityisesti yhteisen kielen puuttuminen sekä lähtömaiden kulttuureihin liittyvä kokemattomuus tuoda esille oma mielipide ja näkemykset.

6.2 Sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt

Toisena tutkimuskysymyksenä oli asiakkaiden kuvaus sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytännöistä. Hyviä käytäntöjä voidaan kuvata toimintatavoiksi, joiden kautta työ olisi hyödyllisempää ja sujuvampaa ja että se tuottaisi asiakkaalle hyvää. Hyvien käytäntöjen kohdalla on tärkeää muistaa myös, että niiden tulisi olla vaikuttavia. (Hyvät käytännöt 2018.) Tutkimuksessa hyviä käytäntöjä on lähdetty tarkastelemaan erityisesti niiden asiakkaille tuottaman hyvän ja koetun hyödyn näkökulmasta, jonka kautta sosiaalisen kuntoutuksen ryhmän vaikuttavuutta on pyritty tuomaan esiin. Myös sosiaalisen kuntoutuksen laatuksiteereitä on hyödynnetty hyviä käytäntöjä jäsenettäessä. Tutkimuksessa sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt määrittävät osallisuuden kautta. Näemmekin, että sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt mahdollistuvat vain, jos työssä otetaan huomioon asiakkaiden osallisuutta tukevat

asiat, joita tutkimustulosten edellisessä osiossa erityisesti nostettiin esiin. Toisaalta asiakasryhmän kohdalla sosiaalista kuntoutusta järjestettäessä on otettava huomioon kotoutumiseen liittyviä sekä kulttuurillisia seikkoja, joita on otettu lisäksi analyysia tehdessä huomioon.

6.2.1 Yhteisöllisyyden vahvistuminen sosiaalisessa kuntoutuksessa

Vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden mahdollistuminen

Kuntoutuksen sisällön rakenteilla ja ohjauksella on tutkittavien vastausten mukaan pystytty luomaan välitöntä, vieraanvaraista ilmapiiriä ja mahdollisuuksia yhdessä tekemiseen ja olemiseen. Tämän voidaan nähdä luovan tilaa vuorovaikutukselle ja vahvistavan sosiaalisia kontakteja. Paikka ja ihmiset koettiin pääsääntöisesti sopivina vuorovaikutussuhteiden muodostumiselle. Työ- ja opiskeluajan lisäksi vapaa-ajan sijoittamisen päiviin koettiin auttavan sosiaalisten kontaktien rakentumista. Yleisesti yhdessä tekeminen koettiin merkitykselliseksi. Ympärillä olevien ihmisten toiminnan ja luodun sosiaalisen tilan koettiin vaikuttavan myös suoraan siihen, millaiseksi ympäristö koettiin. Vuorovaikutuksen ja sosiaalisten kontaktien mahdollistaminen tukee sosiaalisen kuntoutuksen toisen laatukriteerin toteutumista. Siinä pyritään takaamaan palvelun elementtien ja ominaisuuksien yhdenmukaisuus, johon kuuluu esimerkiksi sosiaalisten taitojen vahvistaminen (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 13). Ohjaajien tulisikin pyrkiä luomaan sosiaalinen tila, jonka kautta osallisuus pystyy vahvistumaan. Tämän voidaan katsoa toteutuneen ryhmän ohjauksessa (ks. Ketola ym. 2018, 298; viitattu Rauhala 1991).

-- koska me olemme siellä -- olemme yhdessä, osallistumme kaikissa tehtävissä, se idea tai tarkoitus oli näin.

Paikka ja ihmiset, jotka olivat siellä ovat tosi hyviä ja ystävällisiä. -- me emme silloin tunteneet, että me ollaan vieras paikassa, tai ihmisten kanssa, jotka emme tunteneet ja niin pois päin. Oli tosi sopiva paikka meillä.

Vastausten perusteella kieli vahvistaa merkittävästi vuorovaikutussuhteita ja luo yhteisöllistä tilaa. Ymmärryksen ja ymmärretyksi tulemisen nähtiin vahvistavan yhteisöllisyyttä. Yhteisen kielen puutteen koettiin luovan esteitä osallisuuden kokemuk-
selle, osallistumiselle ja vuorovaikutuksellisen tilan syntymiselle. Myös Härkäpää (2014, 18–34) nostaa esiin osallistujien mahdollisen turhautumisen, jollei ryhmän keskustelujen sisältöä pysty ymmärtämään ja keskusteluihin osallistumaan.

Kieli on niin tärkeä, minä voin ymmärtää, mitä sinä sanot, ja sinä ymmärrät, mitä minä sanon. Muuten ei tule kommunikointia.

Yhteisöllisistä kulttuureista lähtöisin olevien vastauksista välittyi esiin yksinäisyyden kokemus uudessa maassa ja toive sen vähentymisestä ryhmään tai yhteisöihin mukaan pääsemisen myötä. Ryhmän hyvänä seikkana pidettiin uusien sosiaalisten suhteiden syntymistä, ja niiden vahvistumisella koettiin olevan vaikutusta kokemukseen hyvästä elämästä. Koska yhteisöllisissä kulttuureissa identiteetti perustuu ryhmään kuulumiseen ja perhekäsitys on laajempi, voidaan yhteisöön kuulumisen ajatella olevan osallistujille erityisen merkityksellistä (ks. Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri n.d.). Sosiaalista kuntoutusta järjestettäessä tämä seikka olisi hyvä ottaa huomioon, varsinkin jos asiakkaan perhe on jäänyt kotimaahan, jolloin yhteisöihin kuulumisen ja ystävyyssuhteiden merkitys korostuu. Toiveet uusiin ihmisiin tutustumisesta ja uusien kavereiden saamisesta nousivatkin esille useammista vastauksista. Myös sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteeri kaksi korostaa sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä painopisteenä sosiaalisia taitoja vahvistavaa toimintaa (ks. Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 13).

-- ja tutustua myöskin uusiin ihmisiin lisää ja enemmän kavereita, koska elämää ilman kavereita, ihmisiä ei ole hyvä elämä mun mielestä, että haluan vielä saada ihmisiä.

Vuorovaikutuksellisen tilan mahdollistaminen kuntoutuksen ohjauksen ja sisällön näkökulmasta nousi aineistosta esiin asiana, joka tuo asiakkaille mielekkyyttä ja hyvää kuntoutukseen. Sosiaalisen tilan luomisen näkökannalta tulisi muistaa ottaa huomioon asiakasryhmän erityispiirteinä kotimaan kulttuurin erot suomalaiseen kulttuuriin sekä kielen merkityksellisyys.

Työntekijän ja asiakkaan kohtaamisen merkityksellisyys

Valtaosasta vastauksia nousi esiin hyvän ohjaajan ominaisuuksina ystävällisyys ja taito kohdata jokainen yksilöllisesti, kunnioittavasti ja hyväksyvästi. Hyvään kohtamiseen kuului myös ymmärrys asiakkaiden elämäntilanteesta ja ajan antaminen vuorovaikutukselle. Näiden seikkojen koettiin vahvistavan hyväksytyksi tulemisen tunnetta. Useampi haastateltava mainitsi hymyilyn ja sanattoman viestinnän ja niiden merkitykset ystävällisyyden ja hyväksynnän osoituksena. Hyvään kohtamiseen kuuluivat myös yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ohjaajien toiminnassa osallistujia kohtaan. Sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä tavoitteena ovat osallistujien yhdenvertaiset mahdollisuudet vuorovaikutussuhteisiin, joiden luomisessa ohjaajilla on merkittävä rooli (ks. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 56–57). Kuntoutusta määritellään myös kokonaisvaltaiseksi ja tavoitteelliseksi prosessiksi, joka pohjautuu asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen ja suhteeseen (Ketola, Era & Moilanen 2018, 297). Ohjaajan kohtaamistaitojen yhteydessä voidaan nostaa esiin Ketolan ja muiden (2018, 298–311) luoma ohjaajan osallistava ohjaustyyli, jossa tärkeänä pidetään tasavertaisuutta ja yksilöllisyyden huomiointia.

-- kaikki semmonen ottavat huomioon, että mistä tai kunnioittavat meitä...ei ollut mitään ongelmaa heillä, että mistä olemme, että ei ole rasismia ollenkaan ne ihmiset olivat tosi hyviä ja ystävällisiä --

Me ollaan kaikki yhtä vertaisia ihmisiä tai kohtelevat meitä kaikkia ihan tasa-arvoisesti, että me kaikki olemme samanlaisia siellä.

Eri kulttuuristen tapojen, arvojen ja yksilöllisyyden huomioimisen koettiin lisäävän mukavuutta, avoimuutta ja kunnioittavuutta. Esimerkiksi vaatetukseen ja ruokailuihin liittyvien tekijöiden huomioiminen lisäsi tunnetta vapaudesta olla sellainen kuin on ja tulla hyväksytyksi aidosti sellaisenaan. Uskonnon merkitys ja sen tapojen kunnioittaminen ohjauksessa lisäsi hyväksytyksi tulemisen tunnetta ryhmässä. Haastatelluista ilmeni, että kaikkia kunnioitettiin ja heidät hyväksyttiin sellaisina kuin he ovat. Frisk & Tulkki (2005, 68, 70–71, 75, 79, 84) avaavat kulttuurien ominaispiirteitä eroavaisuuksineen. Ominaispiirteiden tiedostamisella ja huomioimisella kunnioitettava kohtaaminen ryhmän ohjauksessa toteutuu.

Esimerkiks meidän asuste, ei vaikuttanut heidän mielipiteisiin. Miehet ei tarvinnu kätellä meitä, koska naiset eivät kättele miehiä ja sitten rukoiluaikana meillä oli vapaa-aikaa rukoilla.

Vastaajat kokivat, että ryhmän sisäiset kohtaamiset ja vuorovaikutus vahvistivat heidän mielensä hyvinvointia. He toivat esiin ryhmän jälkeisen hyvän olon ja merkityksellisyyden tunteen, johon ohjauksella oli suuri merkitys. Lisäksi kunnioitettava ohjaustapa tuki osallistujien mielen hyvinvointia ja motivaatiota osallistua ryhmään. Vuori (2015, 399) tuo kotoutumisen jaottelussaan esiin, että sosiaalityön psyykkinen tuki vahvistaa kotoutumista, ja sosiaalisen kuntoutuksen ryhmän ja sen ohjauksen voidaan katsoa tukeneen tätä. Maahanmuuttaja-asiakkaat hän nostaa myös esiin erityistä tukea tarvitsevina ja ”haavoittuvassa” asemassa olevina mahdollisten traumaattisten elämäkokemusten ja terveysongelmien vuoksi. Myös Castaneda ja muut (2018, 56–57) ovat huomanneet sosiaalisten tukiverkoston tukevan kotoutumisvaiheessa olevan mielenterveyttä.

Olisin jatkanut, koska meillä oli niin hyvä se ohjaus ja opetus, ja meitä, me oltiin tärkeitä ja osa sitä ryhmää.

Työntekijän kohtaaminen asiakkaan kanssa koettiin tärkeäksi, ja sitä vahvistivat erityisesti ystävällisyys ja asiakkaan kunnioittaminen. Myös kulttuurillisten tekijöiden

huomiointi vahvisti arvostetuksi tulemisen tunnetta. Kohtaamisen merkityksellisyyden voidaan nähdä tukevan sosiaalisen kuntoutuksen toisen laatu-kriteerin mukaisesti sosiaalista taitoja vahvistavaa toimintaa ja sen tavoitteita, kuten luottamuksen ja arvostuksen kasvua (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatu-kriteereiksi 2018, 13). Tutkimuksen näkökulmasta aineistohavainnot ja aiemmat tutkimustulokset omalta osaltaan tukevat kohtaamisen merkityksellisyyttä sosiaalisen kuntoutuksen positiivisten vaikutusten näkökulmasta.

Vertaisuuden vahvistuminen ja osaamisen hyödyntäminen motivaation ylläpidossa

Sosiaalisen kuntoutuksen kautta mahdollistuneiden uusien ihmissuhteiden, niiden myötä lisääntyneen vuorovaikutuksellisuuden, hyväksyvän ilmapiirin ja konkreettisen tekemisen koettiin edistävän osallisuutta ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Näiden seikkojen nähtiin vähentävän stressiä, huolien murehtimista, masentuneisuutta ja yksinäisyyttä. Yhdessä oleminen, tekeminen ja onnistumisen kokemukset koettiin mielekkäänä vaihtoehtona kotona toimeentuloa olemisen sijaan. Myös itsessään kotoa ryhmään lähteminen koettiin asiaksi, jonka kautta stressaavat ja kuormittavat ajatukset vähenivät. Myös Ketola ja muut (2018, 304) havaitsivat sosiaalisen kuntoutuksen tukevan ”ihmisten ilmoille pääsemisen” ja yhteisöllisyyden kautta sosiaaliseen kuntoutukseen osallistujien osallisuuden kokemusta.

Meillä aikuisilla on semmonen juttu, että jos ei tee mitään, niin sitä tulee stressiä ja paljon ajatuksia pyörii päässä. Mutta sitten kun ruvettiin menemään sinne Känkkölään, niin ne semmoset ajatukset, jotka pyörii ja pyörii, häiritsee, niin ne väheni. Siitä oli sekin hyöty.

Vaikka uudet vuorovaikutussuhteet ja sosiaalinen kanssakäyminen koettiin positiivisina, tuli vastauksista esiin myös toisenlaisia kantoja. Ryhmän osallistujien näkökulmasta osa pidempään Suomessa olleista koki, että vasta Suomeen muuttaneet olivat riippuvaisia heistä, mikä koettiin rasitteena. Romakkaniemi (2011, 208) nostaakin vertaisuuden haasteena esiin sen, että riippuvuuden tunne voi kasvaa tukea vastaan-

otettaessa, ja liiallisena se vähentää yksilön omaa toimijuutta. Äskettäin maahan tulleet taas kokivat positiivisena sen, että ryhmässä oli sekaisin vähän aikaa ja pidempään Suomessa olleita maahanmuuttajia. Tämä koettiin hyväksi toisaalta vertaisoppimisen mutta myös sen kautta, että pidempään Suomessa olleilta sai rohkaisua ja uskoa Suomessa pärjäämiselle ja luottamusta tulevaisuuteen. Vertaisuus perustuikin ymmärretyksi tulemisen ja ymmärtämisen kokemuksellisuuteen samankaltaisten kokemusten kautta (Rissanen & Puumalainen 2016, 54.) Joistain vastauksista nousi esiin, että olisi hyvä, jos pidempään Suomessa olleet toimisivat ryhmässä vertaisohjaajina, jolloin he toimisivat samalla ikään kuin selviytymisen roolimalleina. Toisaalta osa pidempään Suomessa asuneista koki ryhmän hieman turhauttavana esimerkiksi yhteisen kielen puutteen sekä osallistujien kielitaidon ja kokemusten erilaisten tasojen vuoksi.

Olisi hyvä, että olisi. Olisi hieno juttu, että olisi kummassakin ryhmässä, ryhmässä suomalaisia ja ohjaajissa maahanmuuttajia. Koska se antais semmosen, se antais ihan semmosen erilaisen filiksen siihen eteenpäin menoon, semmosen draivin.

Ei mun mielestä hyvä idea, että koska ne, jotka ovat tulleet aikasempi, heillä on kieli parempi ja sitten kokemusta. Ne uudet sitten koko aika ovat riippuvaisia, tai sitten pyytävät apua toisilta. Pitäs olla, että samassa tasossa, elikkä, että osallistujat ois samanlaiset. Sillon niillä on, tulee sellasen pakkotilanne, että ne yrittää, että ryhtyy johonkin ja oppia sitä.

Ryhmässä toteutettujen tehtävien vaatimustaso ja ryhmäläisten motivaation vaihteleva taso aiheuttivat turhautumista ja vaikuttivat vuorovaikutukseen. Eritasoisten tehtävien määrittely ja ryhmän jäsenten tieto-taitotasojen arvioiminen ennakkoon olisivat vastausten perusteella ehkäisseet turhautumista. Turhautumista nousi esiin vastauksissa niin liian helpoiksi koettujen kuin vaativimpienkin tehtävien osalta. Osa vastaajista jäi kaipaamaan enemmän ”ihan oikeita työtehtäviä”, ja toisaalta osan mielestä tehtävät olivat sopivia. Vastauksien taustalta esiin nousi aiemman työkokemuksen ja osaamisen merkitys kokemuksessa. Osa vastaajista jäi kaipaamaan mah-

dollisuutta hyödyntää omaa kokemusta ja mahdollisuutta kehittää sitä jatkossa. Lisäksi maassaoloajalla oli vaikutusta vastauksiin. Pääsääntöisesti vain lyhyen aikaa Suomessa olleet kokivat helpot ja pienet tehtävät sopiviksi heidän sen hetkiseen tilanteeseensa vahvistamaan arjen tietotaitoja, jotka omalta osaltaan tukevat kuntoutujan kotoutumista. Vastaajat nostivat myös esiin, että osallistujien motivaatio tai sen puute vaikuttivat ryhmän mielekkyyteen. Osa vastaajista koki, etteivät kaikki olleet osallistuneet tehtäviin, ja se oli vaikuttanut kokemukseen ryhmän yhtenäisyydestä. Viidennessä sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteerissä nostetaan esiin asiakkaan mukaan ottaminen oman asiakassuunnitelmansa tekoon, ja asiakkaan tarpeiden ja näkemysten huomioiminen sitä laadittaessa. Voidaankin ajatella, että edellä kuvattun kaltaista turhautumista sosiaalisen kuntoutuksen sisältöihin oltaisiin voitu vähentää osallistujien tarpeiden ja näkemysten huomioimisella jo asiakassuunnitelmavaiheessa. (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 18.)

-- heille, jotka vasta tulleet tänne Suomeen ja alkuvaiheessa, heille voi olla hyvä asia. Mutta sellaset, jotka haluavat opiskella ammattia tai jotain tällasta vähän, ehkä työharjottelun kautta, että eri paikoissa sitten heille on vähän tehokkaampi --

-- huono oli, että osa ihmisistä tulivat vain, että on pakko tulla, he eivät halua tehdä mitään.

Koettiin, että ryhmien sisällön ja ryhmäläisten valinnan ennalta suunnittelulla voitaisiin tasoittaa ryhmiä niin, että tehtävät vastaisivat paremmin osaamista ja odotuksia ja pitäisivät yllä motivaatiota. Eritasoisia ryhmäläisiä yhteensovittamalla voitaisiin hyödyntää pidempään Suomessa olleiden tai monipuolisen ammattitaidon omaavien mahdollisuutta toimia ohjaajina. Näin ollen heille räätälöitäisiin jaksolle erityyppiset tehtävät ja tavoitteet kuin muille osallistujille. Näin pystyttäisiin tukemaan myös paremmin ryhmäläisten vertaisuutta, kun ryhmäläisten vastavuoroisuus, vapaaehtoisuus ja tasavertaisuus toteutuisivat paremmin (ks. Rissanen & Puumalainen 2016,

54). Huomioksi nousi myös eri kieliryhmien moninaisuus ja se, ettei eri aikoja maassa olleilla ole välttämättä yhteistä kieltä johtuen tulijan lähtömaasta.

Ja sitten näitä ryhmät muodostaa heidän mieli mukaan, että. Että jos joku osaa, osaamista hänellä on tällä alalla, ja haluaa jatkaa ja oppia Suomessa miten hoidetaan, tai sitten haluaa opetella tätä. Niin että mielellään menisi siihen ryhmään, kun esimerkiksi joku tavallaan sijoitetaan johonkin ryhmään ja sanotaan, tätä pitäis tehdä. Ja hän ei miellytä sitä, mutta joutuu tekemään sitä.

-- olivat tosi helppoja minulle. Vain pieniä ja koska minulla on semmonen iso kokemus samalla alalla ja muilla alalla, että minä pystyn niitä kaikkia tehtäviä, ei ollut mitään vaikeuksia siellä.

Vuorovaikutus, vertaisuus ja yhteisöllisyys nähtiin tärkeinä tekijöinä tukemassa osallistujien kokemusta kuntoutusjakson mielekkyydestä ja hyvistä vaikutuksista asiakkaan kannalta. Toisaalta esiin nousi ryhmän eritasoisten osallistujien tuottamat haasteet sille, että kuntoutusjaksolla pystyttäisiin yhdenvertaisesti takaamaan kaikkien osallistujien tavoitteisiin pääseminen.

6.2.2 Sosiaalisen kuntoutuksen avulla oppimaan ja kotoutumaan

Oppiminen hyvänä käytäntönä

Sisällöllisesti kuntoutuksesta tuotiin esiin paljon erilaisia opittuja seikkoja, jotka koettiin hyödyllisinä. Kuntoutuksen sisällön näkökulmasta erityisesti lyhyemmän aikaa Suomessa olleilta tutkittavilta nousivat suomalaisen yhteiskunnan arjen ja käytännön tietojen ja taitojen oppiminen: arjen, paikallisen tuntemuksen ja kulttuurin tärkeys. Vastaajat toivat esiin eroja oman ja suomalaisen kulttuurin ja säännösten osalta ja kokivat, että on tärkeää osata suomalaisen yhteiskunnan sääntöjä. Yksi vastaaja toi myös esiin, että oli päässyt viemään oppimaansa tietoutta myös eteenpäin muille. Näiden asioiden voidaan katsoa tukevan osallistujien Suomeen integroitumista ja kotoutumista, ja tätä kautta myös tukevan heidän osallisuuttaan. Konkreettisten esimerkkien kautta opittujen, arjen tietotaitoa lisäävien asioiden koettiin vahvistavan turvallisuuden ja kykenevyyden tunteita uuden ympäristön ja sen käytänteiden tultua samalla tutummiksi. Yksi vastaajista toi esiin kuntoutusjaksolla käynnistyneen

suomalaisten kirjainten ja numeroiden oppimisen ja opitun taidon hyödyntämisen tietotekniikan kautta. Ympärillä olevien asioiden tunnistaminen ja omien asioiden itsenäinen hoitaminen vahvistavat osaltaan kokemusta itsenäisestä selviytymisestä ja turvallisuudesta. Arjen toimintojen valmennus kuuluu myös sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueisiin ja arjen- ja elämänhallinnan valmennus liitetään tarvittaessa osaksi sosiaalista kuntoutusta (L 1301/2014, 17 §; Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto 2017).

Se oli lyhyt aika, kun olin siellä ja sinä aikana opin kirjoittamaan ainakin oma puhelinnumero ja jotain tällasia pien. Ja haluan, että kovasti, että kirjoittaa, lukea teidän kielellä.

Arjen taitojen kuten kodinkoneiden käytön oppiminen nähtiin myös merkityksellisinä. Ne omalta osaltaan vahvistavat itsenäistä arjesta selviämistä ja ovat asioita, joita osallistujat pystyvät hyödyntämään arjessaan. Useampi vastaaja toi esille myös saunaan ja sen käyttöön tutustumisen. Tämän voidaan nähdä suomalaisen perinnekulttuuriin tutustumisena ja konkreettisenä käyttöturvallisuutta kohentavana seikkana. Kanaoja (2012, 36) on tuonut esiin yhteiskunnan sääntöjen noudattamisen tukemisen sekä arjen taitojen ohjauksen olevan merkityksellisiä sosiaalisen kuntoutuksen sisällön kannalta. Toisaalta arkisten asioiden opettaminen ja suomalaiseen kulttuuriin tutustuttaminen on huomattu asioiksi, joiden kautta maahanmuuttajien osallisuutta voidaan lisätä (Hautala 2017, 52–66).

- - mutt siinäkin opittiin esimerkiksi se, että mitä kaikkea voidaan panna samaan ruokaan ja sekoittaa, panna samaan ruokaa, ja panna uuniin ja näimme, mitä siellä sitten syntyi. Ja sekoittaminen, sähkövatkain.

Paikallistuntemuksen lisääntyminen ja käytännön asiointitaitojen vahvistuminen koettiin tärkeinä. Esimerkiksi matkustamiseen ja lippujen varaamiseen liittyvien taitojen oppimisella oli vaikutusta kokemukseen itsenäisestä elämänhallinnasta. Tällainen yhteiskunnan palvelujen käytön ohjaus on nostettu esiin yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen sisältönä (Kanaoja 2012, 36). Myös yhteiskuntaan integroitumisen kannalta pal-

veluiden käytön ja paikallistuntemuksen lisääntyminen voidaan katsoa olevan merkittävää. Esimerkiksi Vuori (2015, 398) nostaa kotouttamistyön keskeisiksi osa-alueiksi ohjauksen ja neuvonnan.

Jos haluat matkustaa lentokoneella tai bussilla tai junalla, niin nämä asiat opetettiin meille siellä. He näyttivät paikat. Ja on tosi hyvä tehdä varaukset ajoissa ja sanoa, että tuona päivänä minä lähdän ja tuona päivänä palaan takaisin. Ja pankin he näyttivät meille, tässä lähistöllä olevan pankin. Ja tosiaan veivät meitä ympäriinsä, näyttivät paikkoja. Tosi hyviä opettajia.

Tietous suomalaisista jokamiehenoikeuksista ja luonnonvaroista, esimerkiksi mitä marjoja ja sieniä voi syödä, mistä poimia ja kuinka käsitellä, koettiin hyödyllisenä. Kuntoutusjaksolla harjoiteltiin myös kasvien ja vihannesten istuttamista ja kasvattamista, mistä koettiin olevan tulevaisuudessa hyötyä. Tällaisten opittujen taitojen kautta osallistujien omatoimisuus ja itsenäinen pärjääminen vahvistuvat.

Esimerkiksi opeteltiin, miten kasvi voidaan istuttaa, miten ne pannaan, istutetaan kauas toisistaan, pannaan tietyn matkan päähän toisistaan --

Myös suomalaisen kulttuurin, arvojen ja säännösten oppiminen koettiin hyödyllisenä. Esimerkiksi sukupuolten tasa-arvo ja naisten kohtelu kuuluivat näihin tietoihin. Yksi vastaaja toi esiin konkreettisen esimerkin siitä, että omassa kulttuurissa ei ole niin säädelyä esimerkiksi se, että esimerkiksi naapurilta ei voisi ottaa omaan käyttöön luonnonvaroja, kuten multaa. Onkin tärkeää muistaa kulttuurien erot maahantulijan toimintaa ohjaamassa. Omassa kotikulttuurissa jokin asia voi olla sallittua, kun taas tulokulttuuri voi määrittää sen sääntöjen vastaiseksi toiminnaksi. (ks. Frisk & Tulkki 2005, 7.) Kanaojan (2012, 36) mukaan sosiaalinen kuntoutus voi olla yhteiskunnan sääntöjen noudattamisen ja riippuvuuksien hallinnan tukemista, jonka voidaan katsoa toteutuneen kuntoutusjakson sisällöissä.

-- jos mä vaikka istutan johonkin astiaan kukan. Niin et sä voi mennä keskustasta hakemaan jonkun toisen kotoa tai pihasta sitä multaa. Sun pitää ottaa siitä, missä sä itse asut ja oot. Meillä siellä, mistä me olemme kotoisin, niin siellä

- - saa tehdä missä vain, mitä vain. Se oli tosi hyvä oppi, koska muutenhan me voisimme mennä, nähdä jonkin jutun ja käydä sen hakemassa ja ajatella, että tää on kiva ja sitten joutuisimmekin vankilaan.

Pitää miettiä. - - niin tietysti, että kulttuuria ero on paljon. Esimerkiksi täällä, miten kohdellaan naisia, sama tasa-arvo, vähän eri kun meidän maassa on esimerkiksi, miten kohdellaan, ainakin näitä asioita. Tärkeä asia, mikä siellä oli.

Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ja opittuja asioita pohdittaessa esiin nousi erityisesti kielen oppimisen merkityksellisyys tulevaisuuden kannalta. Kielen oppimisen nähtiin tukevan tulevia opintoja ja työllistymistä sekä olevan merkityksellinen myös kouluttautumisen tai uuden ammatin kannalta. Moni koki kielen oppimisen tavoitteeseen ryhmässä. Myös vuorovaikutuksen helpottuminen ja ymmärretyksi tuleminen yhteisen kielen myötä koettiin tärkeäksi. Ryhmässä opituista asioista kielen opiskeleminen koettiin hyödyllisimpänä kuntoutuksen päättymisen jälkeen. Särkelä-Kukko (2014, 41) nostaa esiin kielen merkityksellisyyden osallisuuden kokemukselle. Ilman yhteistä kieltä yksilön on vaikea päästä osaksi yhteisöjä ja yhteiskuntaa, joka osaltaan vähentää osallisuuden kokemusta. Myös Hautala (2017, 42–52, 52–66) on huomannut kielitaidon merkityksen maahanmuuttajan osallisuudelle ja kielenopetuksen olevan asia, jolla maahanmuuttajan osallisuutta voidaan edistää. Kielen opettaminen sosiaalisen kuntoutuksen osana voidaankin nähdä olevan merkittävä tekijä osallistujien kotoutumisen ja osallisuuden näkökulmasta. Vuori (2015, 400) onkin nostanut kotouttamistyötä jäsentäessään yhdeksi osa-alueeksi kielen ja selkokielen opetuksen.

Kieli on ollu kaikkein tärkein. Se kieli, jota mä opin siellä Könkkölässä, niin se on nyt auttanut mua näissä nykyisissä opinnoissa, se on pohjana siihen. Ja sitten kaikki, mitä me siellä opimme, niin tulevaisuudessa siitä on hyötyä.

Ryhmässä opittujen tietojen ja taitojen osalta korostuivat suomalaiseen kulttuuriin, tapoihin ja kieleen liittyvät asiat. Erityisesti vasta vähän aikaa Suomessa asuneet vastaajat toivat merkityksellisinä esiin kotoutumista tukevat toiminnot. Vastaajat toivat

esiin myös eroja oman ja suomalaisen kulttuurin ja säännösten osalta ja kokivat suomalaisen yhteiskunnan sääntöjen osaamisen tärkeäksi. Aineistolöytöjen sekä aiempien tutkimusten valossa erityisesti kielen opetus ja oppiminen nousivat merkitykselliseksi osaksi pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalisessa kuntoutuksessa. Vastaajat kokivat siitä olevan suurta hyötyä niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudessa. Omitut asiat ovat seikkoja, jotka osallistujat kokivat merkityksellisiksi itselleen. Nämä asiat tekevät uutta kotimaata ja sen kansalaisia kuntoutujille tutummiksi ja madaltavat kynnystä osallistua uusiin yhteisöihin ja toimintoihin. Näiden asioiden sisällyttäminen sosiaaliseen kuntoutukseen olisikin tärkeää niiden tukiessa kuntoutujien koutumista ja tätä kautta myös osallisuutta. Asiakasryhmän sosiaalista kuntoutusta suunniteltaessa tulisikin sisällöllisesti huomioida nämä seikat. Tätä tukee myös se, että nämä asiat painottuvat myös sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteereissä. Erityisesti esiin tuodut omitut asiat korostuvat toisessa laatukriteerissä, jossa määritellään palvelun toivottuja elementtejä ja ominaisuuksia. Näihin ominaisuuksiin kuuluvat esimerkiksi arki- ja yhteisötaitojen vahvistuminen, joiden tavoitteet korostuivat omilla asioissa. (Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 13.)

Konkreettinen toiminnan suunnittelu hyvänä käytäntönä

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamispaikka koettiin pääsääntöisesti hyvänä. Erityisesti ympäristö ja luonnon merkitys nousivat vastauksissa esiin. Koettiin, että paikka itsessään loi rennon ja helposti lähestyttävän tilan osallistumiseen. Yksi haastateltava ilmaisi paikan muistuttaneen häntä lapsuudestaan. Vastauksissa tuotiin esille paikan monipuoliset mahdollisuudet erilaisille tehtäville sekä teorian ja käytännön yhdistämiselle. Toisaalta huomioitiin paikan tarjoavan mahdollisuuksia vain tietyn tyyppisten tehtävien, erityisesti kädentaitojen toteuttamiselle. Paikka nähtiin soveltuvana erityisesti puutarhasta, luonnosta tai erilaisista kädentaidoista pitävälle sekä aiempaa työkokemusta hankkineille ihmisille.

Voin sanoa näin, että se oikeesti paikka, sopii ja ei sovi ihmisille, riippuu ihmisistä. Osa meistä, jotka olivat silloin Könkkölässä työharjoittelussa eivät sovi siihen paikkaan, koska heillä ei ole kokemusta aikaisemmin työelämässä. Osa meistä esimerkiksi sama kuin minä, se paikka sopii minulla tosi hyvin koska mä

olen aikaisemmin tehnyt niin paljon töitä käsillä, se tuntu, että se paikka ihan hyvä.

-- koska kuten sanoin, että se oli mukava aikaa, se oli luonto ja sitten oli vihree ja lämmin ilma ja hieman tuli mieleen mun lapsuus. Lapsuuden aikana, että mikä siellä oli, vähän samantyyppistä. Ja siellä kunnioitettiin meitä ja nää, mikä se oli, mikä jäänyt mun mieleen siitä.

Kuntoutuksen kestoja pidettiin vastauksissa yleisesti liian lyhyinä. Ryhmän kesto oli kuukausi, ja se toteutettiin kahdesti viikossa viisi tuntia päivässä. Sekä kokonaiskesto että päivien lukumäärä ja pituus nähtiin lyhyinä. Vastauksista esiin nousi, että pidempikestoinen jakso olisi tukenut esimerkiksi kielen oppimista paremmin. Toisaalta yhdessä vastauksessa aikaa pidettiin sopivana, jos tehtäviä olisi ollut tarjolla monipuolisemmin. Vastaaaja koki, että kuukaudessa pystyttiin selvittämään osallistujien osaaminen, jonka perusteella jatkoa pystyttäisiin paremmin suunnittelemaan. Useammassa vastauksissa tuli esille ehdotus kasvattaa ryhmien kokoa niin, että toteutuneet ryhmät olisi yhdistetty yhdeksi. Ryhmän rakenteeseen liittyen vastauksista ilmeni kotoutumisprosessin vaikutus. Tuotiin esiin, että asiakkailta on maahantulon alkuvaiheessa paljon maahanmuuttoon liittyviä virallisia tapaamisia, jotka sijoittuvat pääsääntöisesti arki- ja virka-aikoihin. Tämä olisikin hyvä huomioida ryhmän aikataulujen suunnittelussa.

Minä lisäisin opiskelupäiviä. Jotta oppii kieltä tai työtä, pitää opiskella aika pitkään.

Kun on tämmönen uusi maahanmuuttaja, niin on monenlaisia virallisia tapaamisia ja vois olla neljä kertaa viikossa näitä opintopäiviä, opiskelupäiviä. Ja se olis sitten n. kahden kuukauden mittainen se kurssi, jotta enemmän jäis päähän. Minä sanon näin.

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmään osallistui sekä äskettäin maahan tulleita, että Suomessa jo pidempään asuneita. Erityisesti juuri maahan muuttaneet kokivat ryhmän

ajoituksen sopivana itselleen ja omille tarpeilleen. Yksi pidempään Suomessa asunut koki, että olisi tarvinnut ryhmän kaltaista toimintaa jo aiemmin, pian Suomeen muuton jälkeen. Ryhmää kuvattiin avaukseksi Suomessa asumiseen ja suomalaisten kanssa elämiseen. Vastaajat kokivat, että ryhmä tukisi kotoutumista parhaiten, jos se sijoittuisi heti varhain Suomeen tulon jälkeen. Vieras kulttuuri, kieli ja sosiaalisten verkostojen niukkuus koettiin osallisuutta heikentävinä seikkoina erityisesti maahan tulon alkuvaiheessa, mutta myös myöhemmin. Laki kotouttamisen edistämisestä painottaakin erilaisten tukimuotojen ja palveluiden tarjoamista maahanmuuttajien osallisuutta vahvistamaan ja kaksisuuntaista kotoutumista tukemaan erityisesti kotoutumisen alkuvaiheessa (L 1386/2010).

-- niin me emme olleet tutustuneet näin suomalaisiin. Että se ikään kuin avasi meille oven olla suomalaisten kanssa ja elää heidän kanssaan.

Ehkä olis pitänyt ihan alussa, esimerkiksi seitsemän kuukautta, montako kuukautta sen jälkeen, kun tultiin Suomeen, kun ei tunnettu ketään, ei ollu ketään, ei ollu, tämä maa oli vähän vierasta ja kaikki. Sinä aikana, ois pitänyt vähän tutustuu, vähän enemmän tällaseen ympäristöön. Ehkä liikaa odotetaan, että asuttu Suomessa, tää on kasvanu tämä halu, että sen takii vaaditaan liikaa ehkä.

Paikkaan, aikaan, ryhmän ajoitukseen ja rakenteeseen liittyvät seikat nousivat konkreettisesti esiin kuntoutusjakson toteuttamisessa. Kuntoutusjakson paikka koettiin yleisesti hyvänä ryhmän toteutukselle, koska se oli viihtyisä ja mahdollisti monenlaiset aktiviteetit. Toisaalta nähtiin paikan soveltuvan vain tietyn tyyppisille osallistujille. Kuntoutuksen aikaa pidettiin yleisesti liian lyhyenä, ja rakenne todettiin hieman haasteelliseksi. Asiakasryhmän kannalta tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, missä vaiheessa maahantulon jälkeen tällainen kuntoutus olisi hyödyllisin. Erityisen hyödylliseksi ryhmä koettiin heti Suomeen tulon jälkeen. Jo pidempään Suomessa olevien osalta sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen työkokeiluna työelämään painottuen nousi kehittämissuhteena esiin joistakin vastauksista.

7 Pohdinta

Pohdinnassa keskitytään koko tutkimuksen ja sen osa-alueiden tarkasteluun ensin luotettavuuden ja eettisyyden osalta. Tämän jälkeen pohdimme tutkimuksen tulosten perusteella saatuja johtopäätöksiä ja esitämme niiden pohjalta kehittämisehdotuksia. Lopuksi tarkastelemme opinnäytetyön hyödynnettävyyttä ja merkityksellisyyttä toimeksiantajalle ja laajemmin sosiaalialan kentälle.

7.1 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimusta tehdessä tulee yleisesti noudattaa tutkimuseettistä ohjetta hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen loukkausepäilyjen selvittämisestä. Tieteellisen tutkimuksen voidaan katsoa olevan eettisesti hyväksyttävä ja luotettava ja tutkimuksen tulosten olevan uskottavia vain, jos ohjeistusta noudatetaan koko tutkimuksen ajan. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimusta toteutettaessa tulee noudattaa rehellisyyttä, yleistä tarkkuutta ja huolellisuutta kaikissa eri vaiheissa. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien tulee olla eettisesti kestäviä. Lisäksi tutkijoiden tulee huomioida ja kunnioittaa toisten tutkijoiden aiempia tutkimuksia niihin asianmukaisesti ja arvostavasti viitaten. Lisäksi hyvän tieteellisen käytännön mukaan tarvittavat sopimukset ja tutkimusluvut tulee huolehtia ennen tutkimuksen aloittamista. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012, 6.)

Hyvän tieteellisen käytännön mukainen ohjeistus on huomioitu opinnäytetyön kaikissa eri vaiheissa suunnitelmavaiheen käynnistymisestä aina tutkimuksen julkaisuun saakka. Sopimus opinnäytetyöstä tehtiin toimeksiantajan kanssa ja asianmukainen tutkimuslupa haettiin. Yleistä huolellisuutta, rehellisyyttä ja avoimuutta on noudatettu tutkimuksen eri vaiheissa. Tutkimuksen tietoperustaa koottaessa kiinnitettiin huomiota ilmiön kannalta relevantin, monipuolisen ja ajantasaisen lähdeaineiston valintaan. Tietoperustaan on sisällytetty aiheeseen liittyviä aiempia tutkimuksia soveltuvin osin ja hyödynnetty tutkimuksen kannalta relevanttia kansainvälistä aineistoa. Tietoperustaa koottaessa lähdekriittisyys on huomioitu. Näillä seikoilla on pyritty tut-

kimuksen luotettavuuden ja laadun parantamiseen eettisyyden koskiessa myös tutkimuksen laatua. Toisaalta eettinen kestävyys on toinen puoli tutkimuksen luotettavuudesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149).

Aineiston hankinta toteutettiin puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa osaltaan haastateltavien valikoituminen tutkimukseen. Haastateltavat valikoituivat tutkimukseen toimeksiantajan toimesta tulkkausresurssien, kulttuuri- ja ikäjakauman tasapuolisuuden sekä sosiaalisen kuntoutuksen jaksolle täysipainoisen osallistumisen perusteella. Tämä voi osaltaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, jos tutkittavat on valittu tietyin perustein. Toisaalta tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta otos ryhmään osallistujista oli hyvä ja lisäsi tutkimuksen luotettavuutta. Kutsut esitettiin saatavilla olevien tulkkausresurssien puitteissa eri kieliryhmien edustajille, ja mukaan kutsuttiin halukkaita. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006a) mukaan haastatteluita tehdessä onkin hyvän tutkimuskäytännön edellyttämän eettisen näkökulman kannalta tarkasteltuna tärkeää, että haastateltavaa informoidaan ennen haastattelua tutkimuksen sisällöstä. Näin tutkittava voi saamiensa tietojen perusteella päättää, haluaako osallistua tutkimukseen vapaaehtoisuuteen perustuen.

Haastattelurunkoa laadittaessa teemahaastattelun kysymykset laadittiin niin, että ne olisivat mahdollisimman helppoja ymmärtää ja että niihin pystyisi jokainen vastaamaan oman kokemuksensa mukaisesti. Kysymyksissä vältettiin vaikeiden termien kuten osallisuus- käsitteen käyttöä ja yritettiin selittää ne auki helpommin ymmärrettäviksi. Asiakasryhmän erityispiirteet tulee huomioida myös haastattelua tehdessä. Kokeimme, että toimimalla näin aineiston luotettavuus ja asiakaslähtöisyys erityisesti kieli- ja kulttuuritaustan näkökulmasta parantuivat. Haastattelujen asiakaslähtöistä toteutusta helpotti virallisten asiointitulkkiin käyttömahdollisuus.

Haastateltavat kutsuttiin tutkimukseen mukaan tulkkauspuhelun (ks. Liite 1.) kautta, jossa asiakkaan oman äidinkielen tulkki kertoi asiakkaalle tutkimuksesta ja kysyi hänen suostumustaan haastatteluun. Tämän voidaan ajatella olevan tutkimuksen luotettavuutta lisäävä tekijä, koska kielen osalta voitiin varmistua tutkittavien ymmärtävän, mistä tutkimuksessa on kyse. Myöhemmin ennen haastattelun alkua käytiin

haastateltavien ja tulkin kanssa tutkimusta koskeva suostumuslomake läpi. Lomakkeessa (ks. liite 2.) avattiin tutkittaville tutkimuksen sisältö sekä se, että haastattelut tullaan nauhoittamaan ja litteroimaan. Lomakkeessa käytiin lisäksi läpi, että tutkittavat voivat missä tahansa tutkimuksen vaiheessa kieltää käyttämästä omaa haastateltavaan tutkimusmateriaalina. Asioiden läpikäymisen jälkeen haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeet.

Haastattelut toteutettiin luottamuksellisesti, eikä niistä käy ilmi haastateltavien henkilöllisyys. Tutkimustietoja käsiteltäessä tärkeimpiä asioita ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Periaatteena tulee olla, että haastateltavien henkilöllisyyden paljastuminen on mahdollisimman vaikeaa. (Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja 1987, 16–19.; Kuula 2006, 201–207.) Haastateltaviin viitattiin tutkimuksen kaikissa vaiheissa heidän henkilötietonsa suojaten. Litteroinnissa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että eri henkilöihin viittaavat tunnistetiedot anonymisoitiin; näitä olivat esimerkiksi asuinmaat ja entiset ammatit. Anonymisoinnin jälkeen laitettiin sulkuihin selittävä tekijä, eli esimerkiksi Xx (asuinpaikka). Tämänkaltaiset tunnistetiedot onkin hyvä häivyttää tekstistä muuttamalla ne yleisnimiksi, kuten tarkat asuinpaikkatiedot esimerkiksi taajamaksi tai kaupungiksi (Tunnisteellisuus ja anonymisointi 2018).

Aineiston analyysivaiheessa haastateltaviin viitattiin haastateltava 1 (H1), haastateltava 2 (H2) jne. analyysia selkeyttämään. Näin toimien tutkijoina pystyimme etsimään yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia aineistosta ja erottamaan kukin haastateltava toisistaan. Myöhemmin tutkimuksen edetessä ja tuloksista raportoitaessa lainaukset tuodaan esiin täysin anonymisti. Haastatteluita tai niiden lainauksia ei ole opinnäytetyössä yksilöity, vaan lainaukset ovat raportissa yleisesti ilman viittausta, asianmukaisesti kursivoituina ja sisennettyinä. Näin toimimalla haluttiin varmistaa haastateltavien täysi anonymiteetti sosiaaliseen kuntoutuksen kokonaisuudessaan melko pienen osallistujamäärän ja luonteeltaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevan asiakasryhmän vuoksi. Tarkka haastateltavien anonymisointi oli myös peruste tutkimusluvan saannille.

Virallisten asiointitulkkien käyttö lisää osaltaan haastattelujen luotettavuutta. Tulkkien avulla kysymysten sisällöt saatiin avattua ymmärrettäväksi haastateltaville. Näin

he pystyivät vastaamaan niihin omien kokemustensa perusteella ja tuomaan esiin juuri ne asiat, jotka kokivat itselleen merkityksellisinä. Tulkin käyttö lisää myös litterointivaiheen luotettavuutta. Toisaalta tulkin käyttöön eri vaiheissa voi liittyä myös kysymyksiä luotettavuuden osalta. Koska niin tulkkauspuhelun aikana kuin suostumuslomakkeen läpikäynnissä ja haastattelutilanteessa käytetään useampia eri kieliä, on asioiden väärinymmärtämisen riski korkeampi. Myös tulkin oma tulkinta kysymyksestä voi vaikuttaa siihen, miten haastateltava ymmärtää kysymyksen ja vastaa siihen. Haastattelut pidettiin noin viisi kuukautta ryhmän päättymisen jälkeen, minkä voi ajatella heikentävän luotettavuutta. Haastateltavat toivat esiin, että joitakin asioita koskien ryhmää on ehtinyt unohtua, jolloin saadut vastaukset ja näkemykset voivat olla osittain epätarkkoja.

Aineiston laatua pyrittiin takaamaan laatimalla tutkimuksen kannalta kattava haastattelurunko ja mahdollisia syventäviä ja tarkentavia kysymyksiä. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei kaikkiin lisäkysymyksiin voi koskaan varautua ennalta. Kysymykset olivat avoimia ja ne pyrittiin laatimaan niin, etteivät ne olisi johdattelevia. Haastattelut nauhoitettiin myöhempää litterointia varten. Erityistä huomiota kiinnitettiin tekniikan toimimiseen haastattelutilanteessa sekä litteroinnin yhdenmukaisuuteen. Nämä ovat seikkoja, jotka lisäävät osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 184–185.) Toisaalta tulee huomioida haastattelijoiden vähäinen kokemus tutkimustyöstä ja sen mahdollinen vaikutus tutkimuksen luotettavuuteen.

Luotettavuuden lisäämiseksi aineiston litteroinnissa pyrittiin mahdollisimman tarkkaan sääntöjen yhdenmukaisuuteen sopimalla periaatteista tutkijoiden kesken ennakoon. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185). Litterointi toteutettiin sanatarkasti, mutta litteroinneista jätettiin pois esimerkiksi naurahdukset ja yskähdykset, koska niitä ei koettu tutkimuksen kannalta merkityksellisiksi. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006b) mukaan oleellisinta litteroinnissa on saada jokainen puhuttu lause ja virke ylös ja myöhemmin rajata aineistoa tutkimusongelman mukaisesti. Koska analyysin kohteena ei ollut kielenkäyttö eikä hienorakenteinen vuorovaikutus, ei ollut tarpeen käyttää erikoismerkkejä. Sanatarkasti ei myöskään litteroitu aiheeseen liittymätöntä keskustelua, kuten se, jos tulkki pyysi tarkentamaan jotain kysymystä tai sanaa.

Nämä kuitenkin mainittiin litteroinnissa. Haastattelut numeroitiin, jotta aineiston käsittely ja analyysivaihe helpottuivat (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b).

Haastattelujen nopea litterointi ja se, että litterointi toteutui tutkijoiden omasta toimesta parantavat aineiston laatua. Aineiston laadulla on vaikutusta osaltaan luotettavuuteen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 185).

Analyysia laadittaessa haastatteluista pyrittiin valitsemaan monipuolisesti näkökulmia ja tuomaan niistä esiin erilaisia näkemyksiä. Tämä omalta osaltaan lisää tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta, kun kaikkien osallistujien ääni saadaan mahdollisimman moninaisesti kuuluviin ja huomioon otetaan myös mahdolliset vastakkaiset näkemykset. Aineistoa tarkasteltiin objektiivisesti eri näkökulmia huomioiden koko analyysivaiheen ajan. Haastatteluaineiston laatua tuleekin tarkkailla kaikissa eri tutkimuksen vaiheissa, kun kysymyksessä on haastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2011, 184). Aineiston analyysiprosessin ja sen avaaminen, miten saadut tulokset on saavutettu, lisäävät osaltaan tutkimuksen luotettavuutta ja läpinäkyvyyttä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Aineiston ja analyysin luotettavuutta arvioitaessa tulee huomioida laadullisen tutkimuksen kokemuksellinen luonne ja se, että kaikkien eri osapuolien tulkinnat ovat osaltaan vaikuttamassa tutkimuksen tuloksiin.

7.2 Johtopäätökset ja kehittämissuhteet

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata pakolaistaustaisten asiakkaiden kokemuksia heidän osallisuuttaan vahvistavista sosiaalisen kuntoutuksen hyvistä käytännöistä. Tätä lähdettiin tarkastelemaan kahden tutkimuskysymyksen kautta. Toisessa keskityttiin etsimään vastausta siihen, millaiset sosiaalisen kuntoutuksen toiminnot tukevat asiakkaiden kokemuksen mukaan heidän osallisuuttaan. Toisena tutkimuskysymyksenä olivat asiakkaiden kuvaamat sosiaalisen kuntoutuksen hyvät käytännöt.

Tutkittavien kokemusten perusteella osallisuutta vahvistaviksi tekijöiksi sosiaalisen kuntoutuksen hyvissä käytännöissä korostuivat erityisesti oppimisen, ohjauksen ja kuntoutuksen suunnittelun sekä tiedonsaannin merkityksellisyys. Osallisuuden näkö-

kulmasta vastaajat kuvasivat, että uusien asioiden, erityisesti kielen oppiminen ja arjen rutiinien vahvistuminen sekä kulttuurien kohtaamisen kautta tapahtunut oppiminen olivat merkittäviä. Osallisuuden, oppimisen ja asiakasryhmän kannalta monipuoliset opetusmenetelmät ja toiminnallisuus nousivat keskeisiksi asioiksi. Osallisuuden kannalta ohjauksen näkökulma nousi merkittäväksi. Aineistosta ilmeni, että ohjaus nähtiin pääsääntöisesti kunnioittavana ja yhdenvertaisena, mikä tuki myönteistä asenneilmapiiriä ja vahvasti yhteisöllisyyden kokemusta. Nämä vaikuttavat suoraan osallisuuden kokemukseen. Tiedonsaanti ja pääsy mukaan suunnittelemaan omaan elämään liittyviä asioita vahvistavat osallisuutta. Aineistolöytöjen perusteella osallistujat kokivat, että he eivät voineet vaikuttaa riittävästi kuntoutusjakson sisältöön ja toteutukseen. He eivät myöskään saaneet mielestään tarpeeksi tietoa palvelun sisällöistä.

Merkittävimpana kehittämissuosituksena osallistujien osallisuuden näkökulmasta voidaankin pitää kuntoutujien mukaan ottamista toiminnan suunnitteluun jo ennen kuntoutusta ja kuntoutuksen aikana niin, että heidän omat vahvuutensa ja osaaminen huomioidaan. Tiedon antamiseen ja sen ymmärryksen varmistamiseen tulee myös jatkossa kiinnittää huomiota liittyen erityisesti kielellisiin ja kulttuurillisiin tekijöihin. Nämä asiat tukevat osaltaan niin osallisuutta kuin sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita. Ohjauksen ja opettamisen monipuolisuus ja niiden soveltaminen osallistujien yksilöllisiin tarpeisiin voidaan nähdä kehittämistä vaativina. Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalisessa kuntoutuksessa kulttuurien kohtaamista tulisi myös vahvistaa entisestään ja kokeilla esimerkiksi sekaryhmiä, joissa olisi tutkimuksen asiakasryhmän edustajien lisäksi suomalaisia osallistujia. Sekaryhmien avulla pystyttäisiin edistämään kielen oppimista ja kaksisuuntaista kotoutumista ja vahvistamaan kokemusta osallisuudesta.

Toinen tutkimuskysymys sosiaalisen kuntoutuksen hyvien käytäntöjen kokemuksellisuudesta paikantui vuorovaikutukseen ja vuorovaikutuksellisen tilan luomiseen, vertaisuuteen, työntekijän ja asiakkaan kohtaamiseen, oppimiseen sekä ryhmän rakenteisiin liittyviin seikkoihin. Vuorovaikutuksellinen ja vapaa tila mahdollistuivat ohjauksellisesti sekä osallistujien keskinäisen vuorovaikutuksen kautta. Asiakasryhmän kohdalla kielitaidon puutteet vaikuttavat sosiaalisen tilan luomiseen, koska se estää pää-

syä mukaan yhteisön toimintaan. Tämän huomioiminen asiakasryhmän kohdalla onkin merkityksellistä. Vertaisuus nousi tuloksista esiin toisaalta hyväksi koettuna asiana, mutta sen koettiin myös luovan haasteita ja turhautumista. Haasteissa korostuivat osallistujien eri tietotaitojen tasot, jotka liittyivät maassaoloaikaan ja kotoutumisen vaiheeseen. Myös aiemman osaamisen hyödyntämisessä ja liian helpoiksi koetuissa tehtävissä nähtiin kehitettävää. Toisaalta lyhyen aikaa maassa olleet kokivat tehtävät ja kuntoutuksen sisällön itselleen sopiviksi. Vuorovaikutukseen liittyen nousi esiin koettu hyöty työntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa. Aineisto osoitti kohtaamisen olleen ystävällistä, kunnioittavaa, yksilöllistä ja asiakasryhmän erityispiirteet huomioivaa, mikä vahvisti hyväksytyksi tulemisen tunnetta. Tämän voidaan ajatella olevan erityisen merkityksellistä pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kohdalla ympäristön ja yhteiskunnan asiakasryhmää kohtaan välittävän negatiivisen asenneilmapiirin vuoksi. Hyväksi koetun kohtaamisen nähtiin tukevan myös mielen hyvinvointia. Vuorovaikutus ja merkityksellinen kohtaaminen näyttävät tuovan sosiaaliseen kuntoutukseen huomattavaa hyötyä ja tukevan osallisuutta. Näin ollen vuorovaikutusta voidaan pitää yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen hyvänä käytäntönä.

Ryhmän rakenteisiin liittyvinä asioina nousivat esiin lyhytkestoiseksi koettu ryhmä, pääsääntöisesti paikan hyvä soveltuvuus ryhmän toteutukselle sekä ryhmän ajoituksen sopivuus erityisesti kotoutumisen alkuvaiheessa oleville. Sosiaalisen kuntoutuksen sisältöjen näkökulmasta ryhmässä opitut, erityisesti kotoutumista tukevat asiat koettiin hyödyllisiksi. Erityisesti kielen oppiminen koettiin merkitykselliseksi, mutta myös suomalaiseen kulttuuriin, arvoihin ja arjen taitoihin liittyvät asiat nousivat vahvasti esiin, ja ovat tärkeitä huomioonotettavia seikkoja pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalisessa kuntoutuksessa.

Tulevia kuntoutusjaksoja ajatellen olisi hyödyllistä pohtia etukäteen ryhmiin osallistujien osaamista ja tietotaidon tasoa, mutta myös kotoutumisen vaihetta. Niiden mukaan ryhmien sisältöä voitaisiin räätälöidä ja järjestää erityyppisiä ryhmiä kotoutumisvaiheen ja osaamisen mukaisesti. Näkemyksemme mukaan sosiaalinen kuntoutus tukisi paremmin näin jokaisen kuntoutujan yksilöllisiä tarpeita ja tavoitteita sekä osallisuutta. Tutkimustulosten perusteella ehdotammekin, että kotoutumisvaiheen alussa oleville voitaisiin järjestää pilottiryhmän mukaisia kotoutumiseen tähtääviä

ryhmiä, kun taas kotoutumisessa pidemmällä olevat hyötyisivät enemmän työelämään suuntaavista ryhmistä. Kielenopetus on yhtäläisen tärkeää kaikille asiakasryhmän sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaille. Yhtenä kehittämisehdotuksena näemme myös vertaisohjaajien käytön, jolloin pidemmällä kotoutumisessa olevat saisivat selkeän roolin ohjaajina. Näkemyksemme mukaan se tukisi heidän pystyvyyden ja osallisuuden tunnettaan. Tämän kautta myös vertaisuuden voimavarat saataisiin paremmin hyödynnettyä. Pidemmällä olevien turhautuminen vähenisi, ja kotoutumisen alkuvaiheessa olevat saisivat tukea toisiltaan ja vertaisohjaajilta. Tutkimuksessa kuvattut kuntoutusjaksoon liittyvät rakenteelliset tekijät kuten ryhmän koko, kesto ja paikka olisi myös hyvä huomioida tulevaisuudessa, jotta osallistujien osallisuudelle pystyttäisiin luomaan mahdollisimman hyvät lähtökohdat.

Tutkimuksessa kotoutuminen on nähty asiakasryhmän kohdalla yhtenä osallisuuden ilmenemismuotona, ja tätä tukevat myös tutkimuksesta saadut tulokset. Kotoutumiseen liittyvät asiat yhdistyivät tuloksissa yleisesti pakolaistaustaisten maahanmuuttajien osallisuuden kokemukseen. Tämä on huomattu myös muissa tutkimuksissa (ks. esim. Hautala 2017). Toisaalta voidaan pohtia, johtuiko tämä myös siitä, että sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä oli rakennettu kotoutumista tukevista sisällöistä, jolloin asiakkaat nostivat niitä esiin. Asiakasryhmän kohdalla erityispiirteet liittyen osallistujien taustoihin, kulttuuriin ja erityisesti kielellisiin kysymyksiin tulisi tiedostaa ja huomioida. Analyysissa on tarkasteltu aihetta erikseen kahden tutkimuskysymyksen kautta, joissa toisessa korostui enemmän sosiaalinen kuntoutus ja toisessa osallisuus. On kuitenkin huomattava, että nämä kaksi osa-aluetta limittyvät toisiinsa myös teoriasta nousevien käsitteiden osalta, ja tutkimuksesta saadut tulokset tuovat esiin nimenomaan sosiaalisen kuntoutuksen hyviä käytäntöjä osallisuuden näkökulmasta.

Katsomme aineiston hankinnan ja asiakasryhmän erityispiirteiden mukanaan tuomien seikkojen lisäävän työn vaativuutta esimerkiksi tulkkaukseen liittyvien seikkojen vuoksi. Onnistuimme kielellisistä ja kulttuurisista haasteista huolimatta tuomaan tutkimuksessa esille sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden näkökulmia heidän osallisuuttaan tukevista hyvistä käytännöistä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Toimeksiantaja voi näkemyksemme mukaan soveltaa ja hyödyntää havaintojamme ja ehdotuksiamme

sosiaaliseen kuntoutuksen seuraavan ryhmän kehittämisessä. Toimeksiantajan tarkoituksena on mallintaa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien sosiaalista kuntoutusta maakunnallisesti. Toivomme, että tutkimuksemme tukee tätä työtä ja antaa toimeksiantajalle työkaluja sen kehittämiseen (ks. Ilomäki 2018). Toivomme myös, että jatkossa ryhmämuotoisen kuntoutuksen toteuttamispaikka ja sen työntekijät pystyvät hyödyntämään tutkimustuloksia seuraavan ryhmän aikana.

Näemme arvokkaana sen, että opinnäytetyön kautta saimme tarjota asiakkaille tilaisuuden heidän omien näkemyksiensä jakamiseen ja pystyimme tuomaan esiin asiakkaiden omia kokemuksia aiheesta. Näin saimme osallistettua heidät mukaan työn kehittämiseen, joka toimii myös yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen laatukriteerinä (ks. Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi 2018, 12). Koska tutkimuksen otos oli verraten pieni, ei tuloksia voi kuitenkaan yleistää koko asiakasryhmään ja sen sosiaalisen kuntoutuksen toteutukseen. Esiin nousseet asiat ovat yleistämättömyydestään huolimatta hyödynnettävissä asiakasryhmän ryhmämuotoisen kuntoutuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja kehittämisessä. Työn tarkoituksena oli kerätyn tiedon avulla kehittää asiakasryhmän sosiaalista kuntoutusta. Koska sosiaalinen kuntoutus on hyvin monimuotoista erilaisine palveluineen ja työmuotoineen, koemme, ettemme pystyneet opinnäytetyöllä tuottamaan laaja-alaista tietoa sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuudesta asiakasryhmälle. Näemme, että kehittäminen kohdistui vain asiakasryhmän ryhmämuotoiseen sosiaaliseen kuntoutukseen.

Yleisemmällä tasolla toivomme, että opinnäytetyö on tarjonnut lisätietoa pakolaistaustaisten maahanmuuttajien tarpeista sosiaalisen kuntoutuksen ja osallisuuden näkökulmista ja heidän kokemastaan hyödystä. Tutkimuksesta saadut löydökset tukevat aiempia tutkimuksia maahanmuuttajien osallisuuden kokemuksesta sekä sosiaalisen kuntoutuksen osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Uutta tietoa opinnäytetyö tuotti siinä mielessä, että tutkimustulokset nostivat esiin pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kokemuksia ryhmämuotoisesta sosiaalisen kuntoutuksen sisällöllisistä hyvistä käytännöistä heidän omalla äänellään. Tämän näemme tärkeänä informaationa, jotta asiakaslähtöisyyttä pystyttäisiin toiminnassa vahvistamaan. Yhteiskunnal-

liselta kannalta näemme aiheen kehittämisen tärkeänä, jotta asiakkaiden kotoutuminen ja osallisuus yhteiskuntaan lisääntyisivät. Henkilökohtaisesti koemme kehittyneemme tutkimuksen tekemisessä ja saanemme lisää valmiuksia yleisesti asiakasryhmän parissa työskentelyyn sosiaalialan moninaisella työkentällä. Lisäksi näemme, että tietoutemme sosiaalisesta kuntoutuksesta on lisääntynyt.

Lähteet

Buchert, U. 2016. Hyvinvointipalveluissa tuotetaan toiseutta luokittelemalla ihmisiä maahanmuuttajiksi. Janus vol. 24, 1, 84–88. Viitattu 21.10.2018. <https://journal.fi/janus/article/view/56018/18515>.

Castaneda, A., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S. & Santalahti, P. 2018. Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 22.2.2019. http://www.hameenlinna.fi/pages/400095/PALOMA_K%C3%84SIKIRJA_WEB2.pdf.

Frisk, O. & Tulkki, H. 2005. Kulttuuriavain. Helsinki: Otava.

Gävert, T. & Thitz, P. 2018. Nähdyn ja kuullun tulemisen mahdollistaminen diakoniatyön kohtaamisissa. Julkaisussa Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Toim. H. Kostilainen & A. Nieminen. Helsinki: Diakoniamattikorkeakoulun julkaisuja, 215–229.

Hakkarainen, T., Londén, P., Luhtanen, M., Peltosalmi, J., Siltaniemi, A. & Särkelä, R. 2012. Sosiaalibarometri 2012 Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Viitattu 23.1.2019. https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2018/11/sosiaalibarometri12_kevyt.pdf.

Hautala, M. 2017. Maahanmuuttajien osallisuus Jyväskylässä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Yhteiskuntapolitiikka. Viitattu 7.10.2018. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55661/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201710194036.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 1.3.2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Hyvät käytännöt. 2018. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 12.10.2018. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/hankkeet-ja-hanketuki/arviointi/hyvät-kaytannot>.

Härkäpää, K. 2014. Kokemuksia ja näkemyksiä maahanmuuttajien suomen kielen taidon huomioon ottamisesta kuntoutumis- ja työllistymispalveluissa. Kelan Työpapereita 67/2014. Helsinki. Viitattu 23.2.2019. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/136420/Tyopapereita67.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2018. Sosiaalinen monialaisessa kuntoutuksessa. Julkaisussa Sosiaalinen kuntoutuksessa. Toim. J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö. Rovaniemi: Lapland University Press, 192–215.

Ilomäki, H. 2018. Kotoisa-hankkeen projektipäällikkö. Jyväskylän kaupunki. Haastattelu 26.9.2018.

Juhila, K. 2011. Ihanat naiset asunnottomien naisten tukiyksikössä. Julkaisussa Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. Toim. P. T. Ruuskanen, K. Savolainen & M. Suonio. Kuopio: UNIpress, 84–102.

Järvikoski, A. 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Viitattu 23.1.2019.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2014. Teoreettisia näkökulmia sopeutumiseen ja sopeutumisvalmennukseen. Julkaisussa Sopeutumisvalmennus. Suomalaisen kuntoutuksen oivallus. Toim. H. Streng. Espoo: Raha-automaattiyhdistys. 101-147.

Kanaoja, A. 2012. Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Kuntoutus-lehti 4/2012, 35–40. Viitattu 15.2.2019.
<https://kuntoutussaatio.fi/files/1341/4-12-valmis.pdf>.

Kaukko, M. 2015. Participation in and beyond liminalities. Action research with unaccompanied asylum-seeking girls. Väitöskirjatutkimus. Oulun yliopisto. Viitattu 23.1.2019. <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526209890.pdf>.

Kaupunkistrategia. 2017. Viitattu 17.9.2018. Jyväskylän kaupunki.
www.jyvaskyla.fi/strategia_ja_hankkeet/kaupunkistrategia.

Keisala, K. & Niiranen, K. 2016. Kulttuurien välinen vuorovaikutus sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisössä. Tavoitteena sujuva arki -esitteet. Viitattu 19.10.2018. www.uta.fi/edu/tutkimus/tutkimushankkeet/multitrain/tutkimustulokset/tulokset/kulttuurien_valinen_vuorovaikutus_sosiaali_ja_terveydenhuollon_tyoyhteisossa.pdf.

Kelloniemi, S. 2016. Sosiaalinen kuntoutus sosiaalityön käytäntönä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Sosiaalityö. Viitattu 7.10.2018.
<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62715>.

Keskinen, S. 2012. Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Julkaisussa Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Toim. S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho. Tampere: Tampere University Press, 291–320.

Ketola, T., Era, T., Moilanen, J. 2018. Tulkintoja sosiaalisesta kuntoutuksesta työvalmennuksen arjessa. Julkaisussa Sosiaalinen kuntoutuksessa. Toim. J. Lindh, K. Härkäpää & K. Kostamo-Pääkkö. Rovaniemi: Lapland University Press, 291–318.

Kiintiöpakolaiset. N.d. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 19.10.2018.
<https://migri.fi/kiintiopakolaiset>.

Kippola-Pääkkönen, A. 2018. Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Julkaisussa Sosiaalinen kuntoutuksessa. Toim. J. Lindh, K. Härkääpää & K. Kostamo-Pääkkö. Rovaniemi: Lapland University Press, 174–192.

Kivipelto, M. 2018. Sosiaalityön vaikuttavuus. Esitys Sosiaalialan asiantuntijapäivillä 13.3.2018 Jyväskylä. Viitattu 25.9.2018.
<https://www.slideshare.net/THLfi/sosiaalityn-vaikuttavuus-90490920>.

Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Janus vol. 19, 2, 122–142. Viitattu 25.9.2018
<https://journal.fi/janus/article/view/50608/15340>.

Kohonen, K. & Tiala, T. 2002. Johdanto. Julkaisussa Kuntalaiset ja hyvä osallisuus: lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Toim. K. Kohonen & T. Tiala. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Kotoisa-hanke. 2018. Jyväskylän kaupunki. Viitattu 8.10.2018.
<https://www.jyvaskyla.fi/talous-ja-strategia/hankkeet/kotoisa-hanke>.

Kotoutumisen kaksisuuntaisuus. N.d. Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 18.2.2019.
https://www.google.fi/search?q=kotoutumisen+kaksisuuntaisuus&rlz=1C1GCEV_enF1836FI837&oq=kotoutumisen+kaks&aqs=chrome.1.69i57j0.7305j1j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Käsitteet. 2018. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.10.2018.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/tyokalut/kasitteet>.

L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 1.9.2018.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp450810048>.

L 1386/2010. Laki kotoutumisen edistämisestä. Viim. muutos 11.8.2017. Viitattu 15.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>.

L 493/1999. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta. Viitattu 23.2.2019.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>.

Lappalainen, P. 2017. Kotouttamispolitiikka 2010-luvulla: osallisuusideaaleja ja mikroherruutta. Janus vol. 25, 4, 334–341. Viitattu 12.2.2019.
<https://journal.fi/janus/issue/view/4725>.

Leeman, L. & Hämäläinen, R.-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka 81: 5, 586–594. Viitattu 25.9.2018.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131350/YP1605_Leemann%26Hamalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Leeman, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 29.1.2019.

https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600.

Lindh, J. 2013. Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. Väitöskirjatutkimus. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Viitattu 29.1.2019. <https://www.vates.fi/media/jari-lindh-kuntoutus-tyon-muutoksessa.pdf>

Maahanmuuton tulevaisuus 2020 – työryhmän ehdotus. 2013. Sisäasianministeriön julkaisu 5/2013. Helsinki: Sisäasianministeriö. Viitattu 29.1.2019.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79043/Maahanmuuton%20tulevaisuus%202020%20-%20ty%C3%B6ryhm%C3%A4n%20ehdotus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Maahanmuuttajien osallisuus ja kotoutuminen. 2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 23.9.2018. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-osallisuus-ja-kotoutuminen>.

Martin, M. 1999. Kielen merkitys siirtolaiselle vauvasta vaariin. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Viitattu 20.2.2019.

http://maine.utu.fi/articles/057_Martin.pdf.

Nissilä, P. & Lairio, M. 2005. Multicultural counselling competencies– Training implications for diversitysensitivity counselling. Julkaisussa Multicultural guidance and counselling. Theoretical Foundations and Best Practices in Europe. Institute for Educational Research. Toim. M. Launikari & S. Puukari. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 203–216.

Osallisuus. 2018. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 29.1.2019.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 27.9.2108. <http://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-.lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html>.

Pajula, E. 2014. Tositarinoita osallisuudesta. Teoksessa oSallisuuden jäljillä. Toim. A. Jämsen & A. Pyykkönen. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys. Viitattu 2.2.2019.

<https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>.

Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. N.d. Sisäministeriö. Viitattu 19.10.2018. <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>.

Perheenyhdistäminen. 2018. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 19.2.2019. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-osallisuus-ja-kotoutuminen/perheenyhdistaminen>.

Pietilä, I. 2010. Intercultural Adaptation as a Dialogical Learning Process. Motivational factors among the short-term and long-term migrants. Väitöskirjatutkimus. Department of Journalism and Mass Communication Finland. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 20.2.2019.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66616/978-951-44-8089-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Pietilä, I. 2013. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen prosessina. Julkaisussa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Toim. V. Korhonen & S. Puukari. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–55.

Pirkkalainen, P., Wass, H. & Weide, M. 2016. Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. Yhteiskuntapolitiikka 81:1, 69–77. Viitattu 21.10.2018.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129972/YP1601_pirkkalainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2016. Sosiaalihoitolaaki ja sosiaalinen kuntoutus Kuntakyselyn tulokset. TYÖPAPERI 47/2016. Viitattu 27.9.2018.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131975/Sosiaalihoitolaaki_Tyo_47-2016_net.korj%20240217.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Raivio, H. Toim. 2018. Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. Työpaperi 7/2018. Viitattu 25.9.2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Osallisuus-oikeutta vai pakkoa. Toim. T. Era. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.9.2018.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/64153/JAMKJULKAISUJA1562013_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Raivio, H. 2018. Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena - toivon ja muutoksen näkökulma. Julkaisussa Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Toim. H. Kostilainen & A. Nieminen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. DIAK TYÖELÄMÄ 13. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 97–117.

Rask, S., Paavonen, A.-M., Lilja, E., Koponen, P., Suvisaari, J., Halla, T., Koskinen, S. & Castaneda, A. 2016. Primääriperheestä erossaolo on yhteydessä somalialais- ja kurditaustaisten maahanmuuttaja-aikuisten hyvinvointiin ja kotoutumiseen Suomessa. Yhteiskuntapolitiikka 81: 3, 273–287. Viitattu 21.10.2018.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130701/YP1603_Raskym.pdf?sequence=1.

Rissanen, P. & Puumalainen, J. 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Kuntoutus-lehti 1/2016, 52–58. Viitattu 21.9.2018. <https://kuntoutussaatio.fi/palvelumme/viestinta-ja-tiedolla-vaikuttaminen/kuntoutus-lehti/arkisto/kuntoutus-12016/>.

Romakkaniemi, M. 2011. Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta. Väitöskirjatutkimus. Acta Universitatis Lapponiensis 209. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Rostila, I. & Mäntysaari, M. 1997. Tapauskohtainen evaluointi sosiaalityön välineenä. Stakes. Raportteja 212. Helsinki. Viitattu 25.9.2018.
<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76623/ssd.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. Hyvä tutkimuskäytäntö. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 25.9.2018. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. Litterointi. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 12.2.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. Teemahaastattelu. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 4.3.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006d. Teemoittelu. KvaliMOTV- Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 4.3.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Julkaisussa Olemme muuttaneet- ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Toim. A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä. Helsinki: Väestöliitto ry, 63–78.

Siisiäinen, M. 2014. Four faces of participation. Julkaisussa Participation, Marginalization and Welfare Services: Concepts, Politics and Practices Across European Countries. Toim. A-L. Matthies & L. Uggerhoj. Englanti: Ashgate Publishing Limited, 29–45. Viitattu 28.1.2019. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/jypoly-ebooks/reader.action?docID=1570491>.

Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. 2017. Palveluihin, palveluprosesseihin ja asiakastietoihin liittyviä käsitteitä. Versio 4.0. 2017. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.9.2018.
https://thl.fi/documents/920442/2940835/Sosiaalialan_tiedonhallinnan_sanasto_4_0.pdf/1854a756-2662-4f47-80e3-a8b413340fce.

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:21. Viitattu 23.1.2019.
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73403/URN:NBN:fi-fe201504223388.pdf>.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 24.9.2018.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf.

Sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt sosiaali- ja terveysministeriön kumppaneina. Sosiaali- ja terveysministeriön järjestöpoliittiset linjaukset. 2011. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 15.10.2018.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73749/URN%3ANBN%3Afi-fe201504224603.pdf?sequence=1>.

SOSKU kehittää sosiaalista kuntoutusta. 2018. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 8.10.2018. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku>.

Suomen kieli sanoo tervetuloa. N.d. Menetelmä sivusto vapaaehtoistyötä tekeville kielioppaille. Viitattu 20.2.2019. <http://suomenkielisanootervetuloa.fi/metodi/>.

Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatukriteereiksi. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen valtakunnallinen kehittämishanke (SOSKU) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Viitattu 20.2.2019.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137281/UR_ISBN_978-952-343-249-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Julkaisussa osallisuuden jäljillä. Toim. A. Jämsen & A. Pyykkönen. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 34–51. Viitattu 12.10.2018. <https://setlementti-fi-bin.directo.fi/@Bin/94d2a2dcd12972e448ddae9b786dafa/1539341178/application/pdf/503574/osallisuuden-ja-eriarvoisuuden-eriarvoistuminen-ja-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>.

Tervola, J. 2015. Maahanmuuttajien kotihoidon tuen käyttö 2000-luvulla. Yhteiskuntapolitiikka 80:2, 121–133. Viitattu 21.10.2018. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125915/tervola.pdf?sequence=2>.

Tilastot. 2018. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 19.10.2018. <http://tilastot.migri.fi/#decisions/23330?start=549>.

Tunnisteellisuus ja anonymisointi. 2018. Tietoarkisto. Aineistohallinnan käsikirja. Viitattu 12.2.2019. <https://www.fsd.uta.fi/aineistohallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html>.

Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto. N.d. Euroopan unionin sisäasioiden rahastot. Viitattu 25.9.2018. <https://eusa-rahastot.fi/tietoa-rahastoista/amif>.

Turtiainen, K., Kokkonen, T. & Viitasalo, K. 2018. Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineessa. Janus vol. 26, 4, 343–360. Viitattu 19.2.2019. <https://journal.fi/janus/article/view/76453/38333>.

Turtiainen, K. 2013. Maahanmuuttajien vastaanotto ja kotouttaminen kunnissa. Julkaisussa Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Toim. V. Korhonen & S. Puukari. Jyväskylä: PS-kustannus, 191–205.

Turtiainen, K. 2012. Possibilities of Trust and Recognition Resettlement as a Part of Durable Solutions between Refugees and Authorities of Forced Migration. Jyväskylä: University Printing House.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Työelämäosallisuus. 2018. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 26.2.2019.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-yhteistyoyksikko/tyoelamaosallisuus>.

Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 Valko II. Viitattu 29.1.2019.
<https://tem.fi/documents/1410877/3506436/Valtion+kotouttamisohjelma+vuosille+2016-2019.pdf>.

Vartia, N. 2009. Kotona kaikkialla - Kansainvälisen kanssakäymisen taitoja. Helsinki: Kirjapaja.

Vertaistoiminta. 2018. Toimeksi.fi. Viitattu 21.9.2018.
<https://www.toimeksi.fi/kansalais-ja-yhdistystoimijoille/vertaistoiminta/>.

Vuori, J. 2015. Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. Yhteiskuntapolitiikka 80:4, 395–404. Viitattu 21.10.2018.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129563/vuori.pdf?sequence=1>.

Walker, A. & Wigfield, A. 2004. The social inclusion component of social quality (eniq) European foundation on social quality. Viitattu 23.2.2019.
https://www.researchgate.net/publication/241345056_THE_SOCIAL_INCLUSION_COMPONENT_OF_SOCIAL_QUALITY.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tietosuoja: Tieteen keskustoimikunnan asettaman jaoston raportti. 1987. Helsinki: Suomen Akatemia.

Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri. N.d. Väestöliitto. Viitattu 19.2.2019.
<http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/monikulttuurinen-parisuhde/yhteisollinen-ja-yksilollinen-kulttuuri/>.

Liitteet

Liite 1. Tulkkauspuhelu

Hei XX!

Tämä viesti tulee kotoutumispalveluista Satulta ja Sallalta. Olemme kaksi sosiaalialan opiskelijaa ja teemme opiskeluun liittyvää tutkimustyötä kotoutumispalveluille asiakaspalautetta keräten.

Tätä työtä varten haluaisimme haastatella teitä kesäisestä ryhmästä Könkkölässä, jossa olitte (XX) kanssa. Me olisimme iloisia, jos haluaisitte osallistua ja vastata kysymyksiimme tulkin avustuksella teen juomisen lomassa? Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Kaikki tietosi ja henkilöllisyytesi pysyvät salassa.

Haastattelu kestää noin tunnin (ryhmähaastattelu kestää noin 2,5 tuntia) ja toteutuisi kotoutumispalveluiden tiloissa Väinönkadulla. Sopsisiko sinulle XX. XX. 2018 klo: XX?

Laitamme sovitun ajan vielä muistutuksena kirjeenä sinulle.

Haluaisitko kysyä vielä jotain? Satu on tässä paikalla.

Kiitos avustanne!

Liite 2. Suostumus tutkimushaastatteluun

SUOSTUMUS TUTKIMUSHAASTATTELUUN

OPINNÄYTETYÖ SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT

PAKOLAISTAUSTAISILLE MAAHANMUUTTAJILLE

Tällä suostumuksella ilmaisen haluni osallistua vapaaehtoisesti haastatteluun, joka liittyy Jyväskylän ammattikorkeakoulun (JAMK) opiskelijoiden Satu Hintsan ja Salla Kuosmanen tutkimustyöhön. Olen tietoinen, että voin milloin tahansa tutkimuksen aikana kieläyä käyttämästä antamani haastattelun aineistoa tutkimuksessa.

Haastattelusta saatuja tutkimustuloksia tullaan käyttämään maahanmuuttajien sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiseksi Jyväskylän kaupungin kotoutumispalveluiden Kotoisa hankkeessa.

Tiedän, että haastattelut nauhoitetaan ja kirjoitetaan tekstiksi. Haastattelun lainauksia voidaan käyttää osana opinnäytetyötä, kuitenkin niin, ettei haastateltavaa voi tunnistaa tekstistä. Valmis opinnäytetyö julkaistaan verkossa. Opinnäytetyön valmistuttua kaikki materiaalit tullaan hävittämään. Opinnäytetyöstä ei käy ilmi haastateltavien henkilöllisyydet. Tulkkia ja haastattelijoita koskee vaitiolovelvollisuus. Voin ottaa tarvittaessa yhteyttä tutkimuksen tekijöihin tutkimuksen aikana. Suostumuslomaketta on tehty kaksi samanlaista kappaletta, toinen tutkimuksen tekijöille ja toinen tutkittavalle.

Jyväskylässä XX. XX. 2018

Tutkimukseen osallistujan allekirjoitus

Nimenselvennös

Tutkimuksen tekijöiden allekirjoitukset ja yhteystiedot

Satu Hintsa

XXXXX@student.jamk.fi

Salla Kuosmanen

XXXXX@student.jamk.fi

Liite 3. Haastattelukysymykset

Taustatietoja

Aikaisempi koulutus- ja työtaustasi?

Maahanmuuttovuosi?

Toteutus (työkokeilun)

Olit kesällä työkokeilussa Könkkölässä, kerro siitä?

Mitä mieltä olit siitä mitä teitte ryhmässä?

Mitä mieltä olit ryhmän ohjauksesta? Millainen olisi hyvä ohjaaja?

Oliko toiminnan ympäristö/paikka sopiva ryhmälle? Miksi/Miksi ei?

Mitä mieltä olit työkokeilun kestosta?

Mitä mieltä olit yleisesti työkokeilusta ja ryhmän koosta?

Millaisia asioita jäit kaipaamaan ryhmässä?

Jos osallistuisit uudelleen samanlaiseen ryhmään, mitä asioita haluaisit tehdä siellä?

Osallisuus teemat

Toimintaosallisuus

Mitä sinä teit ryhmässä?

Opitko ryhmässä uusia taitoja?

Tutustuitko toisiin ryhmäläisiin? Toimiko yhteistyö?

Miten hyödynsit aiempaa osaamistasi?

Oletko päässyt hyödyntämään opittuja tietoja ja taitoja ryhmän jälkeen? Miten?

Tieto-osallisuus

Saitko tarpeeksi tietoa toiminnasta ennakkoon?

Millaista tietoa olisit halunnut saada ennakkoon?

Millaista tietoa sait ryhmässä?

Millaisia neuvoja sait ryhmässä?

Kehittyikö kielitasosi ryhmän aikana?

Päätösosallisuus

Osallistuitko ryhmän kaikille kerroille? Miksi/miksi et?

Olisitko halunnut jatkaa ryhmässä? Aloittaa uudessa ryhmässä?

Suunnitteluosallisuus

Miten kehittäisit maahanmuuttajien työkokeilutoimintaa Kōnkkōlässä?

Oliko ryhmään osallistuminen vapaaehtoista?

Pääsitkö vaikuttamaan ryhmän sisältöön ennakkoon? Miten?

Pääsitkö vaikuttamaan ryhmän sisältöihin ja asioihin ryhmän aikana? Miten?

Annoitko palautetta ryhmästä?

Hyvät ja toimivat toimintatavat

Oliko työkokeilusta sinulle hyötyä?

Mitä hyvää ryhmä toi sinulle? Miksi? Mihin asioihin olit tyytyväinen?

Oliko ryhmässä jotain vaikeita asioita? Mitä?

Oliko ryhmä sinun elämäntilanteessasi sopivassa vaiheessa? (suomeen tulon jälkeen)

Oliko hyvä, että oli suomeen vasta tulleita ja pidempään suomessa jo olleita sekaisin?

Miksi?

Huomioitiinko kulttuuritaustasi? Miten?

Millaisia ominaisuuksia toivoisit ryhmän ohjaajalla olevan?

Minkälainen tunnelma(?) sinulla oli ryhmäkertojen jälkeen? Mistä asioista se johtui?

Mitä muuta haluaisit kertoa?

Kiitos ajastasi ja vastauksistasi!